KERESZTÉNYSÉG ÉS KÖZÖSSÉG

tanulmányok a kisközösségekről

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR
Kiegészítő füzetek 1
Kereszténység és közösség

Kereszténység és közösség

TANULMÁNYOK A KISKÖZÖSSÉGEKRŐL

TKK/Kiegészítő füzetek 1

Róma 1981

A Teológiai Kiskönyvtár munkatársai különböző teológiai irányokhoz tartoznak; mindegyik saját módszerét követi, és saját nézeteit fejti ki. A szerkesztőbizottság nem törekszik arra, hogy a közös hit egységével megférő többféleséget elsimítsa, hiszen éppen az eltérő szemléletmódok egymást kiegészítő harmóniája adja meg a mai katolikus hittudomány hű képét.

Tipografia Ugo Detti - Via G. Savonarola, 1 - I - 00195 Roma

ALSZEGHY ZOLTÁN

BEVEZETÉS

« A kisközösségek iránti érdeklődés, mint szerte a világon, nálunk is egyre nő », állapítja meg Cserháti József pécsi püspök « Az egyházi kisközösségek teológiája » című, a Vigilia 1981. *márciusi számában közzétett alapvető tanulmányában. E kis kötet szerzői, külföldön élő magyar teológusok, ezt maguk is tapasztalták, mert otthoni látogatásaik alkalmával paptársaik és világi barátaik nem egyszer kérdezték őket, mit tartanak a mai egyház életének erről a jellegzetes megnyilatkozásáról. Együttes munkájukban erre a kérdésre igyekeznek feleletet adni.*

Nem az a céljuk, hogy az otthoniaknak tanácsot adjanak, hogyan kell a sajátos hazai problémákat megoldani. Ez nincs módjukban, de, szerencsére, szükség sincs rá, hiszen a magyar hittudományos irodalom megmutatta, hogy nem áll tanácstalanul ez előtt a probléma előtt: idézett cikkében Cserháti püspök is elismeréssel emlékezik meg Nyíri Tamás, Szennay András, Tomka Ferenc a Teológia 1977. *júniusi és* 1980. *márciusi számában megjelent tanulmányairól. Ennek a kiadványnak csak az a rendeltetése, hogy gyarapítsa a kisközösség dossziéját, amennyiben a szerzők beszámolnak arról, amit láttak ott, ahol élnek, és amit szaktudományuk keretében megállapítottak.*

Az itt közölt tanulmányok négy szempontból vizsgálják a kisközösségek problémáját.

Az első öt dolgozat, úgy mondhatnánk, a tér dimenzióiban mozog. András Imre, a bécsi vallásszociológiai intézet vezetője, mint világjelenséget írja le a kisközösségek alakulását; Benkő Antal, a Rio de Janeiro-i katolikus

egyetem volt rektora, aki közelről figyelte a braziliai egyház forrongó útkeresését, első kézből való tudósítást ír a kisközösségeknek ottani nagy szerepéről; Csókay Károly ugyancsak saját tapasztalatai alapján tudja elmondani, milyen spontán módon virágzottak ki a kisközösségek a chilei egyház lelkipásztori gyakorlatában; e sorok írója, aki negyven esztendeje Olaszországban él, itteni tapasztalatairól és olvasmányairól számol be. Utunkat a Vatikánban fejezzük be. Szabó Ferenc, a Vatikáni Rádió magyar tagozatának vezetője, az utolsó pápák megnyilatkozásaiból emeli ki a kisközösségekre vonatkozó irányelveket.

A munka második része az idő dimenziójában vizsgálja a közös munka tárgyát. Szilas László az innsbrucki egyetemen az egyháztörténelem tanára; cikke megmutatja, hogy hasonló képződmények a tridenti zsinatot előkészítő és hatását diadalra juttató tényezők között is feltűntek. Őry Miklós, Pázmány jeles ismerője, a magyar egyház múltjába vezet. A « család » Pázmány korában a rokoni kötelékkel egybefűzött alapsejt házanépét is jelentette, és itt megtudjuk, hogyan gondolkodott ez a nagy lelkipásztor ennek a sajátos házi kisközösségnek az életéről. Ez a két tanulmány arra tanít meg, hogy a kisközösségnek abban az időben is jelentős szerepe volt, amely minden előbbi és későbbi korszaknál erősebben hangsúlyozta ki a világegyház egységes,, hierarchikus jellegét.

A kötet harmadik része néhány szaktudomány fényével világít rá a kisközösség mivoltára. Morel Gyula, az innsbrucki egyetem hittudományi szakán a szociológia tanára, a kereszténység közösségi jellegét elemzi; Szentmártoni Mihály, a Horvát Pszichológiai Társulat tagja, a csoportlélektan módszerével vizsgálja a kisközösség életét. Őrsy László, a washingtoni katolikus egyetemen az egyházjog tanára, tevékeny részt vesz az egyház új törvénykönyvének készítésében: közleménye elárulja, mi az egyház szándéka a hivők egyesülési jogának új szabályozásá-

val. Végül Vass Györgynek, az innsbrucki egyetem dogmatika-professzorának, a hittudomány és a vallásbölcselet határmezsgyéjén álló értekezése az istenélmény kivirágzásában deriti fel a közösség szerepét, és a kisközösség « pneumatikus » voltának kidomborításával abba a látóhatárba helyezi vizsgálata tárgyát, melyet II. János Pál pápa, az első konstantinápolyi zsinat 16. századfordulójára emlékezve, erre az esztendőre mindannyiunknak különösen figyelmünkbe ajánlott.

Az utolsó közlemény a gyakorlat szempontjával ellenpontozza az elméleti tanulmányokat. Tévedés volna azt hinni, hogy a kisközösségek problémája megoldódik, mikor a csoport megszületik és az egyház részéről elismerésre talál. A csoport megalakulása nem végpont, hanem kiindulópont. Sántha Máté, a Szolgálat szerkesztőségének tagja, a kisközösségekben élő hivők tanúbizonyságai alapján tárja elénk az utat, amin a csoport tagja krisztusian közösségi emberré fejlődik.

A kötet írói a Szent Gellért-év folyamán dolgozták ki munkájukat, és mint Szent Gellért ünneplésének késői visszhangját ajánlják írásukat a Magyar Sión építőinek.

ANDRÁS IMRE

KISKÖZÖSSÉG, VILÁGJELENSÉG *

I. *A bázisközösség társadalmi jelenség*

A kis csoportok, bázisközösségek kialakulása társadalmunkban általános jelenség. Egységes elnevezésük még nincs. Belső szerkezetük nagyon különböző. Az elnevezésben a « bázis » szó az alapszintet jelenti, olyan közösséget, melyből felépül a nagyobb közösség. A szót itt meg kell különböztetni a marxista bázisfogalomtól, mely társadalmi szembenállásra utal. A közösségi csoportképződésnek a belső oppozíció nem szükségképpen velejárója, inkább kivételnek számít, és csak akkor jelentkezik, ha a csoport pozitív törekvése ellenállásra talál.

A bázisközösségeket általában jellemzi

— a vágy olyan csoport után, ahol mindenki azonos értékek szerint akar élni és ahol a belső kapcsolat, az egymás iránti elkötelezettség valódi;

— a szembenállás mindenféle embertelen struktúrával;

— olyan kisméretű társadalom utópiája, mely a túlorganizált nagytársadalommal szemben a boldogulást kereső egyénnek valódi társadalmi alternatívát biztosít.

Szociológiai vizsgálatok szerint a bázisközösségek gyors felvirágzásában három tényező játszott fontos szerepet:

(*) A Szerzőnek a Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalom (Pax Romana) 21. kongresszusán Seggauban (Ausztria) elhangzott előadása és a Katolikus Szemle (Róma) 1980/2 számában megjelent « Az egyházi kisközösségek » c. tanulmánya alapján.

1. A társadalmi struktúrák fokozódó nyomása, mely az egyén szabadságát és személyes kapcsolatait erősen korlátozta. Az igazi probléma itt tulajdonképpen az elmagányosodás, a városi életforma nyomán fellépő elszemélytelenedés, a fogyasztás és termelés állandó versenyfutása, mely társadalmi elidegenedést okoz. A gyors iparosodás és városiasodás csak fokozták az elidegenedést és az emberekben felkeltették a vágyat áttekinthetőbb, kisebb közösség iránt, melyben nagyobb szerepe lehet a személyes tettnek és a felelősségtudatnak.

2. Az ún. « közbülső csoportok » gyengülése. A hivatásbeli, kulturális és politikai organizációk (a szakszervezeteket és az egyházat is beleértve) a közösségi kísérleteknek kevés helyet adtak. Az egyesek közötti kapcsolatok viszont az új társas formák kikísérletezéséhez túlságosan rövidlejáratúak, túlságosan funkcionálisak, túlságosan alkalmiak.

3. Az a szinte elviselhetetlen feszültség, mely az ember személyes lelkiismerete, meggyőződése és a társadalmi elismerés utáni vágya között keletkezik. A társadalomban mindenkit köteleznek a közösség előírásai, szabályai. Embertársaink megbecsülésére, elismerésére csak akkor számíthatunk, ha betartjuk őket. Az egyén viszont gyakran megtapasztalja, hogy a társadalmi konvenciók igazságtalanok, korlátozzák a személyes szabadságot. A külső követelmény és a belső igény között így gyakran jelentős feszültség keletkezik. A modern ember olyan új társadalmi formát keres, mely garantálja az egyén harmóniáját, társakat keres, kik a szellemileg szétesett világban ugyanazt a felfogást vallják, mint ő. Így alakulnak ki a társadalom alapszintjén, a « bázis »-on a kisközösségek. A bázisközösség névben a « közösség » szó nem valami különleges életformát jelent, hanem inkább elvi magatartást, szemléletet. Ha viszont a névben a « bázis » szó kapja a nagyobb hangsúlyt, ez a külső aktivitás igényére

utal, mely a kis közösségből, az « alapból » kiindulva meg akarja változtatni az egész nagy közösséget.

II. *A bázisközösségek az egyházban*

Az egyház közösséget alkotó intézmény. A kor igénye s az egyház belső mivolta ebben találkoznak. Az egyháznak ez a vonása napjainkban különös hangsúlyt kapott. A II. vatikáni zsinat alkalmazta az új egyházképet: a dogmatikusan hangzó « Krisztus titokzatos teste » elnevezéssel szemben a közösségi vonást hangsúlyozó « Isten népe » bibliai fogalmát.

Az egyházi kisközösségek kialakulásának az egyház történelmében rejlő okai is vannak. A nyugati, ún. keresztény országokban pl. még nem is olyan régen az egyház, a kereszténység és a társadalom teljes harmóniában voltak. Az élet kérdéseire az ember egységes eligazítást kapott. A modern technikai civilizációban viszont a saját képére alakítva világát, kultúrája szekularizálódott, profán lett. Most más értékek szerint tájékozódik; már nem az egyház adja élete keretét. Az egyház ezt annál kevésbé teheti, mivel az egykori « népegyház » átalakult a « hivők egyházá »-vá. Az egyházi közösség, melyben « hivő » és « állampolgár » ugyanazt jelentette (az ilyen egyházat nevezzük népegyháznak), lassan átadja helyét az « önkéntesek »-ből, a személy szerint hivőkből toborzódó egyházi közösségnek. Ezek továbbra is együtt élnek az « állampolgárok »-kal, akik a közfelfogás szerint is különböznek az egyházhoz tartozóktól.

A történelmi helyzet, mely a bázisközösségek kialakulásának indítást adott, országok és világrészek szerint erősen különbözik. Ennek megfelelően célkitűzéseikben, összetételükben eltérőek a kialakult bázisközösségek is.

Alábbi, panoráma szerű összeállításunk Kleiner *Basisgemeinden in der Kirche* c. 1976-ban megjelent habi-

litációs dolgozatára és a belga *Pro Mundi Vita* egyházi kutatóközpontnak ugyancsak 1976-ban közzétett *Die Basisgemeinschaften in der Kirche*, valamint az 1980-ban közzétett *Kirchliche Basisgemeinschaften* c. különszámaira támaszkodik.

Európában az egyházi élet a társadalommal együtt fejlődött és jobban alkalmazkodott az adottságokhoz. A hagyományos keretek messzemenően biztosítani tudják az aggiornamentós megújulást is. Európában ezért a báziscsoportmozgalom a többi földrészhez viszonyítva aránylag mérsékelten terjedt el.

Európában Olaszországban a legnagyobb az egyházi báziscsoportok száma. A helyi közösségek hivatalos évkönyve 1975-ben mintegy 300 csoportról beszél, köztük olyanokról is, ahol az egész plébánia csatlakozott a báziscsoporthoz és mintegy 4000 tagot számláló csoportot alkotnak. A taglétszám átlagban 40-100 személy. Olaszországban összesen 50.000-300.000 személy tagja az egyházi bázisközösségeknek. A csoportok egy részében erős politikai és társadalmi aktivitás folyik. Ezek az egyházon belül is hallatják kontesztáló és prófétikus hangjukat. Gondoljunk csak a Firenze melletti Isolotto plébániájára vagy Franzoni bencés apát esetére. A báziscsoportok képviseleti alapon létrehozták « Az egyházi csoportok s közösségek nemzeti bizottmány »-át, mely ökumenikus folyóiratot is ad ki.

Spanyolországból nincsenek számadataink. A csoportok egy része itt is politikai beállítottságú. A vezető irányt a « Keresztények a szocializmusért » mozgalom jelenti. A másik irányzat polgárjogot követel az egyházon belül annak az új csoportosulási stílusnak, mely az Evangéliumhoz való hűséget és a kis közösségekben megvalósuló életet szorgalmazza. Ilyen csoportokhoz püspökök is csatlakoztak.

Franciaországban a csoportmozgalom periferikus jelenség. A közvélemény formálásában azonban nagy jelentőséget biztosít nekik az a tény, hogy a tagok között sok az értelmiségi, a pap, a kilépett volt pap, továbbá az, hogy irányvonalukat egész sor folyóirat magáévá tette (*La Vie Nouvelle, La Lettre, Témoignage Chrétien, Terre Entière* stb.). A mozgalom Franciaországban az 1968-as, institúció-ellenes kultúrforradalmi megmozdulás során indult el. Ebből érthető, miért erős náluk a politikai beütés. Egy számszerű kimutatás Párizs környékén 3 báziscsoportot sorol fel, (a név is francia eredetű, valószínűleg a közösségi perszonalizmus nagy szószólójára, Emmanuel Mounier-ra vezethető vissza), melynek többségükben 40 év körüli házaspárok a tagjai, taglétszámuk 9-26 között változik.

Franciaországról beszélve meg kell említenünk az informális quasicsoportot, a Taizé-i ifjúsági zsinatot is, a maga 15.000-18.000 fiatalt megmozgató összejöveteleivel.

A többségileg protestáns Dániában az 1969-es országos katolikus zsinat az egyházi struktúrák mélyreható átalakítását határozta el. Leszögezték, hogy a megújulás alapjává az eucharisztikus közösséget teszik. A területi plébániák mellett nagy figyelmet szenteltek a vallásos közösségeknek is. A lelkipásztori tanács javaslatára a püspök az ilyeneket hivatalosan is egyházi közösségként ismeri el s a hívek a területi plébánia helyett ezekhez is csatlakozhatnak.

A holland nemzeti zsinat 1969-ben nyilvánosságra hozott tervezete a Dániában megvalósított modellt követve akarta megújítani a vallásgyakorlatot az egyházban. Sok helyütt alakultak egyházi közösségek a püspök kifejezett vagy hallgatólagos jóváhagyásával, melyek egyúttal a lelkipásztori munka és vallásgyakorlat színhelyei is.

Németországban is alakultak báziscsoportok. Követőkre talált a spanyol « Keresztények a szocializmusért » irányzat, melyet a Dorothea Sölle-féle *Politisches Nachtgebet* mozgalom is inspirált. Majd mindenütt találunk karizmatikus csoportokat, melyek a plébániák mellett élik a maguk közösségi életét. Németországból jelentették azt a pasztorális kísérletet is, mely rövid időn belül megváltoztatta a névtelenül egymás mellett élő hívekből álló plébánia képét. Az egyházközségi tanács tagjai végiglátogattak minden hívőt és csoportos megbeszélésre hívták őket. Mintegy 50 beszélgető csoport keletkezett így, mely hét éven keresztül évente háromszor ülésezett. A hívek között személyes kapcsolat keletkezett, a vallásgyakorlat életszerűbbé vált. Az aktívabbakban felmerült az igény gyakoribb találkozásokra. 8-10 felnőttből álló *Kristallizationspunkte* (Kripus)-nak nevezett csoportok alakultak. Ezek havonta összejönnek imádkozni, a családi életről, nevelésről és a plébániai lelkigondozás ügyeiről beszélgetni.

Az angliai és wales-i püspökök lelkipásztori tanácskozásain 1976 végén vitatervezet készült, mely behatóan foglalkozott a báziscsoportokkal. Többek között leszögezi:

> A kiscsoport a keresztény képzés egyik legfontosabb eszköze. Keletkezése nem igazodik előre kigondolt stratégiához. Kialakulása fontos irányzat az egyház életében s úgy látszik, hogy a csoportok a lelkipásztori munka tervezésében fontos tényezőkké válnak.
>
> Kis-csoportokon 10-12 személyt értünk, akik a közös munkakör, a szomszédság vagy a közös érdeklődés alapján találkoznak, azért,
>
> a) hogy egymást a hit közösségében jobban megismerjék és testvériesen támogassák;
>
> b) hogy Krisztust az Evangélium tanulmányozása által jobban megismerjék, megszeressék és az Eucharisztia közösségében megerősödjenek;

c) hogy megtalálják annak lehetőségét, hogyan alkalmazzák a keresztény elveket a mindennapi életben.

A plébánia a vitatervezet szerint a kis közösségek szövetkezete lenne, melyben a baráti körtől az organizációig minden egyesülési forma megkapja a maga szerepét.

A magyarországi kiscsoportok kialakulása a vallásos elmélyülés igényével történt. A háború előtt a katolikus egyház dinamikus rétegét a vallásos és világnézeti egyesületek fogták össze. Ezeket 1946-ban feloszlatták. Ezzel együtt lerombolták azt a társadalmi létraerdőt is (összesen kb. 37.000 egyesületet szüntettek meg), melyen az elnökök és alelnökök, pénztárosok és egyéb tisztségviselők közlekedtek és adminisztrálták az élő vallásos életet. Az egyesületek feloszlatásával a társkereső vallási élet visszaszorult a magánélet területére. A lassan kialakuló baráti kis közösségek megtisztulva kezdeti romantikus vonásaiktól, ma kiindulópontjai az egyház korszerű megújulásának Magyarországon.

Kanadában a bázisközösségek elsősorban Québec környékén terjedtek el. Számuk 1974-ben mintegy hatvan volt. Jellegük szerint megkülönböztethetünk vallásgyakorlati, lelkiségi, aktivista, a találkozást előtérbe állító és kritikus csoportokat. Legjobban a találkozást előtérbe állító és a vallásgyakorlati csoportok terjedtek el.

Az USA-ban a hagyományos egyházi életben nagy szerepet játszanak az intézményesített formák. Ezért a báziscsoportokat eleinte radikális földalatti mozgalomnak tartották, melyek a zsinati reformok « felülről diktálásának » reakciójaként keletkeztek. Az *Underground Church* jelenségei földrengésszerűen jelentkeztek: papok, szerzetesek és szerzetesnők tömegesen váltak ki a szolgálatból és indították el a bázisközösségeket. A csoportosulók főleg a 40 év körüli generáció tagjai. Az USA-ban két alapmodell alakult ki, mely a belső egyházi

krízisjelenségeket (nemzeti plébániák szétesése, a hitoktatás hiányosságai, a reformok meggátlása) és a társadalmi változások okozta problémákat lennének hivatva orvosolni.

Az egyik irányzat a vallásos modell. Ide tartoznak a karizmatikus megújulási csoportok is. *Prayer meeting*-jeiken 1967 óta tízezrek vesznek részt. A katolikus pünkösdista mozgalom már nemzetközivé fejlődött — bár jelenleg a legvitatottabb irányzat. 1975 májusában VI. Pál pápa jelenlétében mindenkit magávalragadóan mutatkozott be a Szt. Pétertéren. — A másik: az inkarnatórikus (megtestesülést kereső) modellbe sorolható bázicsoportok elsősorban a világszolgálatot keresik, a bevetést az embertárs javára és erre szolgáló tervek megvalósításán dolgoznak.

Ázsiában és Afrikában a diaszpóra-helyzet erős kapcsolatkeresést teremtett a katolikusok között. A bázisscsoportok szaporodnak. Teljesen hiányzik a kontesztáló jelleg. A bázisscsoportok az egyház építésében fontos szerephez jutnak. Az indiai püspöki karnak nevezhető *National Advisory Council* pl. 1974-ben úgy határozott, hogy az egyház tervezett « indiaizálásában » elsősorban a bázisscsoportokra fog támaszkodni. Afrikában nemcsak a vezető klérusban erősödik a bennszülöttek száma, de a helyi egyházi csoport is, élén a bennszülött katekétával szintén egyre nagyobb jelentőségre tesz szert. Kinshasa egyházmegyében J. Malula bíboros a néger törzsi szervezetre támaszkodva bázisszerűen *Bahambik*-ra, laikusokra bízta a helyi csoportok vezetését, a szentségi cselekményeket pedig utazó papok végzik. A dél- és közép-afrikai püspökkari konferenciák a nyolcvanas években szeretnék mindenütt megalapítani a helyi egyházakat, melyek önmagukat igazgatják terjesztik és eltartják — mindezt éppen az egyházi bázisscsoportok segítségével.

Latin-Amerika a báziscsoportok igazi melegágya. A Zsinat tanításán tájékozódó megújulási mozgalom itt roppant nagy vallási és szociális problémákkal találta szembe magát. 1960 óta nagy méretben kísérleteznek a népi katekézissel, rádióiskolával, világiak apostolkodásával és protestáns missziós módszerekkel. Ebből a mozgalomból a népet összefogó báziscsoportok születtek. A mozgalom egyházmodellje az Isten népe-teológián alapszik, előtérbe állítja a testvériség és keresztény közösség eszméjét, a személyes döntést a hit mellett, ennek apostoli továbbadását, továbbá az elkötelezettséget a szociális igazságosság mellett (felszabadítás teológiája). A nagy paphiány miatt programszerűen építenek a világiak karizmájára. A püspöki kar is hathatósan támogatja a báziscsoportokat. Ők főleg a nagyvárosok és a vidéki mammut-plébániák vallásos életét szeretnék rajtuk keresztül megújítani. Az 1968-ban Medellinben megtartott latin-amerikai püspökkari konferencia (CELAM) külön dokumentumban ajánlotta alakításukat. A délamerikai kontinensen 1976-ban már mintegy 60.000 báziscsoport működött, kétharmada a nagy paphiánnyal küzködő Braziliában.

III. *Az egyházi bázisközösségek jellemzői*

A bázisközösségek sokfélesége miatt kezdettől felvetődött a kérdés: melyik bázisközösség mondhatja magát egyházi kisközösségnek? A világos elhatárolásra a politikai aktivitást is kifejtő csoportok miatt volt szükség. Olyan megkülönböztetés nyilván nem lehetséges, hogy: egyházi bázisközösség az, amelyben imádkoznak; politikai az, ahol politizálnak. Ha a kettő megfér együtt, akkor a politika oldaláról vetődik fel a kérdés: hogyan politizál a bázisközösségek által az egyház, ill. milyen

törekvéseknek adja oda nevét? Vallási vonatkozásban pedig megkérdezhetjük: mikor válik egy vallásos közösség egyházivá? Mik a kritériumok?

VI. Pál pápa *Evangelii Nuntiandi* kezdetű apostoli buzdítása, valamint előtte az evangelizálással foglalkozó püspöki szinódus behatóan foglalkozott a bázisközösség kérdésével. Így alakult ki az egyház hivatalos álláspontja.

a) Ezen dokumentumok alapján azok a közösségek, melyek alapvetően kétségbevonják az egyházi vezetés illetékességét, megsértik az egyház egységét, csak szociológiai értelemben nevezhetik magukat bázisközösségeknek. Egyházi értelemben még akkor sem azok, ha kontesztálásuk ellenére meg akarnának maradni az egyházi keretek között.

b) « Egyháziak » azok a bázisközösségek, melyek egységben maradnak az egyházzal és hozzájárulnak növekedéséhez. Ezek a helyi egyház javára dolgozva az evangélizáció melegágyai és az egyetemes egyház jövőbe vetett reménységének letéteményesei:

— ha Isten igéjéből táplálkoznak s nem a politikai álláspontok, vagy divatos ideológiák szolgálatába szegődnek, melyek a csoportot a maguk céljaira használják ki;

— ha ellenállnak a kísértésnek, hogy a magukét vallják az egyedül helyes irányzatnak, minden mást kétségbevonjanak és kritizáljanak;

— ha egységben maradnak a helyi egyházzal és az egyetemes egyházzal s így elkerülik a veszélyt, hogy elkülönülnek; és hogy az egyházi közösséget elutasítják;

— ha őszintén ragaszkodnak a kapcsolathoz, mely őket a krisztusi megbízás alapján dolgozó felelős egyházi vezetőkkel és a Krisztus Lelke vezetésével munkálkodó tanítóhivatallal összeköti;

— ha nem tekintik magukat az evangélizáció egyedüli formájának, hanem tudomásul veszik, hogy az egyház több és nagyobb, mint ők, és elfogadják, hogy az egyház másképpen is megvalósulhat, mint náluk;

— ha missziós tudatuk, buzgóságuk, bevetésük és kisugárzásuk állandóan növekszik;

— ha tevékenységükben s állásfoglalásukban mindig az egészet tartják szem előtt s nem válnak szektásokká.

Rafael Kleiner említett könyvében a keresztény ősközösségekre utalva három fő ismérvet nevez meg, mely a mai egyházi bázisközösségeknek is lényegi alkotóeleme: igehirdetés (kerigma), kenyértörés (liturgia) és a testvéri szolgálat (diakonia). Az igehirdetés gyakorlati célt szolgál: az evangéliumi kovász így hatja át a mindennapi életet. A liturgia is a konkrét életből nő ki, nem puszta látványosság, hanem részvétel az eucharisztikus kenyértörésben. E kettőből logikusan következik a diakonia: a világ, a testvérek szolgálata. A világiak tevékenyen részt vesznek az egyház szociális küldetésének megvalósításában, a szegények érdekében. Ez adott körülmények között politikai elkötelezettséghez is vezethet.

Ezek alapján világos, hogy a vallásos egyesületek nem egyházi bázisközösségek, ha az alapszabályok ezt az egész életet átfogó hármas ismertetőjegyet nem foglalják magukba.

IV. *Egyházi kisközösség és szekta*

Az *Evangelii Nuntiandi* kezdetű apostoli buzdítás és az evangélizációval foglalkozó püspöki szinódus dokumentumainak ismertetett tartalmából kitűnik, miben különböznek a kiscsoportok a szektáktól. Azonban jó lesz ezt részletesebben is kifejteni, már csak azért is, mert a magyarországi bázisközösségeket ismételten szektássággal gyanúsították.

A szekta a *Lexikon für Theologie und Kirche* meghatározása szerint vallási tartalmak által formált, de szociológiai kategóriákkal is jellemezhető csoport, mely valamilyen nagyobb csoportból szakadt ki egy vezető személy vagy csoport hatására. A « szekta » a *sequere* = követni szóból jön. A meghatározás, amint látjuk, kiemeli az egységbontás negatív szempontját.

A vallási szektákat négy csoportra oszthatjuk:

1) Az üdvtörténet végkifejletére (eszkatológiára) alapozó szekták. Az utolsó órára készülnek, meglehetősen radikális, agresszív formában (adventisták, újapostoli közösség, Jehova tanúi).

2) Vegyes szekta-formák. Főleg a test-lélek kettősségének tanát hirdetik (pl. antropozófiát hirdetők).

3) Az ember tökéletesítését, üdvözítését és gyógyítását előtérbe állító szekták (*Christian Science*).

4) Az etikai és vallási értékek tudatosítását túlzottan hangsúlyozó irányzatok. Ezeket erős megújító törekvés jellemzi (pünkösdisták).

Tipikus vallási szekta, mint ilyen, nem létezik. Szektáról csak konkréten beszélhetünk. Meghatározásához többfajta kritériumot alkalmaznak:

— A taglétszám kritériuma: egyház = nagy közösség, szekta = kis közösség.

— Történelmi kritérium: a szekta az « újító », a régi tantól eltérő. E szerint a kereszténység zsidó szekta, a protestantizmus katolikus szekta.

— Szociális-szociológiai kritérium: tiltakozás az elpolgáriasodott, a gazdagokhoz pártolt egyház, az elszemélytelenítő, áttekinthetetlen nagy csoport ellen, az emberies kis csoport nevében.

— Lélektani kritérium: a tagok nagyrészének zavart lélektani egyensúlya.

A fenti kritériumok nem mutatnak rá a lényegre. Katolikus értelmezésben a szekta meghatározásához az egyháztant vesszük alapul s azt a csoportosulást nevezzük szektának, mely az apostoli eredetet vagy az ökumenikus közösséget a többi vallási csoporttal nem tartja lényegesnek; mely eredetét valamilyen alapítóra vagy önkéntes társulásra vezeti vissza; az egyház által hirdetett és gyakorolt üdvösség útját valamilyen formában elutasítva, Isten minden embernek szóló üdvözítő akaratát csak magára vonatkoztatja.

Az egyházi bázisközösségek elkülönülésükben is nyitottak, közösségi beállítottságúak — nem azonosak a szektákkal.

V. *A kisközösségek várható jövője*

Vizsgáljuk meg, mit várhatunk az egyház jövőjében a bázisközösségektől. Hogyan viszonyulnak az egyházközségekhez, pótolhatják-e az egyén számára már nem áttekinthető helyi egyházat? Ha sok lesz a kis élő egyházi csoport, be lehet-e zárni a plébániahivatalt? Bezárni nem lehet — de szerepe megváltozik. Egyes funkciókat átvesznek a kiscsoportok. A plébánia részben ezen kiscsoportok szövetségévé válik, szélesebb alapokat igénylő szerepek hordozójává. Ilyen szélesebb, egész plébániát átfogó intézmény pl. a templomi énekkar — de a plébánia az alapja a regionálisan vagy egyházmegyei szinten megoldható feladatoknak is.

Természetesen elképzelhető az is, hogy paphiány esetén egy-egy báziscsoport veszi át a plébánia vezetését. De más téren is kínálkozhatnak számukra önálló feladatok. Ilyen pl. az ökumenikus kapcsolatok ápolása. Az ökumené előhaladásának legnagyobb akadálya eddig

mindig az volt, hogy felső szinten nem lehet átmeneti megoldásokhoz folyamodni. Alsó szinten, a kölcsönös bizalom és diszkréció bázisára építve, könnyebben lehet kockázatosnak látszó kísérletekbe kezdeni.

A báziscsoport mint kísérleti terep kitűnőnek bizonyult az új liturgikus formák kialakításában, az imádság új formáinak bevezetésében, a faji, nemzedéki, nemzetiségi válaszfalak fellazításában is. Olyan törekvések közreadójává válhat, melyek közvetlenül, a hivatalos csatornákon át nem juthatnának be az egyházi élet vérkeringésébe.

Báziscsoportok alakulhatnak, speciális feladatok ellátására is, a szerzetesi mozgalom « szakosodásához » hasonlóan. Voltak és vannak betegápoló szerzetek, fogolykiváltó szerzetek, de amikor arra volt szükség, volt hídépítő szerzet is. Ugyanígy differenciálódhatnak az egyházi bázisközösségek is, a mai szükségleteknek és lehetőségeknek megfelelően.

A bázisközösség azonban nemcsak az egyházon belüli pasztorális, kulturális vagy szociális feladatok megoldására specializálódhat, hanem valamilyen gyakorlati célnak megfelelő, de evangéliumi szellemmel átitatott életforma kialakítására is. Spiritualitás és feladatvállalás, Istenhez való kapcsolat és az embertárs szolgálata az egyházon belül mindig együtt jár, noha a lelkiségnek, az istenélménynek, az Isten országa terjesztésének primátusa van. Ezért tudnak a vallásos közösségek az eredeti szellemre visszanyúlva megújulni, ha az egyik vagy másik konkrét megvalósulási forma elveszti időszerűségét.

Így tekintve a bázisközösség általános érvényű, minden helyzetre alkalmazható modell. E közösségek az idők jeleként a társadalomban is, az egyházban is gombamódra szaporodnak. De ennek a fejlődésnek veszélye is van.

A báziscsoport születése mindig össze van kötve az emberi közösségben megvalósuló harmónia és a tevé-

keny alkotás utópisztikus ideáljával. A túl gyenge vagy túl erős személyiségeket mágnesszerűen vonzza az ilyen utópisztikusan szervezett közösségben adódó lehetőség. Hogy a lehetőségek és tényleges adottságok szükségszerűen adódó konfliktusában a közösség szét ne törjön, négy szociális dimenzió igényeinek kielégülését kell biztosítania: segítenie kell tagjainak egyéni fejlődését; kibontakoztatni érzelmi életüket és emberi kapcsolataikat; szociális vagy politikai elkötelezettségre vinni őket; és elő kell mozdítania a tagok és a csoport kulturális gazdagodását.

E követelménysorozatnak természetesen nem könnyű eleget tenni. De a kis csoportok problémái, veszélyei és nehézségei nem mérhetők össze az egyháztörténelem során beigazolódott termékenységük előnyével: a legtöbb szerzetesrend, sőt a kereszténység maga is a közös eszmény jegyében társuló személyek kis csoportjából indult el.

BENKŐ ANTAL

BRAZÍLIAI TAPASZTALATOK

A mai egyházi életről beszélgetve gyakran történik említés a dél-amerikai « bázisközösségekről ». Van úgy, hogy modellként állítják oda őket, máskor mint tőlünk messze eső valóságot, amihez nekünk Európában kevés közünk lehet. Az sem alkot könnyen egységes képet róluk, aki az idevágó és az utóbbi időben meglehetősen gyarapodó irodalmat böngészi. Életük ezerarcú, és országok szerint is különböznek. Hogy jobban megragadhassuk főbb jellegzetességeiket, tanulmányunkat a brazil egyházi bázisközösségekre korlátozzuk. Teljességre azonban itt sem törekedhetünk. Három pont köré csoportosítjuk gondolatainkat. Elsőnek a brazil egyházi bázisközösségek kifejlődését vázoljuk. Utána néhány példán próbáljuk illusztrálni életüket, dinamizmusukat. Végül pasztorális jelentőségükre mutatunk rá.

I. *A mag szárba szökik*

Nem lehet pontos dátummal megjelölni ezeknek az egyházi bázisközösségeknek a születésnapját. Az egyház élete ugyanis mindig közösségekben folyt, és nem egykönnyen lehet választófalat húzni a különféle közösségek között. Még kevésbé tudjuk elhatárolni az egyes fokokat, típusokat a fejlődés közben. Nem látszik előre, mi lesz a fejét kidugó hajtásból. Máskor pedig egy már meglévő mozgalom öltözik új köntösbe friss tavaszi szellők hatására.

A brazil egyházi bázisközösségek gyökerei az ötvenes évekbe nyúlnak vissza. Az akkori egyházi élet igé-

nyei teremtették meg a megfelelő talajt, akkor veszi kezdetét néhány, a mai egyházi bázisközösségek melegágyát alkotó mozgalom.

A lakosság nagyrésze ebben az időben még a vallásosság tradicionális formáit élte: a nagyobb városokban és községekben folyt az Európában is ismert plébániai tevékenység. A plébánosok és lelkipásztorok főfeladata az egyházi élet szervezése, vezetése és a szentségek kiszolgáltatása volt azok részére, akik kérték. Egyesületek tömörítették össze a hívek egyes csoportjait, katekéták segítettek a hitoktatásnál, nővérek és papok tanítottak egyházi iskolákban. Jóllehet Brazília mindig paphiányban szenvedett, a sűrűbben lakott területeken és a megszokott keretek között élő családoknál az egyházi élet kitaposott útjait járó lelkipásztori tevékenység biztosította a hit fennmaradását, sőt elmélyedésre is lehetőséget nyújtott. A kisebb helyeken és főként a mi régi tanyavilágunknál sokkal szétszórtabban élő híveknék azonban ez a módszer önmagában elégtelennek bizonyult. A pap évente alig egyszer-kétszer jutott el körükbe, s ekkor csak a legfontosabb szentségeket tudta kiszolgáltatni. Tanító legtöbbször nem volt ezeken a helyeken. A vidék lakossága analfabéta maradt. Utak hiányában orvos sem járt arrafelé, pangott a gazdasági élet. Ennek ellenére a nép őszintén vallásos volt, és kisebb bevándorló csoportoktól eltekintve katolikusnak vallotta és érezte magát. Egyes helyeken a hívek maguktól is össze-összejöttek. Búcsúszerűen megünnepelték szentjeiket, a sátoros ünnepeket. Hitük azonban általában igen gyenge lábon állt.

Minden problematikussá vált az utóbbi évtizedekben fellépő rohamos változások között. A növekvő népszaporulat az utolsó 25 év alatt megkétszerezte a lakosságot. Az iparosodás a gazdasági erőket és az embereket gigantikus lépésekkel vonzotta a kiválasztott gócokba.

Két példa erre: Az 1960-ban felavatott, s akkor csaknem teljesen lakatlan vidéken felépített új fővárosnak, Brazíliának ma kb. egy millió lakosa van; São Paulo népessége pedig az elmúlt 30 év alatt csaknem megnégyszereződött, és ma közel jár a 10 millióhoz! A tömegek zsúfoltsága az elszemélytelenedés magányosságát hozta magával. A vidék népe ezt az oldalt nem ismerte. De hallott a városok jobb munkalehetőségeiről, elkápráztatta a hatalmas épületek sorozata. A lidércfény varázsa hozta őket a lakottabb területek felé. Legtöbbjük csak a kül- és peremvárosok nyomortelepeiig jutott el. De gyökértelenné vált. Lelkileg sokan közönybe zuhantak. Mások a hirtelen burjánozni kezdő protestáns szekták élénk csoportjainál kerestek testi-lelki « testvéri » kapcsolatot. A hagyományos egyházközösségek legtöbbször elégtelennek bizonyultak igényeik kielégítésére.

a) Az újabb lelkipásztori módszerek bevezetéséhez elsősorban a francia, belga és spanyol megújult egyházi élet kezdeményezései nyújtottak indítást. Megszülettek Brazíliában is a családmozgalmak: Équipes de Notre-Dame, Mouvement Familial Chrétien, Casais por Cristo stb. Főként a városokban erősödtek meg. 6-8 házaspár jön össze havonta lelki életük elmélyítésére, barátságuk építésére. Legtöbbször nem a lakóhely közelsége szabja meg, hogy melyik csoporthoz csatlakozik valaki, hanem életkörülményeik hasonlósága. Jórészük az értelmiségiek köréből verbuválódik. (Működésükről Széneszi Miklós « Családegyház » c. cikke nyújt ízelítőt a Szolgálat 29. számában.) — Megalakultak a katolikus akció ifjúsági és munkáscsoportjai. Jelentősek abból a szempontból is, hogy rajtuk keresztül terjedt el Cardijn belga kanonok, későbbi bíboros módszere, amit három szóban foglalt össze: látni, ítélni, cselekedni. Vagyis a helyzetet, a történteket (pl. a nap, a hét, az egyetemi élet, a munka

eseményeit) meg kell vizsgálni. Az evangélium tükrében ki kell őket értékelni: mi velük Isten terve, mi a jelentőségük a hit világánál? Nem szabad azonban megelégedni a puszta szemlélődéssel. Tettre kell váltani az Isten fényében kapott felszólítást, feladatot. — A spanyol eredetű « cursillo » mozgalom feltárta a világi apostolok döntő jelentőségét. Alapjában véve a Szent Ignáci-i lelkigyakorlatok gondolatait veszik át. Csak az előadások (a cursillo nyelvén « rollo »-k, tekercsek) többsége nem a papok szájából hangzik el, hanem világi hívek részéről, ők a « vezetők ». Hatásuk titka jórészt épp abban rejlik, hogy nem a pap áll ki Krisztus mellé a porondra, akinek « ez a kenyere », hanem a hallgatókhoz hasonló « laikus ». A három napos elmélyülés után a cursillisták nagy része is kisebb csoportokban jön össze hetenként, havonta. Szükségét érzik, hogy támogassák egymást a megkezdett úton.

Mindezeknél a mozgalmaknál igen sok olyan elemet találunk, amely a mai szóhasználat szerinti « egyházi bázisközösségeknél » is megvan. Éppen ezért sokszor ezeket « egyházi kisközösségeknek » tekintik. Valóban kis csoportokról van szó, 10-15 résztvevővel. Az egyházi, azaz a katolikus életet akarják elmélyíteni egymás között, s ezt akarják sugározni. « Asszisztens » lelkipásztorok működnek együtt velük, és segítik előhaladásukat. Ennek ellenére legtöbb szerző mégsem sorolja őket a szorosan vett « egyházi bázisközösségek » közé. Két szempont játszik ebben közre. Egyrészt az előbb felsorolt mozgalmak mindegyikének van országos központja, vagy legalábbis koordináló szerve. Ezek biztosítják számukra az eredeti szellem megőrzését, sürgetik feladataik teljesítését. Másrészt ezekben a nagy mozgalmakban — bár nem elvileg, de ténylegesen — legtöbbször a már « megállapodott », « jobb helyzetben levő », « jobban szervezett » rétegek tagjai vesznek részt. Áll

ez a katolikus akció munkáscsoportjaira is. Ezek is nagyobb városokban működtek, ahol a munkásság helyzete viszonylag jobb, mint a peremvidékeken vagy a nincstelen földmunkások körében. Természetesen egyik ismérv sem határolható el egész pontosan. Nem egy családi csoport lassan « önállósodik ». Úgy érzi, nincs szüksége már a központi szerv segítségére és ellenőrzésére. Saját útjait járva könnyen « bázisközösségnek » nyilvánítja magát. Hasonlóképpen egy eredetileg a katolikus akció munkáscsoportjaként indult közösség a helyi egyházközség keretébe illeszkedhet be. Résztvevői személyesebb kapcsolatba jutnak egymással, bekapcsolódnak a « természetes közösség » életébe.

b) Két, vidéken indult kezdeményezést tekintenek ma a szorosan vett « egyházi bázisközösségek » előfutárainak. Az egyiket D. Agnelo Rossi, akkor Barra do Piraí püspöke, később São Paulo, majd a római kúria bíborosa indította el. Egyházmegyéjében (Volta Redonda, Rio de Janeiro és São Paulo között) épült fel Brazília első nagy acélközpontja. A lakosság hirtelen megnövekedett, s összetételében erősen megváltozott. A kevés pappal rendelkező egyházmegyét különféle protestáns szekták kezdték meghódítani. « Népi katekézist » szervezett, azaz « a nép számára általában, főleg pedig a külvárosiak részére. » Ilyen utasításokkal: « A 'nép-katekéta' olvas és nem beszél, nem prédikál és nem rögtönöz. » Másrészt « feladatkörébe tartozik mindaz, amit csak egy laikus Isten Egyházában a mai egyházi rendelkezések határain belül tehet. » « Hetenként legalább egyszer összehívja a népet... s felolvassa nekik a 'katekézis-leckét', imádkozik a néppel... vasárnap pap nélküli misét tart... májusi ünnepségeket vezet... előkészíti a házasulandókat... megünnepli a nagyhetet a néppel... » — 1956. okt. 28-án egynapos rekollekció keretében adta meg Don Agnelo az első 372 « népkateké-

tának » a küldetést. Felesküdtek, és vitték magukkal az egyházmegyéjében működő fiatal papoktól (jezsuita probációs atyáktól) kidolgozott « leckéket » és « kézikönyvet ». Egy év múlva már 475-en hirdették így az igét. Tanítónők, tanítók, olvasni tudó családanyák, kishivatalnokok stb. vállalták a feladatot. A lényeges az volt, hogy a nép körében éljenek, erkölcsileg példát mutassanak, és tudjanak olvasni. A « kézikönyv » segítette őket a szükséges és elkerülhetetlen magyarázatoknál. De a hangsúly a lassú, helyes felolvasáson volt, mert sokszor maguknak a « katekétáknak » sem volt különösebb vallási képzése. Hetenként megkapták a « pap nélküli mise » szövegét: énekeket, imákat, « prédikációt ». — A hatás nem váratott magára. Sok szekta imaháza kiürült, a hívek egymásra találtak, a lelkipásztorok óriási segítséget kaptak és megkönnyebbülést éreztek. Rövidesen más egyházmegyék is átvették a gondolatot.

A másik, a « Natal-mozgalom » D. Eugénio A. Sales, jelenleg Rio de Janeiro bíborosának nevéhez fűződik. 34 éves korában, 1954-ben lett Brazília északkeleti Rio Grande do Norte államának fővárosában, Natalban segédpüspök. A szárazságtól sújtott állam lakói a leginkább földhözragadtak, nincstelenek, analfabéták. A fiatal püspököt és paptestvéreit a keresztény felelősségtudat sarkallta híveik testi-lelki segítésére. Látták, hogy a mai világban az analfabéta sokszor hitének titkaiba sem tud kellően behatolni, hű maradni hozzájuk. Hármas célkitűzése volt: alapvető képzettség (írás-olvasás, egészségügyi nevelés, mezőgazdasági képzés); a társadalmi és szociális helyzet lényeges változása; erőteljes bevetés, hogy az elhagyottak igazán megismerjék Istent. — A rádiót választja « iskolatermének. » Ez viszonylag olcsó, és könnyebben hozzáférhető. « Oktatókat » képez ki, akik a rádió köré gyűjtik össze a vidék lakosságát,

és biztosítják a közvetített programok átültetését az életbe. Óriási sikere lett ennek a legelhagyatottabb viharsarokba is behatoló eljárásának. Hamarosan az egész brazil püspöki kar felkarolta a mozgalmat, sőt maga az állam is átvette. Még ma is fontos szerepet tölt be a brazil népnevelésben. — A munkatársak itt is szinte kizárólag világiak. Az « oktatók » pedig helybeli lakosok, akik rövid kiképzés után képesek kiegészíteni a programokat a szükséges magyarázatokkal, ellenőrizni a kivitelezést. 1958-ban az érsekség területén már 50 egység működött kb. 24000 hallgatóval, 250 oktató felügyelete alatt. — A rádió köré gyűlt csoportok életerőseknek bizonyultak. Az emberek egymásra találtak. Lassan tudatossá vált bennük, hogy maguk is sok mindent meg tudnak változtatni, helyzetükön javítani, ha összefognak, és az evangélium szellemében egymás testvéri segítésére törekszenek. Nem kell mindent a « hatóságoktól » várni, sőt még vallási életüket is ápolhatják egymást támogatva.

Másik kezdeményezése a « pap nélküli plébániák » megszervezése volt. 1963-ban egy brazil alapítású női szerzeteskongregáció négy tagjára bízta Nísia Floresta helység (43 km-re Natal városától, 9000 lakos, akiknek kétharmada szétszórt tanyákon él) plébániájának vezetését. A pap csak vasár- és ünnepnap tud kijönni a szentségek kiszolgáltatására. A betegek áldoztatását már a nővérek végezték, ugyanígy a napi istentiszteletet (igeliturgiát) is. Feladatuk: a hit és a keresztény élet megőrzése, a plébániai közösség megteremtése, és erőfeszítés, hogy a laikus hívek vállalják a felelősséget a hitéletben. Ezért « ahhoz próbálják segíteni a híveket, hogy közös életük a szeretet közösségeiben (comunidades de amor) folyjék le, igyekeznek fölfedezni a nép körében élő vezető egyéniségeket, s tudatosítani bennük a keresztségből eredő felelősségüket, és ezáltal bekapcsolni

őket a plébánia apostoli és szociális tevékenységébe. » — Ez a próbálkozás szintén nagy újítást jelentett abban az időben. Itt sem maradt el a várva várt eredmény. Ma már egész Brazíliában százával működnek nővérekre bízott plébániák, akik felelősséget vállalnak a hitélet ápolásáért, előmozdításáért. A pap főfeladata: a szentségek kiszolgáltatása és a vezetőcsoport segítése, lelkiségének elmélyítése. Rövidesen « vicaria generalis »-t neveztek ki az egyházmegyében a szerzetesnővérek részére. Ezt a tisztséget szintén több egyházmegye bevezette.

c) Eközben folyt a II. Vatikáni Zsinat. Több zsinati dokumentum biztatást, megerősítést jelentett ezeknek a kezdeményezéseknek és a belőlük született közösségeknek. Így a Lumen Gentium (Isten a világiaknak a kovász szerepét jelölte meg; mintegy belülről szenteljék meg a világot: 31. pont); Ad Gentes (11: a kereszténynek egészen ahhoz a közösséghez tartozónak kell éreznie magát, amelyikben él; 21: legtöbb ember csak világi testvérén keresztül ismerheti meg Krisztust; « az egyház pásztorai értékeljék nagyra a világiak fáradságos apostoli munkáját ») és főként a Gaudium et Spes. — Ugyanakkor Brazíliában megváltozott a politikai helyzet (1964). Az egyszerűbb hívek sok szempontból még jobban magukra maradtak, és csak az egyház védőszárnya alatt próbálkozhattak összefogással, kísérelhették meg sorsuk megváltoztatását. Nagyobb beruházási lehetőségekre nem számíthattak, saját alkotóerejüket kellett kihasználni, hogy valamiképpen keresztülvigyék a nevelés, a gazdálkodás, az egészségügy terén, amit lehet. Vallásosságuk pedig azt sugallta nekik, hogy a hit szemével vizsgálják a helyzetet, Krisztus szellemében alkossanak róla ítéletet, és Lelkével eltelve cselekedjenek.

A püspökök általában közeli kapcsolatot tartottak

fenn egyszerű híveikkel. Látták, hogy nincs elég pap, tudatában voltak evangelizációs feladatuknak. A nép elnyomottsága sem volt titok előttük. Az sem, hogy nem sok segítséget várhatnak az uralkodó osztályoktól. Mint keresztények nem mehettek el érzéketlenül az igazságtalanságot szenvedő vagy elhagyatottságban sínylődő nép mellett. A társadalmi rendszer politikai megváltoztatása nem lehetett közvetlen feladatuk. Azonban hatalmukban állt híveiket mozgósítani, bennük a helyzet komolyságát tudatosítani, felelősségvállalásukat sürgetni, a megoldások útját kipróbálni. A hívek nem élhetnek igazi keresztény életet individualista módon. A közösségi dimenzió a kereszténység lényeges eleme; az egyház tanítása szerint a hit nem « magánügy ».

Ez a szellem járta át a Latin-Amerikai Püspöki Tanács (CELAM) II. általános gyűlését 1968-ban a kolumbiai Medellinben. A találkozón részt vett maga VI. Pál pápa is. Két záródokumentum sürgeti a bázisközösségeket: « Tömegpasztoráció » és « Kollegialitás », bár a többi 14 is tesz említést róluk. Felszólítják a szerzeteseket, szerzetesnőket és a híveket, hogy segítsenek megteremteni őket, főképpen a falvakban és a peremvárosokban. « A közösségi kapcsolat (communio) megélését, amire a keresztény hivatva van, a bázisközösségben kell megtalálni, vagyis helyi vagy környezetének megfelelő (local ou ambiental) közösségében, amelyik valójában megfelel egy homogén csoportnak, és nagysága lehetővé teszi a testvéri kapcsolatot tagjai között. Ennélfogva arra kell irányítani az egyház lelkipásztori tevékenységét, hogy ezeket a közösségeket Isten családjává alakítsa át, mégpedig úgy, hogy kezdetben, mint a hit, remény és szeretet közösségét alkotó kis mag, kovászként van jelen bennük (LG 4; GS 41). Ennélfogva a keresztény bázisközösség (a comunidade crista de base) alkotja az egyház első és alapvető magját; ennek a maga szintjén

felelősséget kell vállalnia a hit gazdagságáért és kifejezéséért, továbbá az istentiszteletért, ahol élete jut kifejeződésre. Ez tehát az egyház szervezésének kezdeti sejtje, az evangelizálás gyújtópontja, és jelenleg az ember fölemelésének és fejlődésének elsőrendű tényezője. »

A hivatalos egyházi dokumentumok között elsőnek Medellin tesz említést az egyházi bázisközösségekről. Egyúttal meghatározza főbb vonásait. Kisebb csoportokról van szó, azaz olyanokról, ahol a testvéri, személyes kapcsolat fennállhat. A szociológiai vizsgálat és a gyakorlat igazolja, hogy ez 6-8 személytől kb. 30-ig terjedhet. Legtöbbször helyi közelséget is feltételez. De ezt helyettesítheti a « környezeti », társadalmi egyneműség. A közelség — fizikai és szellemi szinten — biztosítja az érintkezés alapját. Kovászként kell hatniok környezetükre. Nem maradhatnak « köldöknézők ». Az egyházi élet alapsejtjei: egy testhez tartoznak, egy test építésén fáradoznak, amit a hit, a remény és a szeretet éltet. Az üres fecsegés veszélyét avval kerülik ki, ha tevékenyen részt vesznek az istentiszteletben és az emberszeretet konkrét gyakorlataiban. Ez Dél-Amerikában megköveteli, hogy az egész ember érdekeinek előmozdítására is bevessék magukat.

d) A medellini elismerés erőforrást jelentett igen sok brazil lelkipásztor számára. Az egyházi bázisközösségek eddig gyenge palántái életre pezsdülnek, virágzásnak indulnak. Dinamizmusukra felfigyel az egész egyház. Az 1974-es római püspöki szinódus külön tárgyal róluk. Hasonlóképpen az ennek gyümölcseként 1976-ban VI. Páltól kiadott « Evangelii nuntiandi » kezdetű apostoli buzdítás. Ez ugyan felemeli szavát (58. pont) azokkal a bázisközösségekkel szemben, amelyek inkább « bázis »-munkát akarnak végezni, nem pedig « *egyházi* bázisközösségnek » tekinthetők. Céljuk magának az egyházi életnek bírálgatása, intézményes jellegét semmibe

veszik, lebecsülik. Ennélfogva az egyházi közösség margójára kerültek, sőt gyakran ki is zárják magukat belőle, mivel működésük végeredményben romboló. Ez utóbbit a brazil egyházi bázisközösségekről nem lehetett állítani. — Kétségtelenül jelentkeznek itt is nehézségek, amint erre később rá fogunk mutatni. De egyházias érzésük felől általában sem maguk, sem pedig a hierarchia tagjai nem kételkedtek, ezt kétségbe nem vonták. Így érthető, hogy a Latin-Amerikai Püspöki Tanács Pueblában (Mexikóban) 1978 őszén tartott III. gyűlésének záródokumentuma igen pozitíven nyilatkozik az egyházi bázisközösségekről. Több helyen tesz említést róluk, és « az egyház reménységeinek » tekinti őket. « Beigazolódott, hogy a kisközösségek, főként az 'egyházi bázisközösségek' nagyobb személyes kapcsolattal rendelkeznek, jobban befogadják Isten szavát, vizsgálják életüket, és reflektálnak az evangélium fényében a valóságra. A család, a munka, a lakónegyed és a helyi közösség iránti felelősség megerősödik körükben. » ... « Az egyházi életnek ezt a kifejezésmódját főként a nagyvárosok külső lakótelepein és a vidéken figyelhetjük meg. Alkalmas légkört képeznek, hogy a laikusok számára újabb szolgálatok születhessenek. Elterjedt körükben a családi katekézis és a felnőttek hitbeli nevelése, a népnek legmegfelelőbb formákban » (477. pont). « Ugyanakkor nem szenteltek elég figyelmet a hitbeli nevelők vezetőinek és a lakónegyedek, illetve a munkás- és földművesosztály közbeeső szerveiért felelős személyeknek a kiképzésére. Így megtörtént — ki tudja, talán éppen ezért —, hogy egyes közösségi tagok, sőt egész közösségek is — tisztán laikus vagy ideológiailag szélsőséges szervezetek hatására — elvesztették autentikus egyházi jellegüket » (478). A tanítás síkján megállapítja tehát a dokumentum: « A kis közösségekben, főleg a jól szervezettekben, növekszik a személyek kö-

zötti új kapcsolat tapasztalata a hitben, az Isten igéjének elmélyítése, az Eukarisztiában való részvétel által, a helyi egyház pásztoraival való 'kommúnió' és helyzetük társadalmi valóságának igazsága iránti nagyobb elkötelezettség » (488). Ezután a dokumentum felveti a kérdést: mikor tekinthetünk egy kisközösséget Latin-Amerikában igazán egyházi bázisközösségnek? Felelete: « Az egyházi bázisközösség mint közösség szoros személyes kapcsolattal fűz egybe a hitben családokat, felnőtteket és fiatalokat. Mint *egyházi* valóság a hit, remény és szeretet közössége; megünnepli Isten Igéjét és az Eukarisztiából táplálkozik; megvalósítja az életben az Isten igéjét a szolidaritás és az Úr új parancsának való elkötelezettség által; törvényes pásztoraival szembeni látható egységét és egyházi küldetését elismert 'koordinátorai' szolgálata által teszi nyilvánossá és hatékonnyá. *Bázis*közösség, mivel kevés tagból, állandó jelleggel és a nagy közösség sejtjeként fűződik egybe » (489). « Közösségük Krisztushoz kapcsolódva megkérdőjelezi a társadalom egoizmusát és fogyasztásra berendezett beállítottságát, s az Istennel és emberekkel való közösségre hivatottság kinyilvánítása által jelentős kiindulópontot alkot egy újabb társadalomnak, 'a szeretet civilizációjának' építésére » (490). Majd határozottan (decididamente) sürgeti az egyházi bázisközösségek előmozdítását, irányítását és támogatását, — Medellin szelleme és az « Evangelii nuntiandi » útmutatása szerint. Végül szorgalmazza a bázisközösségek felelőseinek (animadores) felismerését és folyamatos képzését. Szükségét látja, hogy a nagyvárosokban is életképesek legyenek (496).

Igen elismerően nyilatkozott a brazil egyházi bázisközösségekről II. János Pál pápa 1980 nyarán tett brazíliai látogatása alkalmából. Személyesen nem tudta fogadni a bázisközösségek küldöttségét, amint a nekik hátrahagyott levélben jelzi. Nem futotta idejéből. Más-

részt, mint egy lengyel hetilapnak adott nyilatkozatában kijelentette: a bázisközösségek tagjai kovászként úgyis részt vettek az egyéb csoportokkal való találkozókon. Üzenetét a püspöki kar elnökének adta át. Kiemeli, hogy mindinkább megerősödik a brazil egyházi bázisközösségekről alkotott jó véleménye: « Az egyházi bázisközösségeknek roppant jelentőségük van a brazil egyház lelkipásztorkodásában. » Ezért örül, hogy megújíthatja azt a bizalmat, amelyet már VI. Pál pápa vetett beléjük. Hangsúlyozza egyházi jellegüket, ami már nevükből is kitűnik; « egyháznak lenni eredeti jelük, létük és működésük sajátossága. Kifejezetten erre az alapra hivatkoznak, nem pedig puszta szociológiai vagy más jellegzetességre. » « Én is hangsúlyozom ezt az egyháziasságot, mivel nem irreális, nem is távoli, ellenkezőleg mindig időszerű a veszély, hogy meggyengül ez a dimenzió, és esetleg eltűnik más jellegzetességek érdekében. Főleg a politikába való keveredés csábító veszély. » Ez már alakulásukkor felmerülhet. Saját érdekük és az egyházé azonban megkívánja, hogy megőrizzék eredeti irányukat. « Hogy a latin-amerikai és főként a brazil közösségek az elmúlt években hihetetlen életerővel rendelkeztek és a lelkipásztorkodás igen értékes elemeiként szerepeltek, hogy ezenfelül nagy volt a hatásuk külföldön is, — mindez azért volt, mert elhalások és változások nélkül meg tudták őrizni egyházi dimenziójukat, elkerülve az ideológiai fertőzést. » — A Szentatya rámutat a bázisközösségek feladatára: szeretetközösség legyenek. Tagjaik osszák meg egymás között örömeiket és szenvedéseiket, gazdagságukat és szegénységüket. A szeretetközösség nincs ellentétben az ima, a hit közösségével; ellenkezőleg: erősíti, növeli ezt. — Végül a közösségek éltetőinek, a laikus vezetőknek feladataira utal. Maradjanak mindig közösségben a lelkipásztorokkal. A vezető ne feledje, hogy azt adja tovább,

amit az egyház közösségétől kapott. Adjon jó példát társainak, és legyen « olyan ember, aki hisz az imában és imádkozik ».

Mindezek után érthető, hogy az egyházi bázisközösségeknek se szeri, se száma Brazíliában. Csak a szorosabb értelemben vett bázisközösségek számát több mint 50000-re becsülik. Egyes vidékeken igen erősek, és jelentős befolyást gyakorolnak az egyházmegye életére. Így pl. a natali egyházmegyében 1975-ben 330 egyházi bázisközösséget tartottak nyilván a püspökségen. A Purus folyó mellett fekvő lábreai missziós egyházmegyében (prelatúrában), az Amazonász vidékének kellős közepén, 116 működött. Több százra emelkedik a bázisközösségek száma a Rio de Janeiro-hoz elég közel, kb. 100 km-re fekvő Nova Friburgo egyházmegyében is. — Ha pedig hozzávesszük a tágabb értelemben egyházi kisközösségnek tekintett csoportokat, számukat nagy tévedés nélkül megduplázhatjuk. Brazília mai katolikus életét nehéz lenne nélkülük elképzelni. Akadnak nehézségek is, amint erre rá fogunk mutatni. Ugyanakkor ezek a közösségek új lendületet keltettek a hívek millióiban, támaszt nyújtanak emberibb életükhöz, sugározzák a megértésre vágyó embereknek a krisztusi örömhírt. — A gyakorlatban nem könnyű lefesteni mindennapi életüket. Eredetüket és sajátos jellegüket tekintve nem alkotnak szerves egységet, még kevésbé egyesületet vagy szervezett központot. Az elmúlt években, 1975-től kezdve, többször gyűltek össze országos megbeszélésre, eszmecserére, elmélyülésre. De maguk is érzik, hogy erőltetett központosítás a lüktető élet megmerevedését hozhatja magával. Ha tehát a következő oldalakon mégis életük bemutatására vállalkozunk, ezt korlátaink teljes tudatában tesszük. Hogy az áttekintést megkönnyítsük, egy plébánia közösségeinek életét vesszük alapul, s ehhez fűzzük kiegészítő megjegyzéseinket.

II. *Az egyházi bázisközösségek életéből*

1a. Rio de Janeiro-tól kb. 350 km-re, Minas Gerais állam fővárosától, Belo Horizonte-től pedig kb. 450 km-re fekszik Eugenopolis. 15000 lakosából kb. 2000 él a « városban » (a központban), a többi szétszórtan, a központtól 6-30 km távol fekvő telepeken, tanyákon, kis helységekben. Nagy részük földműves, kisgazda, zsellér. A kevés nagybirtokos távol, a nagyvárosokban él. Orvos nincs a községben. Az aszfaltút messze a határban húzódik, hisz nem a községnek építették: Rio de Janeiro-t és Bahiát köti össze. Az 1971-es térképen hiába keresnénk a nevét is, annyira jelentéktelen, — egy a többszáz hasonló brazil helység közül. Amit a kisember termel, nehezen értékesíthető, vagy csak potom pénzen: aki elszállítja, az is élni akar. A lakosság fele analfabéta.

Vallásilag a jó vidékek közé sorolják. Minas Gerais lakói az alapítás óta katolikusok, s ebben hűen kitartanak. Törekszenek legalább nagyobb ünnepeken szentségekhez járulni. 1952-ben egy szerzetesrend tagjai vették át a plébániát. Hivatásokra számítottak. Ezért 1954-ben gimnáziumnak megfelelő kisszemináriumot nyitottak. Fenntartása nem volt könnyű, mert a nép nem gazdag, és tanerőhiánnyal is küszködtek.

A Zsinatig a megszokott lelkipásztori működést folytatták. Főleg a központban dolgoztak. Járták a vidéket is, hogy évente legalább egyszer-kétszer eljuthassanak mindegyik tanyaközpontba. Az iskola azonban az emberek nagyrészét lekötötte. Az egyik lelkész a Zsinat után új módszerekkel próbálkozott. Két éven keresztül lóháton és gyalog járta a tanyákat, településeket. A vakációban néhány kispap is elkísérte. 4—5 napig maradt egy tanyaközpontban, s onnét naponta fölkeresett 5—6 családot. Próbálta közelről megismerni életüket,

meghallgatni történetüket. Esténkint összehívta a családokat az Eukarisztia megünneplésére. Az istentiszteleteknél törekedett arra, hogy a hívek mindazt maguk végezzék, ami a liturgia szerint megengedett: olvasmányok, hívek könyörgése, énekek megszervezése, vezetése. Mindez könnyebben ment, amikor a szeminaristák lelkesedése a népre is átragadt.

Lassan úgy érezte, hogy nem sokáig fogja bírni a fizikailag is roppant megerőltető munkát. Ekkor került kapcsolatba egy lelkipásztori találkozón a szomszédos egyházmegye egyik papjával, aki a « campesino »-kat gyűjtötte össze lelki képzésre. Megtárgyalták Eugenopolis helyzetét, és megszületett az új terv, amelyik a bázisközösségek létrejöttét eredményezte.

1b. Tipikus-e Eugenopolis helyzete a brazíliai egyházi bázisközösségek között? Ezek jó hányadának hívei még nehezebb körülmények között élnek. Mert Eugenopolis nem tartozik az ország legszegényebb részei közé. Nem kizsákmányoltakkal, inkább elhanyagoltakkal állunk itt szemben. Helyzetük annyiban tipikus, amennyiben a szoros értelemben vett egyházi bázisközösségek legtöbbje a szegény nép körében virágzik, a gazdaságilag elhagyatott vagy kizsákmányolt mezőgazdasági munkások, vagy az elhanyagolt kül- illetve peremvárosok lakói között. Amint már jeleztük, a nagyvárosok megállapodott, nyugodtabb életet élő hívei körében szintén igen sok kisközösséget találunk. Ezek nagyon gyakran mély és tagjaik számára kielégítő kapcsolatot biztosítanak, De bármennyire is az egész ember felkarolására törekszenek, mégsem érik el annyira ezt a célt, mint a szegényebb rétegek között létrejöttek, A munka, a megélhetés, az « egész ember fejlesztése » nem foglal el oly fontos helyet a közösség evangéliumi elmélkedéseiben, reflexióiban, mint a szegényeknél. Lényegében már megoldották az idevágó kérdéseket, vagy legalább

könnyebben találják meg a megfelelő utakat, lehetőségeket. Így az emberi élet egyik fontos síkja nem jut annyira előtérbe közösségi életükben, mint a rászorulóknál, az elnyomottaknál. Mind a két csoport alapjában véve ugyanazokat az eszközöket használja, ugyanabból az evangéliumból, ugyanazokból a szentségekből táplálkozik, de arculatuk mégis más és más. — A nagyvárosok egy helyen dolgozó hívei között is nehéz homogénebb csoportokat alkotni. Enélkül pedig hiányzik a közös alap a kapcsolatok kiépítésére. Ezt éreztük pl. a riói katolikus egyetemen. A 60-as évek végén kb. huszan kezdtünk összejönni, hogy hetenkénti elmélkedés, reflexió keretében együtt próbáljuk krisztusibbá alakítani életünket, közösségünket. Segédmunkás, takarítónő, tanár és tanársegéd, gépírónő stb. alkotta a csoportot. (A diákok külön közösségekbe tömörültek.) A laboratóriumokban, irodákban együtt dolgoztunk. Miért ne alkossunk egy keresztény csoportot, miért ne lehetnénk kovász a nagyobb közösség számára? Bármennyire is éreztük, hogy a közös ima, megbeszélések sok új és feledhetetlen élményt nyújtottak mindannyiunknak, az év letelte után mégsem folytattuk a megkezdett munkát. Úgy láttuk, hogy nem tudtunk eléggé egységes alapot találni.

Tipikusnak tekinthető viszont az eugenopolisi lelkipásztor magatartása annyiból, hogy a bázisközösségek megalapítása csaknem mindig a lelkészkedő papság műve. Több egyházmegyében maga a püspök szorgalmazza megszervezésüket. De igazi eredmény csak akkor várható, ha a lelkipásztor készen áll új utak keresésére, elfogadására.

2a. Eugenopolis tíz települését jelölték ki a tervben. Ezeket « misszióz tták végig » a szomszédos egyházmegye papjától kiképzett laikus hívek. Mindegyik településen kb. 25 campesino vett részt ezeken a három napig tartó

elmélyüléseken. 1969. aug. 15-én érkezett meg a tíz « misszionárius ». A Szűzanya védelme alatt kezdték meg a munkát. Kettesével öt helyre mentek ki, majd a második héten a másik öt településre. Az első estét ismerkedésnek szentelték. A tanfolyam témája volt: « Egyházat alkotunk. » Beosztása: 1. nap: Együtt Istennel és testvéreinkkel (altémák: dialógus, szövetség, felelet); 2. nap: Isten szava elvezet a hit feleletére (a kinyilatkoztatás jelentősége, a hit felelete, hit és élet); 3. nap: Isten szava felhívás (hivatottak vagyunk, Krisztus tanítványai vagyunk, Isten családjában élünk).

A témákat rövid előadások keretében ismertették. Utána csoportmunka (6—8 személy együtt) következett, végül pedig közös megbeszélés. A csoportmunkát a témába vágó, előre meghatározott kérdések irányították. Pl.: Igyekszünk-e felfedezni az igazságot? Hogyan? — Miben nyilvánul meg a mi elkötelezettségünk Istennel szemben? Mit tehetek ezen a téren? — A kurzus egyik főcélja ugyanis a csoportmunkába való bevezetés volt: véleményt nyilvánítani, meghallgatni a másikat, tiszteletben tartani felfogását, és mégis egységre törekedni stb. Este igeistentisztelettel zárták a napot, amihez először kész szövegeket használtak. Lassan azonban előmerészkedtek a személyes imák, az evangéliumhoz fűzött, szívből fakadó megjegyzések, közvetlen könyörgések.

Mivel Eugenopolis volt az egyházmegye első faluja, ahol ilyen jellegű « missziót », « tanfolyamot » rendeztek, a püspök a jelenlétével tanúsította támogatását. Több telepre kiment, és részt vett egy-egy előadáson, csoportmunkán. Segített eloszlatni a gyanúsításokat. A záróünnepséget a központban tartották koncelebrált szentmisével. Ezen a tíz telep vezetői (azaz a kurzus résztvevőiből kialakult csoportvezetők) tevékenyen közreműködtek: olvasmányok magyarázásával, tanúságtételekkel, spontán imákkal stb. A 250 kurzus-résztvevő

lelkesedése magával ragadta a hívek nagyrészét. De azért bizonyos nyugtalanság is mutatkozott egyes, a megszokott utakon járó hívek között. Főként pedig a központ « értelmiségi rétegét » és a jómódú birtokosokat hökkentette meg a « campesinók » aktivitása.

2.b. A résztvevők előkészítésének döntő szerepe van az egyházi bázisközösségek helyes kialakulásában és életében. Még a mi Rio de Janeiro-i kezdeményezésünknél is súlyt fektetett arra a kezdeményező, egy szerzetesnő, hogy a közös elmélkedést begyakoroljuk, annak ellenére, hogy hárman papok voltunk, és többen már más csoportokban is részt vettek. Az előkészítés két irányban szokott történni: csoportdinamika és egyházi tudat. Kevés helyen történt meg ez olyan alapossággal és rendszerességgel, mint Eugenopolisban. Megesik, hogy a helyi közösségből csak egy személy tud részt venni valamilyen előkészítő kurzuson.

3.a. A kurzus lendületében megalakultak az első bázisközösségek a tíz telepen. Mindegyikbe 25—30 személy kapcsolódott be. Hogy elmélyülésüket jobban elérhessék, « reflexiós csoportokra » oszlottak, 8-10 taggal. A földrajzi közelség szabta meg a hovátartozást. Amikor egy reflexiós csoport 12 tagra duzzadt, kétfelé oszlott. Ha több mint négy csoport lett volna egy közösségben, ezek is újabb bázisközösségekre szakadtak. Mindenképpen biztosítani akarták a személyes kapcsolatot a résztvevők között.

A reflexiós csoportok tagjai hetenként gyűlnek össze egy órára és nem többre. Imával és énekkel kezdik, majd felolvasnak egy részletet a Szentírásból, ill. « Az örömhír közlése » c. egyszerű nyelven megfogalmazott, Szentíráson alapuló könyvből. Ki-ki elmondja, mit tart maga számára a legfontosabbnak, mi fogta meg a hallottakból. A könyv fejezeteinek végén kérdések sorakoznak. Ezekre is felelnek. A feleleteket följegyzik, hogy

az egész bázisközösség találkozóján felolvashassák őket. Spontán imák következnek, majd egyéb kérdések megbeszélése. Ének és ima zárja a heti összejövetelt.

A teljes bázisközösség (azaz a kb. 30 személy) találkozóját havonta tartják. Ezeket a plenáris üléseket az első időkben egy pap vezette. Később felváltva elnökölt a hívek egyike. Vagy pedig meghívtak valakit egy közösségből. Evvel is ki akarták fejezni együvétartozásukat.

Hetenként tartanak közös igeistentiszteletet, amelyikre mind a kisközösségekhez tartozók, mind pedig bárki más hivatalos. Három - négy megbízott vállalja az előkészítést és levezetést. Jóllehet mindinkább szaporodnak a spontán megnyilatkozások, általában a következő rendet tartják meg: bevezető ének; az egyik megbízott üdvözli a megjelenteket, és kifejti, hogy miért gyűltek egybe; ismét énekelnek; majd felolvassák a bevezetést a szentírási részhez; meghallgatják a szöveget; következnek az evangéliumhoz kapcsolódó elmélkedések, reflexiók; hívek könyörgése; újabb ének; Miatyánk; hirdetések és záróének. — A heti « hivatalos » igeistentiszteleten kívül az egyes kisközösségek, sőt csoportok is mindinkább tartanak hasonló imádkozó-elmélkedő igeistentiszteleteket. Főként gyász, rendkívüli évfordulók, betegség stb. alkalmából.

A heti igeistentisztelet helyettesíti a vasárnapi szentmisét, mivel a paphiány következtében ehhez csak havonta jutnak hozzá az egyes telepek.

3.b. A különböző bázisközösségek éppen szervezetükben és tevékenységükben térnek el leginkább egymástól. Mindegyik törekszik arra, hogy tagjai egymás között személyes kapcsolatban maradhassanak. Így maradhatnak igazi közösségek. Amíg egy régivágású vallásos egyletben lehetett több száz tag is, a kisközösségeknél ez lehetetlenség. Nem programot akarnak megvalósítani a vezető irányítása alatt, hanem egymást segíteni

a keresztény örömhír teljesebb megélésében. Legalább 6—8 ember szükséges ehhez, viszont nemigen lehet több 30-nál. De hogy hányszor találkoznak: hetenként vagy kéthetenként, az egész kisközösség vagy csak csoportjai, — ez már igen változó.

A találkozók lefolyása sem mindenütt egyforma. Mondhatnánk úgy is, hogy az eugenopolisi közösségek benső elmélyülésüket tűzték ki első feladatuknak. Ehhez akarták egymást hozzásegíteni Krisztus kegyelméből. Ők a Szentírásból indultak ki találkozóikon. Van olyan közösség, amelyik az utolsó találkozó óta történt fontosabb eseményeket veszi először szemügyre, és ezeket próbálja értelmezni az Írás tükrében. Ez utóbbiaknál a társadalmi elkötelezettség könnyebben előtérbe kerül, mint az eugenopolisiak eljárásánál. Általában egyik kisközösség sem szereti, ha idegenek vagy kíváncsiskodók vesznek részt találkozóikon. Ez megzavarja a testvéri, személyes kapcsolatot. Ha valaki azért jön, mert csatlakozni szeretne, azt örömmel fogadják. Természetesen ezen a ponton is találkozunk különféle árnyalatokkal. Eugenopolisban itt is tartózkodóbbak voltak.

A heti igeistentiszteletet « pap nélküli vasárnapnak » is nevezik. Célja az, hogy a hívek, ha már Krisztus testével nem táplálkozhatnak, legalább igéjével erősödjenek, és általános papságuk erejében ők is kölcsönösen építsék Krisztus testét, egyházát. Egyes helyeken az egyházmegye vagy plébániai központ minden vasárnapra egy-két oldalas lapot nyomat ki erre a célra. Legtöbbször ez « prédikációt » is tartalmaz. Az eugenopolisi vezetők szorgosan ügyeltek arra, hogy a heti igeistentisztelet és a havi szentmise közötti különbséget még külső formában is éreztessék. Más helyeken ez néha elhalványodott. A kisközösségek egyik nemzeti találkozóján pedig olyan leírást is találhatunk, amelyik « a kakaó celebrációjáról » beszél. Kakaótermelő vidé-

ken játszódott le, az aratás idején; annyira mentek, hogy mindenképpen a szentmisét utánzó « ünnepet » tartottak.

4.a. További fontos lépést jelentett a közösségek életében a vezetők felfedezése és munkába állítása. Elvileg minden 18 éven felüli személy képes erre. Egyesek azonban mégis csak rátermettebbek. Ezeket hívták meg már 1969 októberében egy hat napos kurzusra. A résztvevők együtt laktak a rendi kisszemináriumban. 41-en voltak: 28 férfi és 13 nő. Köztük csak egy családanya: vidéken igen sok akadálya van, hogy ők hosszabb időre távol legyenek családjuktól. Ki-ki tehetsége szerint hozzájárult — főleg természetben (rizs, bab, gyümölcs) — az egyébként ingyenes tanfolyam költségeihez. Ismét a szomszédos egyházmegye laikusai vezették a kurzust. A reggeli imát egy megfelelő szentírási szöveg, a hozzáfűzött imák és a záróének alkották. A témák kifejtésére itt már egy órát szántak. A délelőtt nagyrésze és a délután első fele csoportmunkában telt el. Vacsora előtt teljes ülés volt. Utána pedig összefoglaló. Esti ima zárta be a napot. « Az evangélium örömhíre » volt a főtéma. Taglalás: 1. nap: az evangélium (mi az? Mt 4,23-25; helye az életben: Mt 7,21-23; mire szolgál? Mt 13,15-17). 2. nap: evangelizáció (mi az? Lk 4,16-22; célja: 1Kor 1,17-25; mikéntje: Jn 4, 1-26). 3. nap: Megtérés az ószövetségben (a zsidó nép: Róm 9,4-8; a nép tévútjai: Mk 7,6-17; megtérés a próféták szerint: Iz 58,5-8). 4. nap: megtérés az újszövetségben (mi a megtérés? Lk 15,11-32; a bűnbánat: Mt 22,34-40; a megtérés hirdetői: Keresztelő János, Jézus Krisztus, Szent Pál, az apostolok). 5. nap: apostolkodás (az üzenet: 1Jn 1,1-8; a módszer: Jn 8,1-11; apostolkodás a konyhában: Lk 24,13-35; 6. nap: közösségi élet (mibenléte: Jn 15,1-8; eredete: Ef 4,1-6; kisközösségek: 1Kor 12,4-11). Ennél a kurzusnál is kettős célt tartottak szem előtt: átélni, mit jelent a keresztény

közösség, és tevékenyen hozzájárulni fejlődéséhez. A tartalmi elmélyüléssel egyenlő fontosságú volt a résztvevők közösségi élete. A teljes gyűléseken jelen voltak a lelkipásztorok és több esetben a püspök is.

4.b. Az egyházi dokumentumok kezdettől fogva sürgetik a bázisközösségek vezetőinek képzését. A lelkipásztor az « asszisztens » szerepét tölti be. Hívei mellett áll, velük együtt dolgozik, de ugyanakkor ügyel, hogy nagykorúan tudják vállalni egyházi felelősségüket. Ilyen értelemben működése nem különbözik a családmozgalmak vagy a cursillók lelkészeitől.

Többféle megoldással próbálkoznak a kisközösségek laikus felelőseinek bekapcsolására. Egyes helyeken csak egy vagy két személy vállalja ezt a munkát. A veszély itt az, hogy ha pl. a felelős nem tud eljönni a találkozóra, a közösség megtorpan, megáll. Másrészt az illetők « elöljáróknak » tekintik magukat. A hívek nagyrésze tehát éppen olyan passzivitásban maradhat velük szemben, mint eddig papjával szemben. Rossz nyelvek néha « papfiókának », « papocskának » bélyegezték a felelősséget vállaló laikusokat. Éppen ezért az első időkben Eugenopolisban negyedévenként váltogatták a bázisközösségek felelőseit: sorba ment, mint a falusi bíróság. Mindannyiuknak vállalni kellett ezt a feladatot is. Ebben az esetben azonban képzésük nehezedik meg, hisz mindannyian nem tudnak részt venni a vezetőképző kurzuson. — A megoldás egyik útja Eugenopolisban az volt, hogy igyekeztek minél több személyt bevonni ezekbe a kurzusokba. Négy év alatt el is érték, hogy 95-en végezték el a vezetőképzőt. Tagadhatatlan, hogy lassan mindinkább ezekre nehezedett a vezetés terhe. Ügyeltek azért arra, hogy egy-egy bázisközösségben ne csak egy vezető legyen, hanem hárman-négyen alkossanak vezetőbizottságot. Továbbképző tanfolyamokat rendeztek a vezetőknek. Ezek is hat napig tartottak, és

szintén biblikus alapra épültek. Központi témájuk a hit, a vallás, az ember, az egyház régebbi és újabb értelmezése.

5.a. 1970 végén már 21 bázisközösség működött a plébánia területén. Körzetekre osztották őket, s csak évente kétszer tudtak mind összejönni. Érezhetővé kezdett válni, hogy az emberek növekedtek a hit szellemében, örömében, egymás iránti szeretetben. Konkréten: törekedtek megszüntetni az ellenségeskedéseket, rendszeresen látogatták a betegeket, nem egyszer mozgósították a közösség tagjait düledező házak helyreállítására, utak karbantartására; ünnepeket rendeztek...

A keresztség fölvételére a bázisközösségek készítik elő a szülőket, keresztszülőket. Azok számára pedig, akik nem tartoznak bázisközösséghez, adventben szerveznek külön keresztségi előadásokat. Ha a bázisközösségek vezetői úgy látják, hogy valamelyik szülő el tudna ugyan jönni ezekre az előkészületekre, de nem teszi, akkor nem ajánlják gyermekük megkeresztelését a plébánosnak. Magát a keresztséget a közösség részvételével szolgáltatják ki, legtöbbször a szentmisén belül. A házassági előkészítést még nehezebben sikerül nyélbe ütni, de már evvel is próbálkoznak; tanulmányozzák a szomszédos egyházmegye eljárását. A gyermekek katekizmusát most elsősorban a közösséghez tartozó felnőttek végzik. Kezdenek kialakulni a közösségek gyermek- és tizenéves csoportjai is.

Átalakult a szerzetesi közösség tevékenykedése is. Két szerzetes most már mindenestül a bázisközösségeknek szenteli idejét, erejét. Egy maradt a « városban » mint plébános, egy negyedik pedig az egyházmegye központjában teljesít szolgálatot, s onnét képezi az egész környék campesinóit. Megszüntették a kisszemináriumnak szolgáló iskolát, viszont egyikük a közben megnyílt községi gimnáziumban tanít. Remélik, hogy ez az

új kapcsolat ébreszt hivatásokat. Eddig reményükben nem is csalódtak.

Új kezdeményezések láttak napvilágot társadalmi és szociális téren is. Szorgalmazták a betűvetés elsajátítását az első 11 bázisközösséggel megáldott telepen. 1971-ben pedig felállították a « Centro Comunitario de Promoção Humana » (C.C.P.H.) közösségi központot az emberi fejlődés előmozdítására. Önálló jogi személyként működik, karöltve a városi, ill. megyei hivatalos szervekkel. Célkitűzései közé tartoznak: alfabetizáció, egészségügyi képzés, szövetkezeti élet, a fiatalok szakszerű felkészítése, a bázisközösségek dinamizálása stb. Főként tanfolyamokat szerveznek, és széleskörű felvilágosítást végeznek. 1972-ben 28 kurzus folyt le. 1975-ben pedig a német « Misereor » segélyszerv támogatásával asztalosműhelyt tudtak berendezni a fiatalok képzésére. Egyik tanfolyam a nagyhét megünneplésére készítette föl a résztvevőket, hogy ott is méltóképpen szentelhessék meg, ahol nincs pap a szertartások végzésére. 1975-ben már 19 bázisközössége ünnepelte ilyen módon a nagyhetet. Tartottak kurzust karácsony megünneplésére is.

Az idő haladtával a közösségek programját mindinkább maguk a résztvevők dolgozzák ki, majd megbeszélik a körzeti találkozókon. 1976-tól kezdve pedig már Eugenopolisból is elindultak az első « misszionáriusok ». Kurzusokat tartanak a szomszéd plébániák campesinóinak. Sőt már messzebb fekvő, más államokhoz tartozó helységekbe is meghívták őket.

5.b. « Az evangélium tükör számunkra. Az elmélkedés, megfontolás részünkre azt jelenti, hogy az evangéliumot össze kell vetni a környező valósággal, hogy jobban felismerhessük körvonalait. Az evangélium felfedezése párosul az élettel: a kettő együtt jár a legközönségesebbnek látszó eseményeknél is. » A Goiás állambeli egyházi bázisközösségek beszámolójának ez a né-

hány mondata jól megvilágítja fejlődésüket. A « lelki » oldalról indulnak ki, ezt mélyítik el, de ez szükségképpen magával hozza az élet átalakítását. « Életet, testvéreink szolgálatára szentelt életet kell teremteni ebből az imádságból, a bibliai reflexióból » — írja egy másik beszámoló.

A helyzeti valóságok különbsége új meg új próbálkozásokhoz vezet a különféle bázisközösségeknél. Vagy ahogy mai kifejezéssel jellemzik: újabb és újabb karizmák támadnak a közösségben a testvérek szolgálatára. Áll ez a szorosan vett « benső életre » is. Így pl. egyik helyen a keresztség fölvételét négy lépésre osztották fel. Első: a kereszt jele; második: a katekumenok olaja; harmadik: a fehér ruha; negyedik: egyéb szertartások. Az első hármat a közösség keretében mélyítik el, ennek vezetői irányítják. A negyediket, vagyis magát a keresztséget a templomban a pap szolgáltatja ki az egész közösség jelenlétében.

Amint láttuk, már Dom Eugenio Sales azt sürgette, hogy az egész embert kell segíteni Isten felé vezető útján. Ezért tanította a rádión keresztül a betűvetés alapjait, a katekizmust, az egészséges élet ábécéjét. A felebaráti szeretet nem lehet üres szó — hangzik föl minduntalan a bázisközösségekből. Társadalmi, szociális téren tehát mindegyikük aktív. A « kaláka », a « társadalmi segítés » parancs számukra. Az eugenopólisi kezdeményezésekhez hasonlókat országszerte találunk. Sokfelé még erősebb hangsúlyt kap a szociális tevékenység. Jogaik védelmét, az igazságtalanság elleni harcot nem egy bázisközösség tűzte zászlajára. Mert gyakran a nagybirtokos — mint Eugenopolisban nem egyszer megtörtént — ellenzi, hogy zsellérje részt vehessen egy kurzuson. Nem ad neki szabadságot ezekre a napokra, — s máris « megoldotta » a kérdést. Sokszor erőszakkal, fenyegetéssel magának akarja megszerezni a kisember

telkét, jobb minőségű földjét. A bázisközösségekhez tartozók hamar fölfedezik, hogy amire egyedül képtelenek voltak, most együtt elérhetik: ellenállhatnak.

A plébániai élet újjáalakulásáról a következő fejezetben tárgyalunk. Az eugenopolisi változás hamarosan a szerzetesközösségre is kihatott. Volt, aki nehezen vállalta az iskola feladását. De a többség ebben az irányban döntött. Hasonló lépést kísérelt meg néhány más férfi és női szerzetesrend is Brazíliában. Így pl. egy közismert apácarend Rio de Janeiro-ban két jónevű gimnáziumát zárta be, és tagjait — akik vállalták — az ország belsejébe küldte, hogy bázisközösségeket szervezzenek, papnélküli plébániák vezetését vegyék át. Képzelhetjük, milyen port vertek föl ezek a döntések.

III. *Kiértékelés, irányvonalak*

Mind az egyházmegyék vezetői, mind pedig maguk az egyházi bázisközösségek fel-felmérik az eddig megtett utat; vizsgálják, merrefelé haladnak.

A) Eugenopolis helyzetét 1977-ben, azaz tíz év tapasztalata alapján, a következőkben foglalta össze a megújulásért felelős lelkész:

« 1. *Eredmények*

Az evangelizáció terén:

— Több mint 40 egyházi bázisközösség működik a telepeken, lelkesen, kitartóan és nyílt lélekkel (egyházi dimenzió), nem függnek kizárólag személytől: a paptól, ill. a vezetőtől.

— Több mint 250 vezetőt képeztek ki a nép köréből, akik környezetükben dolgoznak, és felelősséget vállalnak közösségükért.

— Erőfeszítés a « klerikalizmus » elkerülésére. A C.C.P.H. jogi személy nyitva áll nemcsak a közösségek tagjainak, hinem mindenkinek.

— A laikus hivő betölti szerepét.

— A nép általában öntudatra ébredt (főleg az alapvető tanfolyamok révén), és nemcsak egy elitréteg.

— Változás állt be felfogásukban:

- megerősödött az emberek személyisége: kritikai képessége, teremtő ereje;
- túljutottak a tehetetlenség és passzivitás érzésén a nehézségek láttára és a bonyolultabb problémák előtt. Változást akarnak;
- kifejlődött a közösségi szellem: megnyíltak egymás számára, misszionárius lelkület született meg.

— A személyek közötti kapcsolat megjavult: a családokban több a párbeszéd, az egymás iránti tisztelet... a közösségben: együtt vállalják a felelősséget, összefognak, ellenségeskedések megszűntek, csökkent a bűnözés. Az emberek szervezkednek, hogy javítsanak a közösségi élet minden területén.

Az ember fejlődésének előzmodításában:

A C.C.P.H. hat évi működése jó eredményeket mutat fel, bár különböző okokból nem mindent tudott megvalósítani. Alapítása első évétől egészségügyi, nevelési, táplálkozási és földművelési tanfolyamokat rendezett, felhasználva az összes rendelkezésre álló eszközöket.

A hat év alatt mind a telepeken, mind a központban meg tudta valósítani célkitűzéseit. A kiképzett vezetők érdeklődnek közösségeik élete iránt, és elkötelezettséget vállalnak értük. Tevékenységükben állandó fejlődés állapítható meg. — Megemlítendő külön is:

— A termelés növekedése és a mezőgazdasági tulajdonok hozamának emelkedése; jobb vetőmagot, műtrágyát használnak, a vizeket szabályozzák, tárolókat, istállókat építettek, gépesítettek, tenyészállatokat választottak ki...

— Új módszereket, újításokat vezettek be, főleg a mezőgazdasági munkában.

— Kialakult a természet védelmének tudata: talaj, víz, növény- és állatvilág megőrzése.

— A mezőgazdasági munkások jobb kiképzést kaptak.

— Megszervezték a szövetkezeteket és szakszervezeteket.

— A vidék lakosságának nagyrészénél javult a higiénia: étkezés, lakás, egészségügy terén.

— Képezték az embereket, hogy jobban öltözködjenek, háztartásukat jobban vezessék.

A C.C.P.H. első hat évi működése alatt 190 kurzust rendezett. Ezeken 6275 résztvevő tanult, összesen 9272 előadási órában. »

2. *Nehézségek*

« Elképzelhetjük, hogy ezeknek az eredményeknek az eléréséért mindenféle nehézséggel meg kellett küzdeni.

Nehézségek, hogy az emberek elfogadják a közösségekben való együttműködést:

— Tradicionalista csoportok, amelyek ellenezték az újításokat.

— Önkényeskedő és egyeduralomra hajló vezetők.

— Megnemértés sok katolikus részéről, akik hozzászoktak, hogy mindent megkapjanak nagyobb erőfeszítés nélkül.

— Kevésbé jó fogadtatás a központban lakóknál és a nagybirtokosoknál. Ez utóbbiak nem engedélyezték területükön az összejöveteleket vagy kurzusok rendezését, — féltek a tudatosítástól.

— Különféle vádak: « protestánsok », « kommunisták », « felforgatók ».

— Ellenségeskedés spiritiszta csoportok részéről.

— Néhány kisközösség csődje.

— A vezetők rossz tanúságtétele.

Nehézségek egyházi oldalról:

— Türelmetlenség, hogy azonnal legyen eredmény.

— A papok saját módszerüket akarták az emberekre rátukmálni, és nem voltak képesek a campesinókat meghallgatni, értékelni.

— A hierarchia sürgetése, hogy szervezzék meg és szentesítsék a különféle « szolgálatokat »; túlságos aggódás az « ortodoxiát » illetően.

— A tradicionalista camposi egyházmegye közelsége.

A vezetők kísértései:

— Kihasználni a kisközösségekkel végzett munkát saját érdekükben.

— Felhasználni a munkát politikai előnyök elnyerésére.

Egyéb nehézségek:

— Nehézségek az evangelizációnak és az emberi fejlődés előmozdításának összeegyeztetésében: C.C.P.H. és a kisközösségek; véleménykülönbség merült fel ugyanis a papok között.

— Nem fordítottak elég figyelmet a nép és a vezetők politikai elkötelezettségére.

— Pénzügyi nehézségek: C.C.P.H. »

3. *Felfedezések*:

« 'Menetelve haladtunk', és menetelve új horizontok tárulnak fel. Rendkívüli erőkészlet felfedezése a campesinóknál:

— teremtő erő, összefogás, elkötelezettség.

— Az alázatosak a Lélek kiváltságos eszközei.

— A campesino képes arra, hogy saját maga átalakítsa környezetét.

A pap fölfedezi önmagát:

— A hit nevelője, aki:

- tiszteletben tartja a személyeket és elfogadja őket, korlátaikkal együtt;
- ismeri a világot és az életkörülményeket, a gondolkodást;
- ismeri és szereti Jézus Krisztust.

— Segít új utak fölfedezésében.

— Közreműködik az egyének valódi növekedésében.

— Barátja az embereknek.

— Tudatában van, hogy meg kell hallgatni a másikat: Krisztusból van valami minden személyben.

— Papi népet nevel ki.

— Mindenekelőtt a remény jele.

Egyéb meglátások:

— El kell fogadni, hogy a növekedés lassú, és lélektanilag nem úgy élni, mintha állandóan « riadóidő » lenne.

— Az alázatosság értéke: többet evangelizál az, aki kevesebb propagandát csinál, aki kevesebbet fitogtat.

A Szentlélek működése:

Az övé az út, az óra, az eszközök. (Előszeretettel

viseltetik az egyszerűbbek iránt, és gyakran azokat választja, akik értelmileg kevésbé képzettek.) »

B) A brazil egyházi bázisközösségek nem valami elmélet alapján születtek meg. Nem elvont szabályok szabják meg fejlődésüket. Növekedésük azonban kérdéseket is fölvet, és feszültséget is szül. Ma már egyházszociológusok és teológusok tanulmányozzák működésüket.

a. Amint már jeleztük, belső életük sok szempontból hasonló a családmozgalmak vagy a karizmatikusok kisközösségeihez. Egyik különbségük szervezetükben mutatkozik meg: Sokkal inkább a plébánia keretein belül működnek. Sokszor még az egyházmegyén belül sem kapcsolódnak össze. A plébániák sejtjei, alapegységei. Ebben az értelemben megvalósítják a pueblai határozatokat. Szó sem lehet tehát arról, hogy a plébániák megszüntetését kívánnák. Ellenkezőleg: a plébánia keretében virágzó egyházi bázisközösségek új lendületet hoztak magának a plébániai életnek megújulásához. Biztosították a testvéri kapcsolatok kiépítését, a személyes találkozás élményét, a szeretet konkrét gyakorlásának megerősödését.

Legtöbbször azonban a plébániának nem minden hivője kíván bázisközösséghez csatlakozni. Amint az eugenopolisi kiértékelés is említi, híveink egyrésze hozzászokott, hogy mindent megkapjon az « egyháztól », személyes erőfeszítés nélkül. Részesedni akarnak a vallásos élet áldásaiban, de nem akarják magukat elkötelezni az egyházi élet építésére. Ez a kettősség feszültséget eredményezhet a plébánia hívei között. A brazil egyházi bázisközösségek 1975-ben tartott nemzeti találkozójának beszámolója közöl egy esetet, ahol erőltették, hogy a plébánia minden tagja csatlakozzék valamelyik bázisközösséghez. A beszámoló megemlíti, hogy a plébánia azóta állandó válságban él. Akik vállalták a kisközössé-

gek életét, lelkesen dolgoznak. De akik kívül maradtak, szinte gyűlölettel emlegetik az új módszert és vezetőit.

b. Ha a lelkipásztor azt tartja egyik főfeladatának, hogy hívei felnőtt kereszténykéként vegyenek részt az egyház életében, akkor kell, hogy felnőttként kezelje őket. Hogy vállalhatnák másképp a hívek a felelősséget a maguk részéről? — A brazil bázisközösségek tagjai örömmel említik, hogy most érzik: az egyház ők, és nem csupán a papok. Régen — írja az egyik beszámoló — csak a pap beszélhetett, s esetleg egyik-másik gazdag ember; ma a szegények, az egyszerű emberek szava is érvényesül.

Ahhoz, hogy ez a lelkület kialakulhasson, főleg két igazságot kellett maguknak a papoknak is kifejezetten szem előtt tartani. Az első az, hogy a Lélek minden keresztényben működik, minden kereszténnyen keresztül megnyilvánulhat. Nem egyszer hosszú út vezetett el odáig, míg a pap a gyakorlatban is elfogadta, hogy hívei ugyanolyan jól — sőt esetleg jobban — tudnak elmélkedni, mint ő, figyelmesebben alkalmazzák az Írást a napi életre, készségesebben gyakorolják a szeretetet. Miért ne közölhetné akkor a hivő is elmélkedését a másikkal? Még abban az esetben is, ha esetleg a pap jelen van. Miért ne beszélhetnék meg, hogy a helyzetnek megfelelően melyik a legcélravezetőbb szeretetgyakorlat? A teológiai képzés jó és hasznos a hit minden gyakorlatánál. De komoly lelkiélete lehet annak is, aki csak a hit elemeivel rendelkezik. — Ezt a bizalmat kellett megtanulniok a bázisközösségek mellett álló papoknak. Tudják, hogy ennek az útnak is megvannak a maga veszélyei. Esetleg egy-egy kevésbé ortodox kifejezés is el fog hangzani. De úgy látják, fontosabb, hogy « csak Krisztust hirdessék bármi módon » (Fil 1,18), mint arra várni, amíg mindenki pontos teológiai szakkifejezésekkel segíthet testvérén. A gyakorlat pedig azt mutat-

ja, hogy a hívek a Bibliáról elmélkedve nem szőrszálhasogatást keresnek, hanem életük megtermékenyítését Isten szavával. Egy pár kezdeti útmutatással a csoport hamar megtalálja a helyes módszert.

A lelkipásztori magatartás megváltoztatása képezte a második pontot. A papnak külön küldetése van az egyház közösségében. Neki kell a hívek élén az áldozatot bemutatni. Az ő feladata a hívek közösségének vezetése és oktatása. De hogy milyen módon, milyen módszerekkel, az korok és helyzetek szerint változik. Brazíliában, főleg a belső vidéken, megszokott volt az ún. « tekintélyi vezetési mód ». A pap volt a tanult ember, neki voltak összeköttetései, — ő volt az úr. Legalábbis az egyházi kereteken belül. Ahhoz, hogy bázisközösségek alakulhassanak, a papnak testvérré kellett válnia. Vezetési módszerének őszintén demokratikusnak kell lennie. Így is megmarad sajátos feladata. De ezt nem « felülről lefelé » valósítja meg, hanem « együtt a többivel ». Nemcsak meghallgatja a többieket és bízik bennük. Ez az első lépés. Arra is törekszik, hogy minél inkább a másik kiteljesedését, kifejlődését mozdítsa elő. Elfogadja, hogy a többiek legalább ugyanannyit nyújthatnak neki, a közösségnek, a hit elmélyülésének, mint ő maga. — Ez a változás sok papnak nem volt könnyű. Megszokták, hogy ők döntsenek, ők irányítsanak mindent. A bázisközösségek beszámolói még most is sürgetik, hogy a papok és hívek vigyázzanak a « klerikalizmus » veszélyére. Azaz ne úgy tekintsék a papot, mint aki egyedül felelős a közösségért, egyedüli irányítója.

Van olyan lelkipásztor, aki nem is képes magában kialakítani ezt az új lelkületet. A vezetést csak « felülről » tudja elképzelni. — Van olyan, aki megkísérli, hogy « asszisztens » legyen hívei mellett a kisközösségeknél. De bensőleg nem sikerül magát meggyőznie en-

nek az eljárásnak a helyességéről. Sokszor ez az oka a kisközösségek felbomlásának.

c. Nem könnyű eltalálni az egyházi élet új formájának megfelelő viszony kiépítését a hívek és a papok között. A hívek részéről a leggyakoribb nehézség a már említett megszokás: elvárják, hogy a pap « vezessen. » Azaz autokratikus magatartást kívánnak tőle: ő kezdeményezzen, ő intézzen mindent.

Kevésbé fordul elő a másik véglet, ahol a világi vezető akarná átvenni a pap eddigi szerepét. Legföljebb csak abban a változatban, hogy egyes bázisközösségekben most a világi « elnök », « felelős » akar mindent a saját kezébe összpontosítani. Ez főleg ott történik meg, ahol egy személy tölti be a vezetőszerepet a bázisközösségben. Alárendeli ugyan magát a papnak, de kiskirályként él a csoportban. A « klerikalizmusnak » ez ellen az újabb változata ellen nem egy kisközösség emeli fel óvó szavát. A lelkület ugyanis így nem változott még meg a plébánián. Legföljebb új lépcsőfokot iktattak be a hívek és a pap közé.

Az utóbbi években két kényesebb kérdés kezd előtérbe jutni. Egyes teológusok « fölfedezték » az egyházi bázisközösségek jelentőségét, s próbálják a « felszabadulás teológiáját » rájuk is alkalmazni. Eszerint a bázisközösségek melegágyai lehetnének egy « belső felszabadulásnak » is: maga a nép alkotná meg azt az egyházi életformát, ami spontánul kiérik belőle. Így érthető pl. L. Boffnak, a bázisközösségek első nemzeti találkozójához fűzött reflexiója: « Jellemző volt az összejövetel jelszava: Az egyház, amelyik a népből születik az Isten Lelke által (Igreja que nasce do Povo pelo Espirito de Deus). Egészen világosan kitűnt a megállapításokból, hogy ami megszületett, az nem a hagyományos, a papi és szentségi tengelyre épülő egyház reprodukciója. Új

valóság született a szegény nép szívéből a megújító Isten Lelkének erejében; Isten Szavára és Jézus követésére építve a laikusok szervezték meg. Egyház-születésnek (ecclesiogênese) nevezték el: egy egyház megszületésének. Ez a kifejezés a vitôriai találkozón látott napvilágot, és azóta mindenfelé elterjedt. Ma szakkifejezés, annak meghatározására, ami az egyház és a társadalom bázisán történik. » — Maguk a bázisközösségek tagjai távol állnak az ilyen megfontolásoktól. Teológiailag nincsenek is erre felkészülve. Biztos, hogy életformájuk, életstílusuk nem marad hatás nélkül a brazil egyházra. De az ő érdeklődésük másfelé irányul. Nem azzal törődnek, amit a teológusok feszegetnek, vagy hogy miként próbálják ezek továbbfejleszteni a hivő nép tapogatózó lépéseit.

Valószínűleg nem tévedünk azonban, ha azt állítjuk, hogy ezeknek a kiforratlan és könnyen helytelen szemléletbe csúszható törekvéseknek megelőzésére rendelt el II. János Pál néhány módosítást a pueblai határozatok végső megszövegezésében. « A bázisközösségekről beszélve kerüljük 'a bázisközösség elnökei' (presidentes de assembléias) megnevezést; 'a bázisközösségek felelősei' (responsaveis de CEB) helyett mondják: 'éltetői' (animadores), és 'a laikus szolgálatok' (ministérios leigos) kifejezés helyébe tegyék: 'laikusokra bízott szolgálatok' (ministérios confiados a leigos).

Feszültségek mutatkoznak az utóbbi időkben az egyházi bázisközösségek esetleges politikai tevékenykedésével kapcsolatban is. Itt sok függ attól, mit értünk politikán. Mert csaknem minden közösség működik társadalmi téren is, jogait védi, emberibb körülményeket kíván magának teremteni. Hogy ez nyugtalanítja azokat, akik eddig maguknak tartották fenn a zsírosabb falatokat, — ez kétségtelen. S az is tagadhatatlan, hogy éppen a bázisközösségek életerős tevékenysége következtében

a politikai pártok is kezdenek felfigyelni rájuk, és próbálkoznak saját szekerükbe fogni őket. Van olyan közösség is, amelyik nem veszi észre, hogy kezdi elfelejteni eredeti hovátartozását, és elhagyja az « egyházi » jelleget. De ahogy egy a brazil egyházi bázisközösségekben évek óta tevékeny pap írta 1981 januárjában kelt levelében: « A pápa látogatása erős támogatást jelentett az egyházi bázisközösségeknek. Számuk állandóan emelkedik. Természetes, hogy köztük is találhatunk különféle árnyalatokat. Megvan a veszély arra is, hogy pártpolitikai csoportok és ideológiák manipulálhassák őket. De ha Krisztus a közösség életének a központja, útja, és ha egész életét hozzá viszonyítja, akkor nem lesz nehézség az Egyházzal... Krisztus is nyugtalanított sok embert. »

IRODALOM

BARREIRO, A., « Comunidades Eclesiais de Base e Evangelização dos Pobres ». (São Paulo, Ed. Loyola, 1977).

Basisgemeinden, Concilium 104 (1975) 221-295.

« Comunidades: Igreja na Base ». (São Paulo, Ed. Loyola, 1977).

« Comunidades eclesiais de base no Brasil ». (São Paulo, Ed. Paulinas, 1979).

« Conclusões da conferencia de Medellín ». SEDOC 5 (1968) col. 642-768.

« Conclusões da conferéncia de Puebla: A Evangelização no Presente e no Futuro da América Latina ». (São Paulo, Ed. Paulinas, 1979).

1° Encontro Intereclesial de CEBs, SEDOC 81 (1975) 106-11216.

2° Encontro Intereclesial de CEBs, SEDOC 95 (1976) col 257-448 és SEDOC 96 (1976) col. 453-576.

3° Encontro Intereclesial de CEBs, SEDOC 115 (1978) col. 257-448 és SEDOC 118 (1979) col. 705-862.

Ensinamentos de João Paulo II: Homilias e Discursos durante a visita ao Brasil. (Rio de Janeiro, Secretariado Arquid. Past., 1980).

GUIMARAES, A. « Comunidades de Base no Brasil ». (Petrópolis, Ed. Vozes, 1978).

HARTMANN, G. « Christliche Basisgruppen und ihre befreiende Praxis ». (München-Mainz, Kaiser-Grünewald 1980).

KERANDEL, J. « Evangelización y promoción en Comunidades Eclesiales de Base — médio rural — Brasil ». (Tese de Mestrado). (Medellin, Instituto Pastoral del CELAM, 1977).

KLEIN, L.-F. « Comunidades Eclesiais de Base no Brasil. Descrição Fenomenológica, Avaliação Teológica e Perspectivas Pastorais ». (Tese de Mestrado). (Rio de Janeiro, Dept. Teologia de PUC/RJ, 1979).

WARNIER, Ph. « Le Phénomène des communautés de base ». Paris, Desclée de Brouwer, 1973).

CSÓKAY KÁROLY

CHILEI ÉLMÉNYEK

1967-ben Santiago-ba, Chile fővárosába kerültem, azzal a rendeltetéssel, hogy részt vegyek egyik új, külvárosi plébánia lelkipásztori munkájában. A településnek kb. 30.000 lakója volt, mind szegénysorsúak. A lelkipásztori munka akkoriban még a hagyományos vonalon ment: vasárnapi szentmise és szentbeszéd, a szentségek kiszolgáltatása, a gyermekek előkészítése az első áldozásra és bérmálkozásra, betegek látogatása és temetések. A rászorulókon igyekeztünk segíteni külföldi segély-adományok megszerzésével és kiosztásával. Plébánosommal ketten szinte sajátkezűleg építettük fel kis fakápolnánkat egy-két hívőnk segítségével. De nem ez volt az igazán újszerű a lelkipásztorkodásban. Sokkal inkább az a tény, hogy a környező plébániák papjaival kéthetenként összejövetelt tartottunk közös ebéd és megbeszélés keretében. 7 plébánia papjai jöttek így össze, kb. 15-en, hol többen, hol kevesebben. Itt kezdődött a lelkipásztori munka újszerűsége: mert feltettük a kérdést, vajon megfelelő-e a mi hagyományos lelkipásztori munkánk, elégséges-e híveink számára?

Akkoriban voltak új kezdeményezések. Már néhány éve, hogy a szomszédos Munkás Krisztus plébánián bibliaköröket szerveztek és ezek rohamosan elterjedtek ottan; több mint 20 bibliakör működött. A körvezetők számára havonta összejövetel volt, ahol Ignacio Vergara plébános megbeszélte velük a következő összejövetel anyagát. Ezzel ott megindultak a kisközösségek. Az emberek együtt voltak, öten vagy tízen, vagy még többen; a felelős őszinte hittel felolvasta a szentírás-részletet. Az emberek hozzászóltak, mindenkinek volt lehetősége,

hogy mondjon valamit. Ez utóbbi nagyon fontos volt, mert a chilei nagyon szeret beszélni; akkor érzi magát igazán embernek, amikor mondhat valamit és ezt mások meg is hallgatják. A kör tagjai közt voltak férfiak és nők, fiatalok és idősek, egészségesek vagy betegek, vegyesen. Lassacskán megbarátkoztak, egymás problémáiról elbeszélgettek és az evangélium szempontjai szerint igyekeztek választ nyerni kérdéseikre. Ameddig voltak felelős körvezetők és ott volt Ignacio Vergara, aki összehozta, nevelte és vezette őket, addig ezek a bibliakörök jól működtek. Mikor elhelyezték a pásztort, a körök száma megcsappant, de azért továbbra is működtek. Mint kezdeményezés, ott eredeti és hatásos volt, átterjedt más plébániákra is. Sokakban megerősödött az Egyházhoz való tartozás és felfedezték Krisztust a közösségekben. Még a körök megszünte után is részt vettek a vasárnapi szentmiséken, ahol érezték, hogy lelki táplálékot nyernek hitük elmélyítéséhez és keresztény életükhöz; érezték, hogy az Egyház nagy közösségéhez tartoznak.

De mi történt a mi plébániánkon? Folytattuk a hagyományos lelkipásztori munkát és napközben a fakápolna építésén dolgoztunk. Ugyanakkor plébániánk mellett lévő szántóföldeken, a város végén újabb település épült, s azon voltunk, hogy az ott létesítendő templom számára helyet biztosítsunk a házak közt, az érsekség közreműködésével.

Közben végiglátogattam az új település 1.400 családját, hogy lássam, ki a katolikus vallású, vannak-e gyermekek az első áldozásra és bérmálkozásra. Elég nagy munka volt, de megérte, mert megtudtam, kik laknak ottan, kik a katolikusok, kire számíthatunk. Egyik hivőnk szerzett előregyártott használt faház elemeket, s azokból néhány férfi segítségével kis fakápolnát tákoltunk össze, kifestettük és kiírtuk homlokzatá-

ra, hogy « Jézus Krisztus él ». Ez a pár férfi és családjaik alkották az első kis keresztény közösséget, Enrique Godoy és felesége, Mercedes vezetésével, ezen az új településen, amelyet Población Santiagonak hívtak. Így vasárnaponként már volt hol misézni, s nem kellett az iskolában könyörögni helyért. A vasárnapi szentmisék után havonta ez a kis közösség összejött közös reggelire, utána újból elolvastuk az evangéliumot, és megbeszéltük, hogy így is elmélyítsük a prédikáció tartalmát. Utána megvitattuk a közös ügyeket, teendőket. A téma hol a katekézis, hol a kápolna szebbé tétele, hol más társadalmi probléma volt. Ahogy a kápolna felépítése összehozta a férfiakat, úgy a kápolna javítása, csinosítása továbbra is összekötő elem volt számukra.

A másik közösséget a katekéta mamák csoportja alkotta. Kerestem olyan asszonyokat, mamákat, akik hajlandók voltak a környezetükben lévő kevés vallási műveltséggel rendelkező asszonyokkal összejönni és megtanítani őket saját gyermekeik hitbeli képzésére. Az előbbiek voltak a katekéta mamák. Hetente összejöttek azokkal az asszonyokkal, akiknek voltak első áldozó vagy bérmálkozó korú gyermekeik, hogy átadják nekik az anyagot gyermekeik oktatására. A katekéta mamákat már a pap vagy a kedvesnővér oktatta. Ez a rendszer hamarosan elterjedt az érsekség területén, mert nagy súlyt helyeztek a katekézisre. Az érsekség katekétikai intézetében képzett papok és nővérek dolgoztak világiak bevonásával, és kiadtak egy új hittankönyv-sorozatot, amely kioszthatò lapokból állott. Egyik lap a szülőknek szólt, a másik pedig a gyermekeknek. Egy-egy borítékban kb. 30 lecke volt. A szülők számára írt lapon szemléltető módon, gyakorlati példákkal magyarázták meg a gyermekeknek átadandó anyagot. Az évi anyag hasonló volt a mai modern első áldozásra előkészítő hittankönyvek anyagához. Egy-egy lecke kb. 3-4 oldalnyi

volt, egy összehajtott lapon elfért, könnyen olvasható nagy betűkkel és rajzokkal illusztrálva. A katekéta mamák ezt áttanulmányozták vezetőjükkel összejövetel keretében. Aztán ők összehozták saját házaikban a környezetükben lakó érdekelt mamákat, és megbeszélték velük a lecke tananyagát és annak átadási módját saját gyermekeik számára. Ezzel az egész családot katekizáltuk. Ezen a lapon kívül volt még egy második lap is, amelyen néhány kérdés volt, de azt már gyermekeiknek kellett megválaszolni; a katekéta mama ellenőrizte a válaszokat. Több esetben rajzolással kellett a kérdésekre válaszolni, mivel a gyermekek könnyebben ki tudták fejezni magukat ezen a módon. Például, mikor teremtésről volt szó, a gyermek lerajzolta Isten teremtő munkáját és teremtményeit. Mikor az Anyaszetegyházról tanítottak, a gyermek lerajzolt több személyt együtt kézenfogva Jézus körül. A szülők szívesen hozzájárultak a lapok önköltségi árához. Az oktatási mód bevált, egy-kettőre újabb és újabb javított kiadások készültek ezekből a lapokból álló hittankönyvekből. A katekéta mamák számára az érsekség kerületenként negyedévente tanulmányi délutánokat szervezett. Ezeket szombat délutánonként, egy-egy iskolában tartották, néha 200-an is összejöttek. Meghallgatták az előadót, énekeket tanultak és utána kisebb csoportokban kicserélték tapasztalataikat. Majd szentmisén vagy közös imán vettek részt. Egyre jobban megértették keresztény felelősségüket és küldetésüket. Az Úr Jézus küldöttei voltak ők is családjaikban és környezetükben.

A katekéta mamák kisközösséget alkottak, megbarátkoztak egymással, megvendégelték egymást, hiszen mindig más és más házban jöttek össze. Közülök kerültek ki a templomgondozó asszonyok. Gyermekeik is megbarátkoztak. A katekéta mamák közössége ma is él, és folytatja munkáját.

Visszatérve plébániánk életére, érdemes egy újabb közösségszervező munkáról megemlékezni. Azidőtájt az érsekség meghirdette a santiagói nagy missziót, ha jól emlékszem, 1969 körül. Az elgondolás az volt, hogy az egyhónapos misszió során hetente két este alkalmával összejönnek a hívek egy-egy házban és közösen meghallgatnak egy rádióprogramot, azt megbeszélik és imával befejezik az összejövetelt. Az előkészítő munka során végigjártuk az utcákat néhány lelkes hivő közreműködésével, és meghívtuk a családokat, hogy egy-egy házban összejöjjenek az illető utcarész lakói, együtt hallgassák a rádióüzenetet és arról elbeszélgessenek. A cél a hit fejlesztése és a kisközösségek létrehozása volt. A vállalkozás megtörtént, sok ilyen kis összejövetelt meglátogattunk, részt vettünk megbeszéléseiken és együtt imádkoztunk velük. A hitet sikerült fejleszteni, de a kisközösségek nem maradtak meg a mi plébániánkon, mert nem volt elég idő a felelős vezetők megtalálására és képzésére. Nélkülük a közösség nem tud megmaradni. Mindazonáltal volt eredmény, mert új családokat, új embereket ismertünk meg, és többeket sikerült bevonni az Egyház életébe.

Közülük jöttek a gazdasági csoport tagjai is. Ez egy újabb kis közösség volt plébániánkon: azon férfiak és nők közössége, akik havonta végigjárták a katolikus családokat, és felvették tőlük az úgynevezett egyházi hozzájárulást (« contributio ecclesiae »). Erre a hozzájárulásra azért volt szükség, mert Chilében az Egyháznak nincs állami támogatása és a hívek adományaiból kell megélnie. A havi adomány általában kevés volt, mert nagyon szegények voltak. Sokan közülök csak ezzel a szimbolikus tettel fejezték ki, hogy az Egyház nagy közösségéhez tartoznak, mégha nem is járnak el a templomba vasárnaponként. Ezek a gyűjtő tagok mintegy követei voltak a keresztény közösségnek. Havonta be-

kopogtak minden katolikus családhoz és egy-két szóval kapcsolatot tartottak velük az egyház részéről; ezért jelentős volt működésük, a helyi egyház fontos pillére voltak. Az érsekség külön osztálya szervezte a hívek egyházi hozzájárulását. A terv az volt, hogy minden hivő felajánlja jövedelmének egy százalékát. Az így befolyó összegből 7 %-ot beküldünk az érsekségnek a központi kiadások fedezésére. A jobbmódú plébániák viszont 25 %-t, vagy még többet küldtek be. Az érsekség ebből a jövedelemből segíteni tudta a szegényebb plébániákat, és minden lelkipásztorkodásban dolgozó papnak egy kevés kis havi fizetést, ún. létminimumot tudott nyújtani.

A szentségekre való előkészítésbe bevontuk a világiakat. Találtunk apostoli lelkületű férfiakat és nőket, akik vállalták a keresztségre és a házasságra való előkészítés feladatát. Általában négy alkalommal oktattuk a házasulandókat és a megkeresztelendő gyermek szüleit. A világi hivők munkaközössége rendszerint három alkalommal foglalkozott velük, a negyedik alkalommal pedig a pap. Ez azt is jelentette, hogy az előkészítők munkaközössége részt vett az érsekség által szervezett kiképző tanfolyamon és az időnkénti találkozókon szakképzettségük fejlesztésére. Az előkészítők és a katekéta mamák közössége jelentős volt az egyházközség életében.

A fiatalok közösségeit utoljára hagytam. Velük a családlátogatások, helyesebben a házak végigjárása alkalmával kerültem kapcsolatba. A házakban általában jól fogadtak; mikor megkérdeztem, van-e első áldozó korú gyermekük, a választ megadták. Felírtam a szülők és gyermekek nevét, életkorát, vallását, pontos címüket. Ha a család közelebb állt az egyházhoz, jobban megnyíltak. Tájékoztattam őket az egyház életéről, a szentségek felvételének lehetőségéről stb. és meghívtam őket a vasárnapi szentmisékre. A tizenéves korúakat is számbavettem. A kiértékelés során elkészült az első áldozók

és bérmálkozók listája. Hozzájuk kopogtattak be a katekéta mamák. A tizenévesek közül néhányat meglátogattam és meghívtam őket egy összejövetelre. Meg is jelentek a kápolnában, elbeszélgettünk, evangéliumot magyaráztam nekik, s megállapodtunk, hogy hetente egyszer összejövünk a kápolnában egy este. Az első összejövetel során már látszott, hogy egyik fiatalban, Pablóban érdeklődés és szolgálatkészség van. De ez megvolt több más fiatalban is. Mindnyájan egyforma társadalmi réteghez tartoztak. Elnevezték csoportjukat « Fiatalok keresztény akciójá »-nak, és vezetőséget választottak. A csoport gyorsan növekedett, rövidesen már huszan voltak. A heti összejövetelükön kívül részt vettek a liturgiában, szívesen énekeltek, új énekeket vezettek be a szentmisékbe. A közösségnek megvolt a maga társadalmi élete is, együtt szórakoztak és táncoltak a hétvégeken egy-egy családnál. A kis kápolnát körülvevő és lassan emelkedő templomfalak és a tető elkészítésében is részt vettek.

Abban az időben az érsekség ifjúsági osztálya kiképzéssel egybekötött találkozókat rendezett a tizenéves fiúk és leányok számára. Ezeken a találkozókon jó hangulat és bizalom uralkodott. A fiatalok látták, hogy nincsenek egyedül. Új ritmusos vallásos énekek kifejezték összetartozásukat Krisztus körül s lelkesedéssel töltötték el őket. A kiképzés újszerű volt: nem hosszú előadásokat hallgattak, hanem egy rövid bevezetésben az előadó elmondta, hogy miről lesz szó délelőtt, utána felosztották őket 15-ös csoportokra; egy jó órájuk volt a kérdések megtárgyalására, amikor mindenki hozzászólhatott. A csoportokat ifjúsági lelkészek, nővérek vagy olyan fiatalok vezették, akik már részt vettek hasonlón és ott megfelelő vezetőknek bizonyultak. Utána mindenki összejött, és a közös gyűlésen felolvasták munkájuk összefoglalóját. A vezérgondolatot megfelelő ritmusos

énekkel aláhúzták. Utána közös ebéd következett, vagy négyszáz fiatal lehetett ott együtt. Szendvicset, almát meg kávét kaptak, kimentek az iskolaudvarra, ahol közösségi játékok közepette kinevethették és kiugrálhatták magukat. Délután újabb kiképzés jött, de más formában. Ún. « panelt », faliújságszerű dolgot készített egy-egy csoport. Egy nagy papírra képeslapokból olyan képeket ragasztottak, és különböző színes papírokból olyan motívumokat tettek fel, ami jól kifejezte délelőtti munkájuk vezérgondolatát. Utána mindegyik csoport kiállította munkáját, és közös összejövetel keretében kiértékelték ezeket. Majd sor került néhány új ének megtanulására, és még egy témát megtárgyaltak a délelőttihez hasonló módon. A napot közös imával fejezték be a segédpüspök vezetésével. Általában szombat-vasárnapi hétvégen, vagy csak vasárnaponként tartották az ilyen tanulmányi napokat. Fiúk és leányok lelkesen távoztak, új gondolatokat kaptak közösségi életükhöz, és hitükben is erősödtek. A napi kötelességen túl felébresztették bennük a közösség iránti figyelmet, így vállalkoztak a betegek látogatására vagy a rászorulók segítésére. Egy alkalommal megjavították egy szegény özvegyasszony házának tetejét, másszor felállítottak egy faházat idős néni számára.

Ezek a fiatalok 12-18 év között voltak, egyesek még a középiskolába jártak, mások már kint dolgoztak a mindennapi kenyérért. Legtöbbjük még nem volt megbérmálva, akárcsak a telep hasonlókorú ifjúsága. Egyik összejövetelükön elhatározták, hogy felveszik a bérmálás szentségét. De ehhez részt kellett venni egyéves előkészítő tanfolyamon. Ajánlottam nekik, hogy ők maguk vezessék a telep többi fiataljainak előkészítését is, akik nem tartoztak hozzájuk. A feladatra öten vállalkoztak, a legjobbak. Munkájukat Isten áldása kísérte, mert újabb öt ifjúsági közösség született a telepen a bérmálásra való

előkészület során, amikor közösen áttanulmányozták az érsekség katekétikai intézetének kiadványát a bérmálkozók számára.

Azt is látták, hogy a keresztény élet elkötelezettséget jelent Krisztus és embertársaik iránt, ezért ők maguk bizonyos feltételeket állítottak fel csoportjukhoz való mélyebb csatlakozásra.

Nehéz idők következtek az ország politikai helyzete miatt. A chilei nép erősen polarizálva volt, a polgárháború küszöbén álltak. Jött a katonai diktatúra, amely megakadályozott minden privát összejövetelt. Nehéz volt folytatni a közösségi munkát. Ki-ki öntevékenyen tette, amit tudott. A nagy szegénység következtében meg kellett nyitni a közös konyhát, ami a sekrestye mellett működött; ugyancsak a templomban jöttek össze a katekéta mamák, ott tartották az öregek délutánját és klubját, este pedig könyvtárrá és tanteremmé vált a templom, mert a rossz lakásviszonyok miatt otthon sokan nem tudtak tanulni. Ebben a könyvtári munkában az ifjúsági csoport vezetői alaposan kivették részüket. Mint könyvtárosok tanították a többi rászoruló fiatalt, megmagyarázták nekik azt, amit az iskolában nem értettek, s megfelelő könyveket és forrásmunkákat tudtak nekik adni.

Közben az idő múlt. E csoport vezetői azóta már megházasodtak, s a társadalom értékes tagjaivá váltak. Bennük látni, mire képes az az ember, aki őszintén hisz Jézus Krisztusben és komolyan veszi tanítását: « Az emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy szolgáljon és életét adja embertársaiért ».

ALSZEGHY ZOLTÁN

OLASZORSZÁGI BENYOMÁSOK

I. *Előzmények*

Azt szokták mondani, hogy ha minden ember társas lény, az olasz ember még társasabb. Valóban, az olasz ember számára elviselhetetlen a magány, szüksége van közönségre, és borzadva néz a hegyvidékek elszigetelt tanyáira. De az is igaz, hogy az olasz nagy individualista, rosszul érzi magát a tömegszervezetekben, és nem sokat törődik az általános előírásokkal. Ennek a két ellentétes hajlamnak az eredménye, hogy az Appenini- félsziget társadalmában ősidők óta igen nagy szerepe van a szoros keretű « közbülső csoportoknak », melyekben a sorsközösség mindennapi tapasztalat tárgya, ahol a tagok személyesen ismerik egymást, és párbeszédes viszonyban állnak. Ma is sok ember inkább érzi magát egy-egy tartomány vagy város lakójának, mint olasznak, jobban megbízik az üzemében létesülő autonóm szakszervezetben, mint az országos szövetségekben; az élet természetes kerete a főtéren, a bárban, a « discotécában » összesodródó, hasonló korú és stílusú emberek szabad találkozása.

Ez a nemzeti sajátosság a vallásosságban is megnyilatkozik. Az egyháztörténelemből ismert konfraternitások, oratóriumok, harmadrendek, kongregációk gyakran Olaszországból terjedtek el világszerte, és a nemzeti egyház életében nagyobb volt a jelentőségük, mint másutt. Még fontosabb azonban, hogy mindig erős hatásuk volt a szabadon kikristályosodó, egyre megoszló és újra tömörülő, a környezettől élesen el nem különülő baráti csoportoknak. Már a Szentatyák korában is voltak cso-

portok, melyekben egy-egy nagy lelki vezető írásait olvasták fel és vitatták meg: tudjuk, hogy pl. Pelagius eretneksége úgy lobbant fel, hogy ez a tudós és szigorú kelta szerzetes Róma egyik ilyen felolvasó körében szót emelt Szent Ágoston Vallomásainak egyik merész kifejezése ellen; Dante teológiai világszemléletének gyökerei a firenzei ferences és domonkos kolostorok árkádjai alatt tanulgató polgárok vitáiba nyúlnak; a reneszánsz vallásosságában nagy hatása volt az eszmecseréknek, melyeket humanisták és művészek (Vittoria Colonna, Michelangelo és a többi) a római bazilikák magányos árnyas előcsarnokában folytattak.

Századunk első felében is akadtak ilyen csoportosulások, külső keretüket nemegyszer egy-egy tiszavirágéletű folyóirat kiadásában találták meg: ilyenek voltak az « Il rinnovamento » Fogazzaro köré tömörülő csoportja, a « Rinascimento » Papini hatása alatt álló baráti köre, vagy az « Adesso » szerkesztősége, mely don Mazzolariban ismerte el mesterét. De ezek ezotérikus csoportosulások voltak, szűk körre (rendesen csak az értelmiség fiatalabb korosztályaira) sugározták ki hatásukat.

A kiscsoportok elsenyvedésének sok oka volt. A régi hagyományos szervezetek megmerevedtek, elavultak, a fiatal olasz állam törvényhozása anyagi alapjaikat is megvolta; a klérus a modernizmus bénító élménye után gyanakodva nézte a világiak vallásos társulását; a fasiszta társadalmi rend minden kezdeményezést a párt kereteibe igyekezett bevonni.

A két világháború között a « Katolikus Akció » megszervezése adott új arculatot az olasz világiak hitéletének. A K.A. Olaszországban nem a már meglevő alakulatok keretszervezete volt, hanem egységesen megszervezett tömegmozgalom, mely erősen hangsúlyozta a hierarchia és a klérus irányító szerepét. Az olasz K.A.

sok jót tett, öntudatos és tevékeny hitéletet serkentett, messzemenően pótolta a hitoktatás ijesztő hiányait, apostolkodásra nevelte tagjait. De kárt is okozott, amennyiben végképpen felszámolta a világiak régebbi hagyományos kisközösségeit. Mikor a második világháború után a tömegszervezetek ellen érzett ellenszenv következtében a K.A. vonzóereje erősen csökkent, bizonyos űr maradt utána.

II. *Az utolsó harminc év szervezetei*

1. — Az utolsó háborút követő években új jelenség tűnt fel az olasz egyház életében. Országszerte alakultak csoportok, melyeknek tagjai teljesen Istennek akarták szentelni magukat, és az evangéliumi tanácsok útján keresték a szoros Krisztus-követést, de nem a szerzetesi élet világtól elforduló szelleme ihlette meg őket, hanem a világban maradó és a világ építésére bevetett életben találták meg hivatásukat. A közösségtől nem azt várták tehát, hogy a világtól elkülönült keret kialakításával segítse őket lelki fejlődésükben, hanem hogy hasonló hivatást érző világiak segítsék egymást abban, hogy Krisztus szellemével a világban maradjanak és a világot építsék. A « világi intézmények » (*Institutum saeculare*) tagjai rendesen nem laknak együtt, semmi külső ismertetőjelt se viselnek, legtöbbször nem állnak valami meghatározott sajátos feladat szolgálatában, mindenki megmaradt azon a « világi » helyen, ahol a hivatás érte, és az Isten Országát legtöbbnyire nem apostolkodással, hanem a világi élet jellegzetes feladatainak Krisztus szellemében való végzésével akarják építeni. Ezt az új életformát XII. Piusz pápa 1947-ben erősítette meg, azóta egyre fejlődik, és szerepe az olasz egyház életében nagyon jelentős, bár rendesen nem áll a

nyilvánosság reflektorainak fénycsóvájában. Ahogy a « világi intézmények » 1971-es római világkongresszusa mutatta, a sokféle kezdeményezést eddig nem sikerült közös nevezőre hozni. Céljaik, lelkiségük, szokásaik igen különbözőek, még a mozgalom alapját képző zsinati és pápai iratokat sem pontosan egyformán értelmezik. De ma olyan vonzóerőt gyakorolnak, mint egykor a bencés reformok, aztán a koldulórendek, végül az újkor papi rendjei (1).

Az Institutum saeculare-k szociológiai szempontból általában nem mondhatók kisközösségnek, mégis nagy hatásuk volt az egyház közösségi életének fejlődésére, mivel helyi csoportjaik csaknem mindenütt igyekeznek baráti, közvetlen egységben élni. Ha éppen a legbuzgóbb, legaktívabb keresztény közösségi keretben találták meg a hitüknek megfelelő életformát, elkerülhetetlen, hogy élményeik, tapasztalataik másokban is felkeltsék a vágyat a hitélet közösségi élésére.

2. — Mégis, a kisközösségek egészen más, szinte ellenkező okok miatt lettek híresek az olasz közvéleményben: a nem-vallásos olasz napisajtó a « *bázis-közösségek* » alakulása során lett figyelmes erre a jelenségre (2).

Az olasz egyház máig a szokottnál élesebben hangsúlyozta a hierarchiának való engedelmesség követelményét; az egyházi élet formanyelve szorosabban ragaszkodott a középkori és különösen a barokk hagyományok-

---

(1) J. Beyer, « Gli Istituti Secolari » (Roma 1964); A. Oberti, « Gli Istituti Secolari » (Roma 1970).

(2) A bázisközösségek a « Massa e Meriba » (Torino 1980) c. kötetben adtak ki bő dokumentációt történetükről és meggyőződéseikről. A nagytekintélyű « La civiltà cattolica » 3135. és 3138. számában G. de Rosa alapos tanulányai írják le és méltatják teológiai szempontból a mozgalmat (1981. febr. 7. és márc. 21.).

hoz, mint a legtöbb nyugat-európai nemzetben; az olasz teológia talán legszívósabban kitartott az újskolasztika gondolatvilága folytatásában. Mindez a hatvanas évek ifjúságában ellenszenvet váltott ki. A zsinat újításai, a « kollegialitás » gondolata nagy reményeket keltettek, és csalódást okozott, hogy a helyi egyházak lassan és húzódozva fogadták be a zsinati indításokat. Ehhez járult, hogy a hatvanas években sok protestáns teológiai írást fordítottak olaszra, és az alapos teológiai képzés nélkül felnőtt nemzedék szinte megszédült a kereszténységnek ettől a szokottól merőben eltérő értelmezésétől. Ebben a sajátos hangulatban érte el Olaszországot az 1968-as párizsi események hullámverése. Az értelmiség fiatalabb korosztálya, mely a politikai életben a szocializmusnak az anarchia felé hajló árnyalatával rokonszenvezett, az egyházi életben is bevezette a hagyományos életformák ellen való tiltakozást (« contestazione »), és a véleménykülönbség programszerű kihangsúlyozását (« dissenso »). Több városban a hagyományos egyházi kereszténységet élesen bíráló, az evangélium tanítását egyéni kritériumok szerint értelmező csoportok alakultak. Gondolatvilágukra erős befolyást gyakorolt Dél-Amerika forrongó teológiája, mely Krisztus üdvözítő szerepét elsősorban mint kulturális, társadalmi, gazdasági, politikai felszabadulást értelmezte. A csoportok itt-ott nyilt ellentétbe kerültek a hierarchiával. Mivel ez a jelenség Olaszországban merőben szokatlan volt, a napi sajtó nagy érdeklődéssel kísérte az újság ingerével ható eseményeket. Országszerte híresek lettek a magukat a hierarchia irányításától függetlenítő közösségek, mint Firenze egy külvárosának plébániája (Isolotto), a genovai egyházmegye egy lakótelepe (Oregina), a dél-olaszországi Conversano csoportja, a római San Paolo monostorbazilika apátja, Dom Franzoni körül és a szalézi egyetem egy tanára, Don Lutte körül tömörülő

baráti kör. Egy féltucat jól szerkesztett folyóirat vitte ezeknek a forrongó csoportoknak a lelkiségét a fiatalok közé. Nagy feltűnést keltett az is, hogy egy jelentős katolikus munkásmozgalom, az ACLI, 1968 és 1970 között letért az egyház hagyományos szociális tanításának útjáról, és a püspöki kar helytelenítését vonta magára.

Tíz évvel ezelőtt úgy látszott, hogy ezek a mozgalmak jelzik a jövő fejlődés irányát. Az utolsó években a mozgalom aktualitása sokat hanyatlott. Hitelük elsősorban azért csökkent, mert sok « tiltakozóban » hamarosan kialudt a vallásos problémákra vonatkozó érdeklődés, és teljesen elhagyták az egyházat. Egy másik jelentős csoport lassanként egyre közeledett az egyházi közösség felé, mert észrevette, hogy a hit egysége és az intézményes keret elfogadása nélkül a vallásos érdeklődés és a Krisztus személyéhez való ragaszkodás tiszavirág életű, felületes élmény marad. A bázisközösségekből egymással állandó vitában élő kis csoportok maradtak, melyek iránt a közvélemény immár kevéssé érdeklődik; ezek aligha tudnának fennmaradni a politikai pártok támogatása nélkül, melyek e csoportok segítségével igyekeznek a katolikusok közéleti egységét gyengíteni.

3. — A bázisközösségekkel egyidejűleg más, jóval kevésbé ismert, de sokkal mélyebb hatású egyházi közösségek is alakultak Olaszországban (3).

A « *Focolari* » (tűzhelyek, illetőleg otthonok) mozgalma 1943-ban keletkezett, mikor Trento vidékén egy leánycsoport Chiara Lubich vezetése alatt kezdte élni, tanúsítani és hirdetni, hogy a Krisztusból táplálkozó

(3) Az itt leírt csoportok rendesen nem szívesen lépnek a nagy nyilvánosság elé; rövid önbemutatást találunk róluk két közleményben: « Communio, Strumento internazionale per un lavoro teologico » 47-48 sz. (1979) 104-114; 49. sz. (1980) 95-103.

élet megfelel az ember elidegeníthetetlen szükségletének, és csak a szolgáló és áldozatos személyes szeretetközösségben bontakozik ki a maga teljességében. Ez az alapélmény számos szervezetben valósul meg, melyekben a különböző helyzetekben élő emberek többé-kevésbé szoros egységben igyekeznek ideáljukat valóra váltani. A mozgalom immár világszerte elterjedt, de különösen Olaszországban sugározza a társadalmat lelkileg megújító hatását.

A « *Comunione e Liberazione* » (Közösség és szabadulás) mozgalom bölcsője egy milánói középiskola volt, ahol egy jelentős ifjúsági lelkipásztor, Don Giussani hatása alatt a fiatalok megtanulták, hogy hitük nem korlátozódhat csak a templomi szertartásokra és az imaéletre, hanem kulturális életüket, hivatásbeli és közéleti tevékenységüket is át kell hatnia. A mozgalom elsősorban az egyetemi ifjúságban talált hálás talajra, de immár az érettkorú értelmiségben is sok lelkes követőt számlál; tagjai pl. egy jelentős könyvkiadó és több folyóirat segítségével is kisugározzák hatásukat az olasz közvéleményben.

Az « *Új-katekumenális* » mozgalom 1962-ben Madrid egy külvárosában született, és ma kb. ötven államban működik, de alapítója, Kiko Arüelles, Rómában él, és hatása Olaszországban igen jelentős. A mozgalomra jellemző a « kerygma » és a « koinonia » kulcsfogalmak hangsúlyozása. Az Isten szava egy egységesen átgondolt, az egész embert fokozatosan átalakító intézményes meghirdetés által hatja át a hivő lelki világát, és akkor fejti ki igazán megújító erejét, ha a hallgató egy közösség keretében fogadja azt be. A mozgalom tagjai katekumeneknek tekintik magukat, tehát elvben hivő embereknek, akiknek létét azonban a hit még nem járta át egészen. Egy az egyházatyák kora óta hagyományos gondolat szerint, mindenki végigjárja vallásos személyiségé-

nek fejlődése során azt az utat, amin Isten a választott népet vezette Krisztus felé. Kinek-kinek meg kell szabadulnia a « fáraótól », az ideigvaló kielégülést követelő önzés zsarnokságától. A « kivonulás » azonban nem egyéni elszigeteltségben, hanem a kis közösséggel való szerves egységben történik meg. A kisközösség szerepe olyan nagy, hogy a tagok a közösség állásfoglalásától teszik függővé magánéletük döntéseit, ami bizony nemegyszer problémákat okoz a tagok családi életében és hivatásbeli kötelességeik teljesítésében.

« *Szent Egyed közössége* » (Comunità di S. Egidio) 1971-ben fogamzott meg, mikor Róma régi kis templomában néhány középiskolás együtt keresett utat arra, hogy a Krisztus-követésében gyökerező szeretet parancsát a társadalom mai helyzetének megfelelő módon valósítsa meg. A Don Vincenzo Paglia vezetése alatt álló mozgalom immár mintegy ezer tagot számlál, akik számos, a különböző külvárosokban működő kis diák- ill. munkásközösségbe tömörültek. Egyrészt ott segítenek a nyomorékokon, az elhagyott öregeken, a fejlődésben elmaradt gyerekeken stb., ahol a hivatalos szervek valami okból felmondják a szolgálatot, másrészt áldozatos életet és találékony kezdeményezést visznek az olasz társadalombiztosítás bürokratikus keretek között megmerevedő szerveibe. A végzett munka hatékonysága, a résztvevő fiatalok mély lelkisége, a csoportok szívélyes és vidám egysége egyaránt csodálatot keltenek.

Érdekes megfigyelni, hogy ezek a mozgalmak, kivéve talán a « Comunione e liberazione »-t, ellentétben a bázisközösségekkel, nem tekintik feladatuknak, hogy a társadalom intézményes alkatát megőrizzék vagy megváltoztassák, tehát egyáltalán nincs politikai jellegük. Természetesen vallják, hogy a keresztény embernek feladata, hogy teljesítse állampolgári kötelezettségeit, tehát vegyen részt hazája politikai életében, de ez az

egyes hívők feladata marad, annyira, hogy az elsősorban politikai érdeklődésű bázisközösségek tagjai nem egyszer a politikai feladatok alól való kibúvással, az « intimizmusba » való szökéssel vádolják az utóbbi mozgalmak követőit.

4. — Ez a négy mozgalom, melyet sok más közül pélaképpen hoztunk fel, nagy súlyt fektet arra, hogy tagjaik mélységesen éljék át a világegyházhoz való tartozásukat, éljenek intenzív szentségi életet, kövessék a hierarchia tanítását. De mind a négy erőteljesen hangsúlyozza, hogy ez igazában éppen a kisközösséghez való tartozás révén válik valósággá. Az ember társas lény, léte függ attól, hogy közösséghez tartozzék, és fejlődésének feltétele, hogy ez a közösség ne csak személytelen intézményeken át, hanem párbeszédre hívó személyes találkozáson át lépjen életébe. Isten a természetfeletti üdvösségre is természetéhez alkalmazkodva, tehát közösségben akarja vezetni fiát; Krisztus követése a tanítványok szeretetközösségében válik lehetővé. A fogyasztás növelésére irányuló társadalomban a magára maradt hivőben hamarosan kialszik a jó akarat lángja, szüksége van arra, hogy egy kisszámú buzgó embercsoporttal való szoros, mindennapi, élményszerű egységben valósuljon meg a Krisztussal való találkozás, Krisztus követése. C. Floristán paradox formulája szerint, a magára maradt keresztény ma úgy különbözik a kiscsoportban élő kereszténytől, mint az ősegyházban a keresztségre készülő katekumen az egyház megkeresztelt tagjától.

Ezeknek a mozgalmaknak a hatására nem egy hagyományos « hitbuzgalmi egylet » megváltoztatta stílusát. Azelőtt sok egyesület megelégedett azzal, hogy hatenként vagy havonként gyűlést tartott, amin tagjai bizonyos áhítatgyakorlatokat végeztek, és egy előadást hallgattak meg. Az utolsó évtized során nem egy intézmény

elmélyítette a tagok között fennálló személyes kapcsolatot, a tagok szerepét aktívabbá tette, a vezetést nem az elnöklő papra hanem magára az élő, felelős és kezdeményező közösségre igyekezett bízni. Ez a folyamat mutatkozott meg pl. abban, hogy a « Mária-Kongregáció », mint világszerte, Olaszországban is a « Keresztény életközösség » (Comunità di vita cristiana) nevet vette fel.

III. *Mozgalmak szervezet nélkül*

A harmincas évek mozgalmai világszerte magától értődőnek tartották, hogy egyesületi keretet teremtsenek maguknak: a pecsét, a zászló, a jelvény, sokhelyütt az ifjusági mozgalmak egyenruhája is a mozgalom szükségképpeni tartozékának számított. Ez az áramlat Olaszországban is jelentkezett, bár az olasz temperamentum ösztönszerűleg idegenkedik az intézményes kerettől, és az olasz szellemi életben mindig igen fontosak voltak az önként serkenő, jelentős egyéniségek körül kristályosodó baráti körök. A fasizmus bukása után azonban széles rétegek eleve elutasítottak minden olyan tömörülést, melyben a közösség az egyes ember ösztönszerű magatartását szabályozni akarja. A hitéletben is sok embert vonzanak azok a csoportok, melyekben az egyes ember közösségi vallásos élményt talál anélkül, hogy taggá kellene lennie, jogokat és kötelességeket kellene vállalnia és tisztségek viselőire kellene tekintettel lennie.

1. — A közvélemény rendesen a vallásos jelenségek legvitathatóbb, az egyházi élet peremén lejátszódó, « szenzációs » megnyilatkozásaira figyel fel. Itt is így volt. Az elmúlt 35 esztendőben több mint húsz esetben jelentette az olasz sajtó, hogy valaki (rendesen gyermekek, egyszerű emberek) azt állítja, hogy látomá-

sai vannak, természetfeletti szózatot kell nyilvánosságra hoznia, és fellépését rendkívüli, csodaszerű események kísérik, ami aztán több száz, sőt több ezer főnyi tömeget vonzott a látnok köré. Néhány esetben kiderült, hogy csalásról volt szó; több esetben hisztériás tüneteket lehetett megállapítani; de az is előfordult, hogy hosszú és alapos vizsgálat után sem derült ki, hogyan lehet a tényeket megmagyarázni, úgyhogy a nem-hivők eddig ismeretlen természetű metapszichikai folyamatokról, a hivők pedig csodákról beszéltek. Az egyházi hatóságok itt-ott kijelentették, hogy nincs ok arra, hogy természetfeletti tényezők közbelépésére gondoljunk, és kifejezetten megtiltották a hivőknek a jelenségek folytán spontán fakadó mozgalomban való részvételt; legtöbbször tartózkodóan várakozó álláspontra helyezkedtek; itt-ott jó szemmel nézték a sajátos események nyomán terjedő vallásos gyakorlatokat. Minket itt csak az érdekel, hogy a rendkívüli erőkkel felruházott látnok körül néhol kis csoport gyűlt össze, követői hosszabb ideig rendszeresen találkoztak, együtt imádkoztak, együtt fejlesztették vallásos életüket a csoport központját képező tanítás, illetőleg élmény szellemében. Ezek a mozgalmak a szektákhoz hasonlítottak, kivéve, hogy kifejezetten hangsúlyozták, hogy a katolikus egyház keretében akarnak maradni, és nemegyszer szorgalmazták, hogy összejöveteleiken legyen jelen egy pap, és helyesbítse esetleges eltévelyedésüket (4).

2. — A nem szervezett vallásos kisközösségek legérdekesebb példáját egy az előbbiektől lényegesen kü-

---

(4) F. Ferrarotti, G. De Lutiis, M.I. Macioli, L. Catucci « Forme del sacro in un'epoca di crisi » c. könyvükben a nem-hivő vallásszociológus szempontjából vizsgálják ezeket a jelenségeket.

lönböző jelenségben, az « új-pünkösdi » vagy « karizmatikus » mozgalomban találjuk, mely magában véve nyitva van a tömegek előtt, de összejöveteleit rendesen korlátozott számú, jól összehangolt résztvevő csoportjában tartja (5).

A mozgalom 1901-ben született, mikor egy amerikai protestáns gyülekezet a Szentlélek eljövetelét állította vallásos életének középpontjába. Az egyéni pünkösd jelét abban látta, hogy akire kiáradt a Szentlélek, nyelveken beszélt, azaz ösztönszerűen feltörő artikulálatlan zümmögő énekkel fejezte ki elragadtatását. Követői ezt a « karizmát » huzamos közösségi imádsággal, és a Szentlélek kiáradásában részesült testvérek kézrátételével igyekeztek elérni. A mozgalom lassanként szektává vált, 1914 óta az « Isten gyülekezete » néven világszerte igen elterjedt. A század ötvenes éveiben meghonosodott a meggyőződés, hogy a pünkösdista mozgalom egy minden keresztény előtt kívánatos élmény keresésében áll, és nincs felekezeti tanításokhoz vagy szervezetekhez kötve, ezért előbb a protestáns egyházi közösségekben, majd 1967-től kezdve a katolikus egyházban is követőkre talált.

Az Egyesült Államok püspöki kara már 1969-ben állást foglalt a kérdésben. Nyilatkozatában kijelenti, hogy a mozgalom teológiai szempontból elfogadható; nagy változatossága miatt érthető, hogy történnek visszaélések; nem lehet előre látni, hogyan fog tovább fejlődni; ajánlatos, hogy néhány pap belülről figyelje meg és segítse helyes irányban való haladását. 1974-ben egy

---

(5) A mozgalom hivatalos lapja « Alleluja, Rivista del Rinnovamento Carismatico in Italia » (1975-től kezdve). Az ide vonatkozó egyházi okmányokat olasz fordításban adta ki D. Grasso, « Vescovi e rinnovamento carismatico » címmel (Roma 1980).

második nyilatkozat kedvezőbb és gyakorlatibb. A püspökök ajánlják, hogy a plébániák fogadják szerveik közé a új-pünkösdi mozgalmat. Egy pap legyen megbízva azzal, hogy állandó összeköttetést biztosítson a csoportok és a plébános között. A püspökök jóindulattal fogadják a kezdeményezést, hogy egyes csoportok az állandó együttélésig fokozzák közösségi egységüket. A kanadai püspöki kar 1975-ös nyilatkozata valóságos kis lelkipásztortani mestermű. A főpásztorok 36 fejezetben foglalják össze állásfoglalásukat, irányelveket adnak, megjelölik a mozgalom érdemeit, és a veszélyeket, melyeket el kell kerülnie. Más püspökök is állást foglaltak kérdésben, különösen kedvező volt pl. Suenens bíboros állásfoglalása, akit a pápa megbízott azzal, hogy világviszonylatban viselje gondját a mozgalom katolikus ága helyes fejlődésének.

A katolikus új-pünkösdi mozgalom 1971-ben vonult be Olaszországba néhány külföldi követője révén. 1973-ban már olasz csoportok is alakultak. Jelenleg mintegy 450 csoport működik több, mint 30.000 részvevővel. A mozgalom olasz változatának legerősebb ága, a « Gruppo di Maria », a benne működő buzgó és teológiailag is művelt egyéniségek révén belülről alakította a pentekosztalizmust, és harmóniába hozta az olasz lelkiséggel és hagyományokkal. A hozzá tartozó közösségek biztosabb egyensúlyba hozták az értelmi meggyőződést és az érzelmi telítettséget, a Szentlélek-várást szervesen beilleszteték a katolikus kegyelemtan keretébe, nem tulajdonítanak túlzott jelentőséget a külső, feltűnő « karizmáknak » (gyógyítás, prófétálás, nyelveken való beszéd), de nagyra becsülik a belső karizmákat (a felebarát befogadása, a betegek látogatása, a hit elemeinek közlése stb.). A csoport három választott bizottság felállításával bizonyos rugalmas szervezeti egységet adott a számos hozzá tartozó közösségnek, és az egyes püs-

pökök képviselőjének révén szívélyes megértő viszonyt teremtett a közösségek és a hierarchia között. Ez a viszony szép kifejezésre jutott, mikor a pápa 1980 őszén fogadta a Gruppo di Maria 15000 tagját, melegen méltatta érdemeiket, és óvta őket az eltévelyedésektől, melyek fenyegethetik a mozgalom helyes fejlődését.

E sorok írója fenntartással nézi a « pünkösdisták » mozgalmát, de csodálatraméltónak tartja az egyház magatartását, melynek sikerült elkerülni a kívülről behatoló tényezők asszimilációjával járó veszélyeket: nem utasított el semmit, ami jó irányban is fejlődhet; nem tett erőszakot a mozgalom jellegén; de nem is « keresztelt meg » semmit, ami nem olvadhat bele a katolikus élet szerves egészébe.

3. — Nem egy intenzív hitéletet élő olasz más, még kevésbé intézményes módon talál egyházi közösségre. Előfordul, hogy néhány család találkozik egészen spontán módon, hetenként vagy havonként, valamelyikük lakásában, együtt olvassák a Szentírást, meghallgatják egy meghívott teológus hozzászólását valami őket foglalkoztató kérdéshez, és ezt egészen kötetlen módon megbeszélik. Nem ritkaság, hogy egy plébánia keretében több ilyen közösség létezik, és a plébánia egyik papja a püspök engedélyével időnként misézik is náluk. Egy római plébániában megkísérelték, hogy minden háztömbben működjék egy ilyen közösség, és gondoskodjék az ott lakó szűkölködökről: a kísérlet természetesen nem sikerült, mert hiszen nem lehet önként csoportosuló közösségeket mesterségesen szervezni. Vannak csoportok, melyek egy-egy teológus körül tömörülnek és a Szentírást olvassák, vagy egy-egy teológiai kérdéscsoportot (pl. a krisztológiát) tanulmányozzák. Egyes plébánosok a plébániai művek laikus vezetőit egyesítik továbbképző és tanácsadó közösséggé, van, ahol minden

héten megbeszélik a vasárnapi szentbeszédet, és a pappal együtt kutatják, mit mondanak a következő ünnepnap liturgikus szövegei a plébánia életére vonatkozólag.

A csoportok körében felvetődött a kérdés, milyen viszonyban állnak ezek az önkéntes vallásos csoportok az intézményes egyházzal. Nyilván nem függetlenek tőle, mint egy sportegylet; de nem is részei, mint a plébánia, mert a kis közösséghez való csatlakozás nem változtatja meg a hivőnek az egyházmegyéhez, ill. az egyházközséghez való tartozását. A legmeggyőzőbb formula talán az, hogy az egyházi kisközösség hasonmása, gyümölcse és egyben építője az egyháznak. Hasonmása, mert a világegyház a kisközösségen keresztül lesz igazán tapasztalható valóság, mintegy testet ölt benne. Gyümölcse az egyháznak, mert a csoport az egyház misztériuma erejéből tudja megszentelni tagjait. Építi az egyházat, mert az egyes hivőkben felkelti, illetőleg erősíti az egyházhoz való tartozás tudatát, örömét, vágyát (6).

IV. *Összefoglalás*

Olaszországban sok gyakorlati ateista él; az Isten-hivők legnagyobb része távol áll az egyház életétől, és csak élete nagy fordulópontjain járul a szentségekhez. Mindezek természetesen sohasem kerülnek kapcsolatba az egyházi kisközösségekkel. De az intenzív hitéletet élő katolikusok között ritkán találunk olyat, aki élete valamelyik szakában ne tartozott volna valamelyik egyházi kisközösség erőterébe.

---

(6) A. Fallico könyve, « Quando un gruppo diventa chiesa » (Roma 1972) szép példája annak, hogyan iparkodnak a spontán egyházi csoportok a szociológia és a teológia fényében megérteni tulajdon valóságukat.

A vallásos szükségletből születő kisközösségek annyira különbözőek, hogy egyháztani szempontból nem lehet őket egy nevezőre hozni. Azért pl. nem lehet felelni a kérdésre, hogy az olasz példa szerint a kisközösségek beilleszkednek-e a plébániák és az egyházmegyék életébe. Vannak csoportok, melyek kivonják tagjaikat ezekből a keretekből. Vannak olyanok is, melyek arra törekszenek, hogy az egész egyházközséget a maguk szellemében formálják át; « Izrael maradékának » tekintik magukat, és így mintegy azonosítják magukat az ideális egyházközösséggel. A legtöbb feladatának tartja, hogy jól felkészült munkatársakat állítson a hitközség szolgálatába, és ez rendesen sikerül is.

A kisközösségek állandó lényeges változásban élnek, éspedig nem egy meghatározott irányban fejlődnek, hanem a személyektől és a körülményektől függ, milyen fordulatot vesz alakulásuk. A katolikus munkások szövetsége a Katolikus Akció keretében született, és jelenleg a püspöki kar megvonta tőle a « katolikus » nevet; egy bázisközösség mint egyházi ellenzék kezdte meg működését, és ma a szemináriumban tartja összejöveteleit. Nincs jó és rossz egyházi közösség, hanem minden közösség fejlődhet jó és rossz irányban.

Azért az egyházi kisközösség nem varázsszer, ami egyszeriben megoldja lelkipásztori problémáinkat, de nem is veszedelmes kelevény, ami az egyházi élet szervezetét fenyegeti. Bizonyos közösségek, bizonyos helyzetekben, megfelelő segítséggel és vezetéssel, sokat tehetnek Krisztus testének építésében.

SZABÓ FERENC

ÜZENET A VATIKÁNBÓL

Néhány hivatalos egyházi — pontosabban pápai — megnyilatkozásból közlünk itt részleteket az egyházi kisközösségekre vagy bázisközösségekre vonatkozóan. Valamennyit a II. vatikáni zsinat egyháztanának összefüggésében kell értelmeznünk. De ezen túlmenően figyelembe kell vennünk azt a sajátos élethelyzetet is, amelyben az egyes közösségek élnek, ha a kérdéses irányelveket helyesen akarjuk alkalmazni.

A *Lumen Gentium* kezdetű zsinati konstitúció többek között így írja le az Egyház misztériumát: « Krisztusban mintegy szakramentuma, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberiség egységének » (LG 1); és: « az egész Egyház 'mint az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből egybegyűlt nép' (Szt. Ciprián) áll előttünk » (LG 4). Továbbá — miután felsorolta a Szentírás képeit az Egyházról — hosszabban kibontja a páli tanítást Krisztus misztikus testéről, a Fő és a tagok egységéről, illetve a tagoknak a testben betöltött, egymást kiegészítő szerepéről (LG 7). Az első fejezet hangsúlyozza még azt is, hogy az Egyház látható *és* kegyelmi valóság: « Az egyetlen közvetítő, Krisztus, látható szervezettségben alapította meg és tartja fenn szüntelenül szent Egyházát, amely hit, a remény és a szeretet közössége ezen a földön, általa árasztja mindenkire az igazságot és a kegyelmet. (. . .) Amint a felvett természet az Igének szolgál mint az üdvösségnek vele elválaszthatatlanul egyesült élő szerve, ugyanilyen módon szolgál az Egyház társadalmi szerkezete az őt éltető Léleknek, Krisztus Lelkének, a test növekedésére (vö. Ef 4,16). » (LG 8)

A világiak szerepét pedig így összegezi a negyedik fejezet végén: « Minden egyes világi hivő legyen az emberek előtt a feltámadott és élő Jézus tanúja és az élő Isten jele. Valamennyiüknek együtt és külön-külön, a maguk szerepe szerint a Lélek gyümölcseivel kell táplálniok a világot (vö. Gal 5,22), és szét kell árasztaniok abban a Szentlelket, a szelídek, szegények és békességesek bátorítóját, azokét, akiket boldognak hirdetett az Úr az evangéliumban (vö. Mt 5,3-9). Egyszóval, 'ami a lélek a testben, az legyen a keresztény a világban'. » (LG 38)

Mindezeket a *helyi* egyházra és annak közösségeire is alkalmazhatjuk. Az egyházmegye és azon belül a plébániai közösség, illetve annak kisebb közösségei (egészen a « családegyházig ») az Egyház megvalósulásai. « Mindenütt, ahol a keresztények közösségre lépnek, hogy egy helyi keresztény közösséget alkossanak, össze kell tartaniok, hogy egymást igazán és fogható módon szeressék, egymást a szükségben segítsék, egymásért kiálljanak; — mindezen esetekben kölcsönösen egymást építeniök kell, Pál szavaival, vagyis segíteniök, hogy igazi keresztények legyenek, akik Istent imádják és szeretik, akik Jézus Krisztusra, az ő keresztjére és feltámadására tekintenek, hogy aztán e Jézus erejében megosszák az ő saját életét, testvéreiket úgy szeressék, mint önmagukat, nemcsak szóban és elméletben, hanem tettel és igazsággal. Amikor a keresztények egyazon helyen ily módon keresztény közösséget alkotnak, akkor ott egy bázisközösség él; és természetesen minden plébániának ilyen bázisközösségnek kellene lennie. » (1)

---

(1) K. Rahner, « Südamerikanische Basisgemeinden in einer europäischen Kirche? » Entschluss 1981. január, 4. lap. — Rahner cikkében rámutat arra, hogy — jóllehet a plébániai kö-

VI. Pál pápa mondotta Észak-Franciaország püspökeinek 1978. márc. 28-án: « A plébánia Isten népe összegyülekezésének legmegfelelőbb helye marad. A hívek túlnyomó többsége joggal megütközne azon, ha leértékelnék vagy elhagynák ezt az *egyházi jelet*, amely megtalálhatja — és meg is kell találnia — a megifjodás leheletét. Ennek a megújhodásnak a jelei szerencsére szép számmal jelentkeznek. (. . .) A problémák politikai dimenziója, bármilyen fontos is, nem kendőzheti el a mindennapi élet más szempontjait, nem is merevítheti meg a személyek közötti kapcsolatokat. Hogy elkerüljék a gettókat, Isten népe körében szélesre nyitott találkozásokat kell életre hívni. » (2)

VI. Pál szerint a helyi plébániai közösség (így a bázisközösség is) az ünneplés (liturgia) és az evangélizálás helye, továbbá egy közösség hitének látható jele. Az egyre szekularizálódó világban meg kell őrizni, meg kell újítani vagy meg kell teremteni a keresztény hit jeleit, amelyeket könnyen láthatnak kortársaink, a tömegek. A plébánia vagy a kis csoportok — a hit, remény és a szeretet közösségei — alapvetően hozzájárulnak az Egy-

---

zösség eszménye az, hogy a hit, a remény és a szeretet igazi közössége legyen — az európai plébániák szerkezete, stílusa, működésmódja különbözik a latin-amerikai bázisközösségekétől, ezért itt Európában a « bázisközösség » mint olyan, latin-amerikai « import ». Két lényeges okból kifolyólag nem lehet minden további nélkül átvenni Európában a latin-amerikai bázisközösségeket: 1) a megnehezíti a plébánia híveinek nagy száma és egyházi struktúrája; 2) a profán társadalom alapstruktúrája olyan, hogy nem hagy helyet a keresztény közösség bizonyos társadalmi funkcióinak: az iskolázásról, a betegekről, a szegényekről, a munkanélküliekről stb. állami intézmények gondoskodnak.

(2) La Documentation catholique 1718. szám (1977. ápr. 17) 354-355.o.

ház láthatóságának kifejezéséhez: « Miközben a világ kibontakoztatja emberi, technikai és kulturális vívmányait, az Egyháznak nem szabad bezárkóznia a földalatti életbe, ha erre nem kényszerítik; fel kell ajánlania sajátos lehetőségeit, hogy az emberek találkozhassanak Jézus Krisztussal és hogy Krisztust szolgálja testvéreiben. » (3)

A kis csoportok (bázisközösségek, karizmatikus imacsoportok stb.) világszerte kibontakozóban vannak. A evangélizálásról (1974), majd a katekézisről (1977) tárgyaló püspöki szinódus sokat foglalkozott ezekkel a közösségekkel (4). Az *Evangelii nuntiandi* és a *Catechesi tradendae* kezdetű apostoli buzdítások alább idézett szövegei teljesen csak e szinódusi viták hátterében érthetők. Ismeretes az is, hogy a Pueblában megtartott konferencia záródokumentumának III. része is bőven tárgyalja a bázisközösségek evangélizáló szerepét (5) II. János Pál pápa két alább idézett megnyilatkozása (Mexikóvárosban a katolikus szervezetek képviselőihez intézett beszéde és Brazíliában a bázisközösségeknek szánt, fel nem olvasott üzenete) a pueblai dokumentumot veszi alapul és a latin-amerikai sajátos helyzettel számol. Végül a magyar egyházhoz intézett pápai levél a *Catechesi tradendae* irányelveit a magyar valóságra alkalmazza.

---

(3) VI. Pál a Párizs-környéki püspökökhöz: La Documentation Catholique 1717. szám (1977. okt. 2.) 802.o.

(4) Lásd G. Caprile két vaskos kötetét: « Il Sinodo dei Vescovi, Terza Assemblea Generale », « Il Sinodo dei Vescovi, Quarta Assemblea generale ». Mindkét dokumentáció a « La Civiltà Cattolica » kiadásában jelent meg (Roma 1975 ill. 1978).

(5) Lásd: « Puebla, Comunione e partecipazione », P. Vanzan gondozásában, olasz ford. A. Marranzini, editrice AVE (Roma 1979) 626-632.o.

Mivel a világegyház a különböző kontinenseken és a különböző helyi egyházakban sokszor igen változatos körülmények között teljesíti evangélizáló küldetését, a pápai megnyilatkozások gyakorlati alkalmazásánál mindig figyelembe kell vennünk a *sajátos* helyzeteket. Pl. az *Evangelii nuntiandi* fontos irányelveit a bázisközösségekre vonatkozóan (58. pont) másképpen kell értelmeznünk Latin-Amerikában, ahol a társadalmi-politikai elkötelezettségben sokszor túlságosan a politikai ideológiák befolyása alá kerülnek a csoportok, és másképpen Közép-Európában, ahol bizonyos társadalmi-politikai funkciókat a polgári társadalom, illetve az állam lát el, vagyis ahol az egyházi közösség evilági elkötelezettsége az evangélizálás és a katekézis elsőrendű feladata mögé szorul. (Persze az evangélizálás mindig megköveteli az ember kibontakozásának előmozdítását, az igazságosságért folytatott küzdelmet is; de a hangsúlyeltolódás világosan különböző a fejlődésben elmaradt és a fejlettebb országokban.)

I. *A bázisközösségek az evangélizálásban*

« A legutóbbi Szinódus sokat foglalkozott a kis csoportokkal, az ún. bázisközösségekkel, amelyekről az Egyházban ma sok szó esik. Mik ezek, és mennyiben címzettjei vagy hirdetői az evangéliumnak?

A Szinóduson elhangzottak alapján úgy látszik, hogy ezek a bázisközösségek mindenütt virágzanak, de nagyon különböznek egymástól, nemcsak országok szerint, de még egy-egy országon belül is.

Egyes vidékeken — kevés kivétellel — magán az Egyházon belül működnek és bontakoznak. Együttéreznek az Egyház életével, figyelnek tanítására, ragaszkodnak püspökeikhez. Eredetüknél az a vágy áll, hogy inten-

zívebb módon éljék keresztény életüket, vagy pedig hogy olyan emberi méretekre szűkítsék le körüket, amelyeket hatalmas lélekszámú egyházi közösségekben máskülönben nem lehet tapasztalni. Főleg ez a helyzet a mai nagyvárosokban, amelyekben általános jelenség a tömegélet és a tömegben elveszett egyének. Ilyen értelemben lelki és vallási síkra igyekszenek átültetni mindazt, amit kisebb társadalmi közösségekben, falvakban és hasonlókban amúgyis meg lehet valósítani: a közösségi liturgiát, a hit elmélyítését, a testvéri szeretetet, imádságot, lelkipásztorokkal való együttműködést. Vagy pedig olyanok jönnek össze e csoportokban az ige meghallgatására, elmélkedésre, szentségek vételére és a szentmise agapé-közösségére, akiket valami közös dolog kapcsol össze: hasonló életkor, műveltség, polgári hivatás, társadalmi helyzet: pl. házastársak, fiatalok, szakmabeliek stb. Vagyis olyanok, akik az élet más területein is együtt dolgoznak az igazságért, a szegények testvéri segítségéért, az emberi fejlődésért. Vagy pedig azért jönnek össze, mert a paphiány miatt rendes plébániai életről nem lehet szó. Ezek a bázisközösségek, amelyekről szóltunk, mind a nagyobb egyházi közösségeken belül létesülnek, főleg a helyi egyházakon és a plébániákon belül.

Másutt viszont ezek a bázisközösségek kegyetlen kritikával illetik az Egyházat, amelyet azzal vádolnak, hogy « intézményes ». Szembehelyezik ezzel az intézményes Egyházzal az ún. karizmatikus közösségeket, amelyekben nincs semmiféle szervezet, és csak az evangélium vezérli őket. Jellemző tehát rájuk, hogy kifogásolják és elutasítják az Egyház megnyilatkozásait: a hierarchiát és az Egyház külső megjelenési formáit. Gyökeresen elvetik ezt az Egyházat. Ezen az úton eszméikből csakhamar eszmerendszer (ideológia) lesz, és ritka, hogy ne csatlakozzék valamilyen politikai gyakorlathoz:

akár valamilyen irányhoz, akár rendszerhez, vagy párthoz. Ami magában rejti a veszélyt, hogy eszköz gyanánt használják fel őket.

A különbség tehát kézenfekvő. Azok a közösségek, amelyek kritikájukkal elhatárolják magukat az Egyháztól, és egyben megbontják annak egységét, csakis szociológiai értelemben nevezhetik magukat « bázisközösségnek », de nem egyházi értelemben. Ez visszaélés volna a kifejezéssel, még akkor is, ha látszólag megmaradnak az Egyházban, miközben ellenségei a hierarchiának. A « bázisközösség » név jogosan csak azokat illetheti meg, akik az Egyházon belül jönnek össze, hogy építsék az Egyházat.

Az ilyen utóbb említett közösségek valóban az evangelizálás területei, és nagy szolgálatot jelentenek nagyobb egyházi közösségeknek, főleg a helyi egyházaknak. *Az egyetemes Egyház reménységei*, amint a Szinódus záróbeszédében mondtuk. Az Egyház reményei, ha megfelelnek a következő feltételeknek:

— Ha Isten szavában keresik az eligazítást, nem pedig szélsőséges politikai eszmékben, vagy divat-áramlatokban, amelyek mindig szívesen ki fogják használni rendkívüli emberi hatásukat;

— Ha elkerülik az állandó kísértést, hogy rendszeresen kontesztáljanak, vagyis ha felhagynak a minden ellen tiltakozó epés kritikával, amelyet azzal akarnak igazolni, hogy őszinteség és segítőkészség vezeti őket;

— Ha hűségesen ragaszkodnak helyi egyházukhoz, amelyhez tartoznak, és az egyetemes Egyházhoz. Csak így kerülhetik el a nagyonis erősen fennálló veszélyt, hogy teljesen elkülönülnek, és azután azt képzelik, hogy ők Krisztus igazi Egyháza, és anatémát mondanak a többiekre;

— Ha megőrzik az őszinte közösséget püspökeik-

kel, akiket az Úr állított Egyháza élére, és az egyházi Tanítóhivatallal, amelyet a Szentlélek a püspökökre bízott;

— Ha nem tekintik magukat az evangélium kizárólagos címzettjének, vagy hordozójának, — sőt esetleg magának az evangélium egyetlen birtokosának! — hanem tudatában vannak, hogy az Egyház sokkal nagyobb és sokkal változatosabb és sok egyéb módon is testet ölthet, mint éppen az ő közösségükön belül;

— Ha egyre inkább fokozódik felelősségtudatuk, buzgóságuk, kötelezettségvállalásuk, missziós szellemük;

— Ha minden vonatkozásban « egyetemesek », és nem szektásan beszűkültek.

Nem könnyű feltételek, de ha ezek megvannak, a bázisközösségek betölthetik alapvető hivatásukat: különleges talajai lehetnek az evangéliumi üzeneten alapuló evangelizációnak, és ők maguk is az evangélium hirdetőivé válnak » (6).

II. *A katekézis helyei és alkalmai*

«Olyan különleges és nagyjelentőségű alkalmakra gondolunk, amikor helye van a katekézisnek. Pl. egy egész egyházmegye, egy tartomány, vagy egy ország zarándoklata, amelyben igen sok lelki haszon van, ha minden résztvevő ugyanazzal a súlyos igazsággal foglalkozik, főleg az Úr Krisztusnak, a Boldogságos Szűznek vagy valamelyik szentnek az életével.

A hagyományos missziókra is gondolunk, amelyeket néha olyan könnyelműen elhagynak, pedig nincs ezek-

---

(6) VI. Pál pápa, « Evangelii nuntiandi », 58. pont. — Magyar szöveg: « A II. vatikáni zsinat tanítása » c. kötet függelékében, Szent István Társulat (Budapest 1975) 531-532.o.

nél alkalmasabb eszköz a keresztény élet ébrentartására és állandó felfrissítésére. A biblikus körökre is gondolunk, amelyeknek túl kell lépniük a puszta szövegmagyarázaton, hogy tagjaik élni tudjanak az Isten szavából; és *a bázisközösségekre* is, amelyek megfelelnek azoknak a normáknak, amelyeket az Evangelii Nuntiandi apostoli buzdítás határozott meg.

Megemlékezünk ezen felül a különböző területeken és különféle formákban megjelenő ifjúsági csoportokról is, amelyek mindannyian azt akarják elérni, hogy megismerjék Jézus Krisztust és az evangélium szellemében éljenek. Ezek a csoportok úgy sokasodnak és virulnak, mint a tavaszi rügyfakadás.

Az Egyház nagy vigasztalásaira is gondolunk: az Actio Catholica szervezeteire, a karitatív szervezetekre, az imatársulatokra, az elmélkedő közösségekre és hozzájuk hasonlókra. Ezek a társulatok nagy reménységei az Egyház jövőjének.

Azonban Jézus Krisztus nevében kérjük a fiatalokat, akik ezekbe a csoportokba tartoznak, és vezetőiket meg a papokat, akik energiáik legjavát szentelik nekik: ne törődjetek bele abba, hogy ezek a csoportok — amelyek összejöveteleikkel a barátságnak és az ifjúkori kapcsolatoknak gazdag teret nyújtanak, és örömteli vitáknak adnak lehetőséget az élet nagy kérdései felett — nélkülözzék a keresztény tanítás komoly tanulmányozását. Mert ha ez elmarad, felmerül a veszély — ami sajnos elég gyakran meg is történt már —, hogy ezek a csoportok megtévesztik tagjaikat is és az egész Egyházat is.

Az említett és minden egyéb formában végzett katekézisek annál termékenyebbek lesznek, minél inkább tekintettel vannak különleges jellegükre. Ha a katekézis érdekében kifejtett erőfeszítések megfelelő módon illeszkednek a konkrét körülményekhez, létre tudják hozni

azokat a kapcsolatokat és kiegészítő hatásokat, amelyek következtében a katekézis a maga teljes gazdagságában meg tud valósulni, és háromféleképpen ki tud bontakozni: a tanításban (szóban, emlékezetben és tanúságtételben), a liturgiában és az élet feladatainak megoldásában. A Szinodus az Isten Népéhez intézett üzenetében mindezt jól megvilágította » (7).

III. *A közösség a Hierarchia irányítása alatt*

« "Catechesi Tradendae" kezdetű Apostoli Buzdításomban megjelöltem és sugalltam a katekézis néhány útját és módszerét: tömegkommunikációs eszközök, zarándoklatok, bibliakörök, karitatív csoportok, imacsoportok, a keresztény reflexió csoportjai. Emlékeztettem az egyházi bázisközösségek összejöveteleire is, amennyiben ezek megfelelnek az « Evangelii Nuntiandi » kezdetű Apostoli Buzdítás ismérveinek; vagyis:

a) szilárd egységben maradnak a helyi Egyházzal, amelybe beépültek, és az egyetemes Egyházzal, elkerülve így az elszigetelődés veszélyét és azt, hogy Krisztus egyedüli igazi Egyházának higgyék magukat;

b) megőrzik az őszinte közösséget azokkal a Pásztorokkal, akiket Krisztus az egyetemes Egyház élére állított és a Tanítóhivatallal, amelyet Krisztus Lelke e Pásztorokra bízott;

c) növekszenek minden nap a felelősségtudatban, a buzgóságban és a missziós elkötelezettségben;

d) nem hiszik sohasem, hogy ők az evangélizálás

---

(7) II. János Pál pápa, « Catechesi tradendae », 47. pont. — Magyar szöveg: « Pápai megnyilatkozások, II., Korunk hitoktatásáról », Szent István Társulat (Budapest 1980) 216-217.o.

egyedüli befogadói és egyedüli művelői, vagyis az Evangélium egyedüli letéteményesei, hanem elfogadják, hogy az Egyház rajtuk kívül is megtestesül;

e) táplálékukat az Isten Szavában keresik anélkül, hogy a politikai polarizálódás vagy a divatos ideológiák rabjaivá válnának;

f) elkerülik az igaziság és az együttműködés szelleme ürügyén gyakorolt rendszeres kontesztálás és a végletes kritika kísértését;

g) egyetemesek maradnak és kerülik a szektásságot » (8).

IV. *II. János Pál mexikói beszéde a világiakhoz*

A Pápa előbb rámutatott arra, hogy milyen fontos szerepet szánt a II. vatikáni zsinat a világiaknak az Egyház küldetésében (AA 2 és 5; LG 10, 31 és 32); majd a latin-amerikai püspökök III. konferenciájának irányelveire hivatkozott; végül az *Evangelii nuntiandi*, az « evangélizálás magna carthája » alapján megjelölt néhány alapvető feladatot a latin-amerikai világi katolikusok egyházi elkötelezettségéhez. Beszéde utolsó szakaszában (5. és 6. pont) kifejezetten szólt *a bázisközösségekről*:

« (. . .) Az utolsó évek egyik jelensége, amely egyre növekvő erővel nyilvánította ki a világiak dinamizmusát Latin-Amerikában, az ún. « bázisközösségek » tevékenysége, amelyek a katolikus szervezetek-mozgalmak válságával egyidőben születtek.

A bázisközösségek a kiképzés és a vallási élet érvényes eszközei lehetnek a keresztény indítású új környe-

(8) II. János Pál pápa levele a magyar egyházhoz a katekezisről 1980 húsvétján, AAS 72 (1980) 609.

zeteken belül, és többek között hasznosak lehetnek ahhoz, hogy az Evangélium átitassa a társadalmat.

De hogy ez lehetővé váljék, szükséges, hogy jól szem előtt tartsák az *Evangelii nuntiandi* kezdetű apostoli buzdítás által világosan kifejezett kritériumokat (58. pont), hogy Isten Szavából táplálkozzanak az imában, egységben maradjanak az Egyházzal, annak pásztoraival és más egyházi csoportokkal vagy társulásokkal, ahelyett, hogy elszakadnának, vagy még inkább szembehelyezkednének az Egyházzal.

Egyházi szervezeteitek-mozgalmaitok legyenek, mint eddig is — vagy egyre jobban — az életszentségre hivatott keresztények nevelői, akik szilárdak a hitben, biztosak a hiteles tanítóhivatal által előterjesztett tanításban, szilárdak és tevékenyek az Egyházban, dicséretre méltók az intenzív lelki élet miatt, amely a bűnbánat szentsége és az Eukarisztia gyakori vételéből táplálkozik, állhatatosak a tanúságtételben és az evangéliumi tevékenységben, következetesek és rátermettek az evilági elkötelezettségben, kitartók a béke és az igazságosság előmozdításában, szemben minden erőszakkal és elnyomással, éleslátók, hogy az Egyház szociális tanításának fényében kritikusan meg tudják különböztetni a helyzeteket és az ideológiákat, végül szilárdak az Úrba vetett reménységben. (. . .) » (9)

---

(9) II. János Pál pápa, A mexikói országos katolikus szervezetek képviselőihez mondott beszéd, Mexikóváros, 1979. jan. 29: AAS. 71 (1979) 213-217.o.

V. *II. János Pál üzetene a brazíliai bázisközösségek felelőseinek*

A Pápa braziliai útjára elkészített egy üzenetet a bázisközösségek felelőseinek, de időhiány miatt nem mondta el azt, hanem írásban adta át nekik. Kivonatos fordításban közöljük a szöveget.

« (. . .) Mindenek előtt örülök, hogy ma megújíthatom elődöm, VI. Pál bizalmát, amelyet az egyházi bázisközösségekkel kapcsolatban fejezett ki. *Evangelii nuntiandi* kezdetű, nagyszerű apostoli buzdításában egy tömör, gazdag tartalmú, világos és nagyon jelentős paragrafust szentelt ezeknek a közösségeknek (58. pont). Ebben a szövegben összegezte mindazt a vitát, amely az 1974-es püspöki szinódus során zajlott le. Ezen a szinóduson a Gondviselés akaratából én magam is nagy felelősséggel járó feladatokat töltöttem be. Három hónappal pápává választásom után, mexikói apostoli utam alkalmával már alkalman nyílt arra, hogy kijelentsem: az egyházi közösségek értékes eszközök lehetnek a keresztény nevelésre és arra, hogy a társadalmat az Evangéliummal itassák át (1979. febr. 11). És olyan mértékben lesznek ilyen eszközök, amilyen mértékben hűségesek maradnak az *Evangelii nuntiandi* említett pontjában leírt alapvető önazonosságukhoz.

Az egyházi bázisközösségek dimenziói közül egy fontosra szeretném felhívni a figyelmet, arra, amely a legmélyebben meghatározza őket és amely nélkül megszűnne önazonosságuk: *az egyházi jellegre.*

Kiemelem ezt az egyházi jelleget, mert már benne van kifejezetten e bázisközösségek megjelölésében is, főleg Latin-Amerikában. Egyháziak eredetüknél fogva, továbbá létezés- és cselekvésmódjuk szerint. Szerves közösségek, hogy fokozottabban Egyház lehessenek. És az

a bázis, amelyre hivatkoznak, világosan egyházi jellegű, nem pedig pusztán szociológiai vagy más természetű. Ezt a szempontot is kiemelem, mivel egyáltalán nem irreális vagy távoli, sőt állandóan időszerű az a veszély, hogy gyengítik ezt az egyházi jelleget, sőt eltűnésre ítélik más dimenziók javára. A politikai szempont érvényesülésének kockázata állandóan fennáll. A politizálódás jelentkezhet a közösségek létrejöttében és kialakulásában, amikor nem az Egyház nézőpontjából indulnak ki, hanem a politikai ideológia kritériumai és célkitűzései ihletik őket. Egyébként az ilyen politizálódás úgy is létrejöhet, hogy ezeket a közösségeket, amelyek egyházi távlatban születtek, kihasználják politikai célokra (instrumentalizálják) őket.

Nagy szolgálatot tesznek egyrészt e közösségeknek, másrészt az Egyháznak, ha állandó figyelemmel és komoly, bátor erőfeszítéssel tisztán megérzik ezeknek a közösségeknek egyházi dimenzióját. A közösségeknek: mivel ez megőrzi egyházi önazonosságukat és biztosítja szabadságukat, hatóerejüket és fennmaradásukat. Az Egyháznak: mivel csak azok a bázisközösségek töltik be lényeges evangélizáló küldetésüket, amelyek igazi egyházi szellemben élnek, anélkül, hogy másfajta 'sugallatoknak' engednének. Ez a figyelem és ez az erőfeszítés Péter Utódának szent kötelessége 'a valamennyi egyházról való gondoskodás' erejében (vö. 2Kor 2,28). Kötelessége ez minden püspöknek saját egyházmegyéjében és az egy nemzeten belül kollégiálisan egyesült püspököknek is. Végül kötelessége mindazoknak, akik bármilyen felelősséget viselnek saját közösségükön belül.

Mostani utam alkalma kedvező pillanatnak tűnik, hogy buzdítsam a braziliai bázisközösségeket: őrizzék meg érintetlenül *egyházi* dimenziójukat, ellenállva azoknak a törekvéseknek, amelyek, akár kívülről, akár az országon belül, ellenkező irányba terelik őket. Ha az

elmúlt években a latin-amerikai, és különösen a braziliai bázisközösségek oly erős életlendületről tanúskodtak és a legértékesebb lelkipásztori tényezőt jelentették, ha továbbá oly nagy visszhangot keltettek külföldön is, ez pontosan annak köszönhető, hogy meg tudták őrizni — elhajlás és eltévelyedés nélkül, elkerülve az ideológiai fertőzést — az egyházi dimenziót.

Úgy hiszem, nincs szükség arra, hogy újra meghatározzuk az igazi egyházias jelleg elemeit: valamennyi kellő világossággal áll előttünk az *Evangelii nuntiandi* kezdetű apostoli buzdításban. Elég ha emlékeztetünk arra, hogy ez az 'egyháziasság' konkréten a következőben fejeződik ki: a közösségek őszinte és lojális kapcsolata törvényes pásztoraival az Egyház célkitűzéseihez való ragaszkodásban, teljes nyitottság más közösségek és az egyetemes Egyház nagy közössége felé, — olyan nyitottság, amely elkerüli a szektásság minden kísértését.

Tudjuk azt is, hogy egy *egyházi* közösségnek kötelezően a testvéri szeretet közösségének kell lennie. Nem hiába mondotta az Úr, amikor meg akarta jelölni tanítványai és minden követője ismertető jegyét: 'Arról ismerik meg, hogy a tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást' (Jn 13,35).

Szeretetközösség olyan mértékben, amilyen mértékben tagjai törekszenek egymás jobb megismerésére, ha közösségi életet élnek, ha megosztják egymás örömeit és szenvedéseit, gazdagságát és szükségét. Mert mi lenne a bázisközösség kialakításának fontosabb indítéka, ha nem az az igény és vágy, hogy olyan csoportokat hozzanak létre, amelyeknek célkitűzései nem puszta szólamok, hanem amelyek emberi méretekben képesek létrehozni az igazi párbeszéd és a közösségi élet tereit?

A bázisközösség *szeretetközösség* lesz főleg akkor, ha mint a szolgálat eszköze nyilatkozik meg: kölcsönös

szolgálat a közösségen belül és más testvérek, főleg a szükséget szenvedők szolgálata. Az a közösség, amely valóban egyházinak mutatkozik meg (mivel az egyházi lendületből születik, mivel az Egyház célkitűzéseit követi, mivel egységben van az Egyház pásztoraival és mivel készséges Isten Igéje hallgatására, a hit növekedésére és az imára) nem szűnik meg egyházi lenni, mivel megéli a szeretetet. Ellenkezőleg: azzal növekszik és szilárdul meg, hogy konkréten gyakorolja a szeretetet, feltéve, ha ezt a gyakorlatot nem kompromittálja, amint ez megtörténik, a politikai célkitűzés.

A közösség által megélt szeretet igen sokfajta formát ölthet: először is segíteni valamelyik tagot, hogy elmélyítse hitét; aztán megnyilvánulhat a személyek vagy elhagyott csoportok emberi előmozdításának tetteiben, vagy a kisemmizett integrációjának elősegítésében; a lábbal taposott emberi jogok védelmében; az igazságtalan helyzetekkel szemben az igazságosság keresésében; az ember-alatti helyzetekben élők előmozdításában; a szolidaritásra való elkötelezettségben egy meghatározott társadalom kebelében stb. Egyébként mindennek az igazi szeretet ismertető jegyét kell magán viselnie, úgy, ahogyan ezt Szent Pál leírta: türelmes, szelíd, nem keresi a magáét, hanem csak másokkal törődik, nem örül a rossznak (vö. 1Kor 13,4kk). És Szent János: 'Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja azokért, akiket szeret' (Jn 15,13). (...)

(...) Szeretteim! Ezekben az egyszerű és szerény szavakban, jól tudom, egy egész életprogram benne van. Gondolkodjatok el róluk. Imádkozom értetek és Isten kegyelmébe ajánlom e programot. Ne hiányozzanak számotokra és az általatok képviselt közösségek számára azok az ajándékok, amelyeket a Lélek ad az Egyház épülésére (vö. 1Kor 14,12). Ez a Lélek, az Egyházhoz való igazi hozzátartozástok életelve, növelje bennetek az

Egyház iránti szeretetet, a gyermeki, érett és egyszerű szeretetet, a gyengéd és elszánt szeretetet, amely képes az örömre és a szenvedésre. Ez a szeretet inspirálja életeteket. » (10)

(10) La Documentation Catholique, 1793. sz. (1980. okt. 5.) 866-868.o.

SZILAS LÁSZLÓ

KISKÖZÖSSÉGEK AZ EGYHÁZTÖRTÉNELEMBEN

Kisközösségek az egyháztörténelem folyamán? Erre a kérdésre a felelet az első pillanatban nem látszik egyszerűnek, főleg ha a mai értelemben vett kisközösségek elődeit keressük. Az ősegyházig nem mehetünk vissza, mert az egyház akkori helyzete lényegesen különbözött a maitól. A mai « kisközösségek » feltételezik, hogy van « nagy közösség » is, amely az egyház első századaiban teljesen hiányzott. Az egész egyházi élet a kisközösségek keretében folyt le. Ezek pedig az Újszövetség tanúbizonysága szerint rövid időn belül szervezett formát vettek fel, a jeruzsálemi zsidó-keresztény és a páli pogány-keresztény is éppen úgy, mint azok, amelyek Szent János evangéliumából és a Titkos jelenések könyvéből is kiolvashatók. Helyzetadta kizárólagosságuk és szervezetük miatt a mai kisközösségek nem hasonlíthatók hozzájuk.

A későbbi korok szerzetesrendjei eredetükben, szellemükben és lelkiségükben már sokkal több hasonlóságot mutatnak a mai kisközösségek életformáival. Fogadalmaikkal, melyek a hármas evangéliumi tanácson, a szegénységen, tisztaságon és engedelmességen alapulnak, valamint a « világtól » elkülönült életformájukkal, még akkor is, ha aktívan ebben a világban dolgoznak, erősen különböznek a világiak spontán vallásos csoportosulásaitól. Itt inkább egyes szerzetesrendek hatósugarában kialakult világi csoportokra gondolhatunk, amelyek az illető rend akkori modern lelkiségét a monostorok falain kívül a világiak életéhez alkalmazva akarták megvalósítani. Ezek a « szabad », szabályokkal nem kötött, harmadrendek voltak, melyek főleg a ferencesek

és domonkosok hatáskörében fejlődtek ki. Az egész egyház vallásos, lelki fejlődéséhez ezek a harmadrendek sokszor nagyobb mértékben járultak hozzá, mint a jámbor társulatok, melyekben az előírt vallásos gyakorlatok gyakran elnyomták a spontán lelkiséget.

A mai kisközösségek életéhez és az egyházban viselt szerepéhez talán leginkább a lutheri reformációt megelőző és vele párhuzamosan haladó katolikus megújhodás egyes hordozóit hasonlíthatjuk. Érdemes velük közelebbről is foglalkozni, mert szerepük még mindig nem találta meg méltó helyét és méltatását az egyháztörténelmi könyvekben.

Legelőször is a « devotio moderna » nevű lelki irányzatot és hordozói közül a « közös élet testvéreit » kell megneveznünk. Ez a mozgalom a 14. század vége felé keletkezett Németalföldön. Alapítójaként Groote Gellértet (1340-1384) szokták megnevezni. A közös élet testvérei kis csoportokban éltek, fogadalmat nem tettek, nem voltak papok, és nem volt központi szervezetük sem. A testvérek nem alkottak szerzetesrendet. Életük egyszerű volt, az ima állt a központban. Megélhetésüket kódexek másolásával biztosították. Iskoláik csak később lettek, kezdetben valószínűleg csak diákotthonokat tartottak fenn, ahol az ifjúságot igazi keresztény szellemben nevelték. Ennek a lelki mozgalomnak és hordozóinak időszerűsége két alapon nyugodott. Az egyik vallásosságuk pszichológiai valóságérzete volt, párosulva egy egészséges gyanúval minden olyan jelenség iránt, ami a középmértéket meghaladta. Egy Szent Bernát vagy Assisi Szent Ferenc lelkesedése hiányzott belőlük. A józan középutat járták anélkül, hogy középszerűségbe estek volna. Másik alapjuk a lelki élet állandó fejlesztése volt. A közös élet testvérei naponta részt vettek egy csendes szentmisén. Céljuk az volt, hogy a liturgiát igazi bensőséges részvétellel lelkivé tegyék. Személyes imáikban,

elmélkedéseikben a gyakorlati, biztos, könnyen ellenőrizhető imamódokat részesítették előnyben. Lelki életüknek igazi biztos alapokat akartak adni. A devóció modernában nem volt hely a misztika számára. Tiszteletteljes távolságban tartották magukat tőle. Az « igazi » erényeket akarták gyakorolni és megvalósítani, az alázatosságot, a lemondást és főleg a szeretetet. Közösségi életükben nagy szerepet játszott a lelki beszélgetés. Ebben mindannyian őszintén elmondták belső tapasztalataikat, reflexióikat. Mivel kis közösségekben éltek, ezt könnyen és nagy lelki haszonnal meg tudták valósítani.

A devóció moderna az egyén megújulása és megreformálása volt. Ezt azzal érte el, hogy újra visszatért a keresztény bensőséghez. Ellentétben a szerzetesrendek reformjával, ezt a mozgalmat nem kötötték sem jogi előírások, sem közösségi hagyományok. Ezért minden irányban teljesen szabadon tudott fejlődni. Lényegében ez a mozgalom nem hozott semmi újat. Új volt azonban az az odaadás, amellyel Krisztus követését akarták komolyan venni az életben. Mint minden igazi vallásos mozgalom, ez is kereste a tevékeny apostoli életet. A devóció moderna nem élte túl a reformációt. Helyét az egyházban Szent Ignác lelkigyakorlatos lelkisége váltotta fel, iskoláik szelleméből és nevelési elveikből pedig sok átment a jezsuita nevelési és iskolarendszerbe. Ebben a lelki megújulásban, mely Németalföldről indult el, a világiak igen komoly szerepet játszottak.

A 15. század végén Dél-Európában, Spanyolországban és Olaszországban is megindult az egyház lelki megújulása. Persze egyelőre csak egyes keresztényekben, főleg világiakban, de egyházi személyekben is. A pápát, a pápai udvart és a főpapságot akkor még nem érte el ez a mozgalom. Olaszországban a megújulás kezdetén a különböző városokban — Génuában, Vicenzában, Rómában, Nápolyban, Milánóban stb. — alakult jámbor

társulatok álltak. Tagjaik igazi keresztény életre törekedtek, ezért karitatív célok megvalósítása, a felebaráti szeretet tettekben való megnyilvánulása volt az első feladat. Ezekhez a társulatokhoz tartozott például a « Szent Jeromos-oratórium », amelyet az akkori híres ferences szónok, Feltrei Bernát alapított 1494-ben Vicenzában. Az oratóriumnak legfeljebb hetven tagja lehetett. Ezek a város polgárai közül kerültek ki. Céljuk az önmegszentelődés volt a szegények mindennemű gondozása útján, ami a kamatmentes vagy csak igen alacsony kamatos kölcsöntől a betegek és börtönlakók, az akkori társadalom legelhagyatottabbjai látogatásáig terjedt.

Még nagyobb befolyásra tett szert az egyház életében Vernazza Hektor génuai polgár alapítása, « Az isteni szeretet oratóriuma » valamivel 1500 előtt. Ennek a társulatnak céljáról és szervezetéről a szabályok tájékoztatnak minket: « Testvérek, ez a mi társulatunk nem alakult másért, csak azért, hogy az isteni szeretetet, vagyis a karitászt szívünkbe ültesse és gyökereztesse. Ezért a neve: Az isteni szeretet társulata... A társulat nem lesz gyümölcsöző, ha nem él az Isten és a felebarát szeretetében » (1). Egy elöljárójuk volt, akit fél évre választottak. Ennek letelte után másfél évig semmiféle hivatalt nem viselhetett a társulatban. A tagok számát az ötödik szabály határozta meg: « Ahol sokaság van, ott zavar is van. Ezért a tagok száma nem haladhatja meg a harminchat világit és a négy papot, kivéve, ha a világiak közül valaki szerzetessé lesz » (2). Mindegyikük kötelezte magát arra, hogy titokban tartja, kik a társulat tagjai és mit csinálnak. Legszebb munkaterü-

---

(1) P. Tacchi Venturi, « Storia della Compagnia di Gesù in Italia », I, 1-2 kötet, 3. kiadás (Róma 1950) 25.o.

(2) U.o. 28.o.

letük a szegény gyógyíthatatlan betegek kórháza, a Ridotto volt Génuában.

Az isteni szeretet oratóriumát Rómában a génuai mintájára Thienei Kajetán és Carafa János Péter alapították. Központjuk a régi Trastevere városnegyed Szent Dorottya temploma volt, legszebb művük pedig itt is a gyógyíthatatlan betegek Szent Jakab-kórháza. Ez akkoriban a felebaráti szeretetnek körülbelül ugyanolyan gyakorlata volt, mint amit Teréz nővér és segítői ma végeznek Kalkuttában és a világ más részein. A római oratóriumból alakult ki Thienei Kajetán vezetésével a katolikus reform egyik első szerzetesrendje, a theatinusoké. Legismertebb tagja pedig Carafa János Péter volt, a későbbi IV. Pál pápa, aki erős kézzel kormányozta Rómát és az egyházat a katolikus megújhodás útján.

Újra ki kell emelnünk, hogy az egyházban Luther Márton előtt is voltak férfiak, akik a reformot sürgették, a maguk életében pedig meg is valósították. Világosan mutatja ezt a velencei fiatalok egy baráti köre, kisközössége is a 16. század elején. Mindannyian patrícius családokból származtak. Nagy humanista műveltségüket mély vallásos élettel kapcsolták össze. Útjuk később szétvált, de a baráti kapcsolat továbbra is megmaradt. A csoport lelke Giustiniani Tamás volt. A páduai egyetemen került jóbarátságba Quirini Vincével. Giustiniani 1507-ben szentföldi zarándokútra ment, 1510-ben a kamalduliak szigorú rendjébe lépett. Quirini alapos tanulmányok után Velence szolgálatába lépett. 1505-ben követ lett Szép Fülöp király udvarában, egy évvel később pedig I. Maximilián császárnál. 1511 szeptemberében követte Giustinianit a szerzetesi életbe a harmadik baráttal, Giorgi Sebestyénnel együtt. A baráti kör másik három tagja a világban maradt: az egyetlen pap és humanista Egnazio Battista, Tiepolo Miklós, 1530-ban Velence követe az augsburgi birodalmi gyűlé-

sen és a harmadik, a reformáció idejéből jól ismert Contarini Gáspár.

Ez a kis baráti kör 1505-től többször együtt élt elvonultan Murano szigetén, ahol a Szentírást és a szentatyákat tanulmányozták, de nem humanista érdeklődésből, hanem mint az igazi keresztény élet alapjait. Giustiniani és Quirini már mint szerzetesek írták 1513-ban híres levelüket X. Leóhoz, a reneszánsz pápához, az egyház reformjáról. Nem álltak meg a hibák és bajok felsorolásánál, hanem pozitív javaslatokat is tettek. Sürgették a nemrég felfedezett új világ misszionálását, az elszakadt keleti egyházakkal az egyesülés keresését, a Szentírás lefordítását különböző anyanyelvekre, mert a latint még a papok javarésze sem értette már stb. Quirinitől maradt ránk egy kéziratos töredék, valószínűleg a pápához írt levél első fogalmazványai közül. Meglepő a bátor és világos hang, amelyet az irat elején megüt: « Ha a pápa az Isten haragját ki szeretné engesztelni és az egyházat igazán meg akarja reformálni, akkor mindezt önmagánál, udvartartásában és kormányzatában kell elkezdenie » (3). Következnek az élő húsba vágó tanácsok: a pápai palotában a luxust meg kell szüntetni, a nagyszámú udvartartást le kell építeni, a nepotizmust meg kell szüntetni. Amikor 1514-ben a pápa Quirinit bíborossá akarta tenni, s ő mint egyszerű szerzetes ezt a méltóságot nem akarta elfogadni, a régi barát Egnazio azt írta neki, bizonyítsa most tettel is, hogy reformjavaslatai nemcsak szép szavak voltak. Tiepolo szerint most a pápa hívása az Isten hívása. Ha Quirini tényleg azt akarja, hogy az egyház megújuljon, akkor

(3) H. Jedin, « Kirche des Glaubens, Kirche der Geschichte », Ausgewählte Aufsätze und Vorträge, 1. kötet (Freiburg 1966) 165.o.

itt van az út, menjen rajta. A bíborosi kalapot Quirini már nem tudta átvenni, mert még szeptemberben meghalt.

Giustiniani és Quirini reformiratától egyenes út vezet egy következő tervig, az 1537-es pápai bizottság emlékiratáig — « consilium de emendanda ecclesia » — az egyház megújulásáról. Ennek a bizottságnak lelke a másik barát, Contarini Gáspár volt. Amikor a kör három tagja kamalduli szerzetessé lett, Contarini hosszas lelki kínlódás és megfontolás után a világban maradt. 1521-ben Velence követeként vett részt Wormsban a birodalmi gyűlésen, amely Luther Mártont elítélte. Később a pápai udvar szolgálatába lépett, és a lassan Rómát is elérő megújulási mozgalom első vezető egyéniségei közé tartozott.

Ennek a baráti körnek, kisközösségnek tagjai a Trienti Zsinatot már nem élték meg. De példájukkal és működésükkel nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy ennek a reformzsinatnak összehívására Rómában, a pápai udvarban is meglegyenek az előfeltételek.

Kis csoportokról volt szó, melyeknek mégis nagy befolyásuk lett. Azért, mert igazi keresztények fogtak itt össze, akik az egyház igen nehéz korszakában nem álltak meg a siralmas állapot leírásánál, a bajok felsorolásánál és ostorozásánál, hanem példát mutatóan a megújulást, az igazi reformot önmaguknál kezdték el. Jelentőségük még világosabb lesz, ha tekintetbe vesszük, hogy tudtak egymásról, ismerték egymást és a többieket is, akiknek szintén szívügyük volt az egyház megújhodása. Ezek az olasz reformkörök, a tőlük közvetlenül függő vagy csak velük kapcsolatban álló új szerzetesrendek tették lehetővé, hogy a katolikus reform valósággá lehetett. Nélkülük a Trienti egyetemes zsinat aligha jöhetett volna létre és lehetett volna eredményes.

Száz-százötven évet vizsgáltunk az egyház életé-

ből (4). Ez az aránylag rövid időszak is mutatja, mekkora jelentősége volt és van annak, ha igazi, mély vallásosságra törekvő hívek vagy papok egymásra találnak, egymást segítik, hitüket közösségben élik és mélyítik el. Ez a jelenség beletartozik az egyház életébe. A történelem ezeknek a köröknek valószínűleg csak egész kis töredékét ismeri, azokat, amelyek az egyház nagy személyiségeivel vagy egyes szerzetesrendek alapításával függenek össze. De amelyikeket ismerjük, azoknál láthatjuk, hogy a kiscsoportok mindig az egyházat élik meg közösség formájában. A keresztény vallás sohasem volt « magánügy », lényegéhez hozzátartozik, hogy közösségben nyilvánul meg. Ezt élték és élik meg ma is a kisközösségek, talán fokozottabb mértékben, mint a hívek nagy része. Azt már a teológiának kell megmutatnia, hogy itt is, mint az egyház egész életében, a Szentlélek működik.

---

(4) A felhasznált irodalomból még idézzük a H. Jedin kiadásában megjelent « Handbuch der Kirchengeschichte » III/2. kötetét (« Vom kirchlichen Hochmittelalter bis zum Vorabend der Reformation », Freiburg 1968) és IV. kötetét (« Reformation, Katholische Reform und Gegenreformation, Freiburg 1967), valamint G. Codina Mir munkáját, « Aux sources de la pédagogie des jésuites » (Róma 1968); érdekes adatokat találunk H. Jedin klasszikus művében is, « Geschichte des Konzils von Trient », I. kötet (Freiburg 1949).

ŐRY MIKLÓS

A KERESZTÉNY CSALÁD PÁZMÁNY SZEMLÉLETÉBEN

A « kereszténység és közösség » témakörből nem maradhat ki a legkisebb, a Teremtőtől közvetlenül elgondolt közösség, a család. A család az emberi társadalom alapja, első és éltető sejtje. Az életfakasztás bölcsője, Isten veteményes kertje, az emberi utánpótlás természetes intézménye, a gyermeknevelés iskolája. A teljesebb emberség és a társadalmi erények: jóság, szeretet, segítőkészség és szolgálat kiképzőtere.

Egyben az Egyház alapsejtje. Egyházalapító és az Egyháztól hordozott közösség. Az Egyház kicsiben: ecclesiola. Valóságos közössége a megváltott és megszentelt embereknek. Az egyén üdvössége is szorosan összefügg a házas és családi élet egészségével. Ezért minden társadalmi megújulás csírasejtje a család. Egyedülálló és pótolhatatlan közösség, testi-lelki otthona és menedékhelye mindenkinek, aki biztonságot, védettséget és boldogságot keres. Nem hiába taglalja a II. vatikáni zsinatnak « Az Egyház a mai világban » c. lelkipásztori konstitúciója az égető gyakorlati kérdések között legelső helyen, és tárgyalt róla 1980-ban egy hónapig az ötödik püspöki szinódus.

Nem általánosságban akarjuk nézni itt a keresztény családot, hanem egy nagy magyar pedagógus szemén át. PÁZMÁNY PÉTER nemcsak nagyszámú és kiváló nevelőintézetet, kollégiumot alapított esztergomi érsek korában, hanem maga is egy életen át gyakorolta a nevelés művészetét. Római teológiai hallgató korában mint tanársegéd (repetitor) az angol és skót kispapokat nevelte logikus gondolkodásra és rendszeres munkára; a

gráci egyetemen hét évig volt a filozófia és teológia tanára s a kispapok lelkivezetője; vágsellyei gimnáziumi igazgatóként belekóstolt a kisebb diákokkal való foglalkozásba is. Térítő tevékenysége pedig számos családlátogatást és meghitt beszélgetést tételez föl.

Saját családjáról szemérmesen hallgat. De élettől duzzadó képei elárulják, hogy már otthon is éber szemmel figyelte az eseményeket. Szülővárosáról meleg szavakkal emlékezik meg: « Váradot szereti és szánja, mert szólatlan kisdedségének tejét űbenne szopta, felserdült gyermekségét kebelében töltötte, és sok vér szerinti atyafiságának záloga most is benne vagyon » — írja 60 éves korában (1). Atyját nem igen emlegeti. A közügyekkel elfoglalt bihari alispán nem sokat foglalkozhatott személyesen fiával. Édesanyjáról közvetve emlékezik meg, amikor hálásan ismeri el egyik prédikációjában: « Első nyolc esztendőnket, azaz leggyengébb és hajlandóbb időnket asszonyemberek gondviselése alatt töltjük, és aminő vélekedéseket és erkölcsöket akkor belénk csepegtetnek, azoknak zsinóra után futamodik a többi életünk » (7/615) (2). Tudjuk, hogy édesanyját 8 éves korában veszítette el! A leánynevelésről szólva figyelmezteti a lányokat, hogy « amelyik szentnek nevét viselik, annak életét elméjükbe kapcsolják. » Itt felsorol három nevet: Szent Katalin, Margit és Borbála nevét. Nagyanyja Csáky Katalin volt, anyja Massay Margit, nevelőanyja Toldy Borbála.

Fiúk nevelésével éveken át foglalkozott. Mégis mintha prédikációiban nagyobb gondot fordítana a leányok

---

(1) «Jó nemes Váradnak gyenge orvoslása» (Pozsony 1630) 3.o.

(2) A szövegbe foglalt idézetekben az első szám Pázmány Péter « Összes munkáinak » (Budapest 1897-1905) kötetére, a második az oldalra vonatkozik.

nevelésére, a feleség és édesanya feladataira. Mentegetőzik is: « Én, aki soha leányokat nem neveltem, hogyan adjak tanúságot a leányok nevelésére? » (7/615)

Hol találkozunk műveiben a család kérdésével? *Imádságos könyvé*ben hét imát találunk a családdal és annak különböző tagjaival kapcsolatban. Csokorba kötve felsorolja a házas férfiaknak, az asszonyoknak, a szülőknek és a gyermekeknek szóló szentírási intelmeket. *Prédikációi* két kötetében (ÖM 6. és 7.) két szent időt: a karácsonyi ünnepkört és a nagyböjtöt használja fel, hogy ezeket az egész magyar társadalmat érdeklő kérdéseket hosszú, 14—22 oldalas beszédekben tárgyalja. Beszél a házasságról és sokrétű problémáiról (vízkereszt utáni 2. vasárnap: 6/307—323); az özvegyasszonyok tüköréről, Anna prófétanő példája alapján (6/193—193); a fiak neveléséről (vízkereszt utáni 1. vasárnap: a 12 éves Jézus a templomban: 6/249—266); a leányok neveléséről (pünkösd utáni 23. vasárnap: 7/613—632); arról, hogy ifjúságban kell az isteni szolgálathoz kezdeni (hetvenedvasárnap, 6/425—439); a szülők tiszteletéről (1. vízkereszti beszéd: 6/267—281). Sokszor tér ki a kérdésre az Isten igéjéről szóló két szentírási beszédében, továbbá az imádságról és a templomi istentiszteletről szóló prédikációkban is.

Honnan merítette pedagógiai tudását? Fő forrásai az örök emberi pedagógia dokumentumai: az « Isten levele », a Biblia, « a szent doktorok » és « a pogányok könyvei ». A Szentírásból főleg a bölcsességi könyveket (Sirák Fia, Példabeszédek, Bölcsesség könyve) és Szent Pál leveleit használja. A szentatyák közül sokat idézi a keleti Aranyszájú Szent Jánost és Nazianzi Gergelyt, a nyugatiakból Ágostont és Jeromost, továbbá az apologéta Tertulliánt és Cipriánt. Az ókori bölcselők, nevelők és történészek közül Arisztotelészből, Senecából, Plutarkhoszból és Pliniusból merít a legtöbbet. Használa-

tukat megokolja: « A tövis közül kiszaggatjuk a rózsát, a sárból kimossuk az aranyat, ami jót a pogányok írásában találunk, épületünkre fordítjuk » (6/XXVIII). De beszédeinek legélénkebb színeit nem könyvből, hanem gazdag élettapasztalatából vette.

A feldolgozás *módszerében* magát Pázmányt követtem. Imádságos könyvét legfőképpen a Szentírásból állította össze, « noha a könyv szélére fel nem jegyeztettem mindenütt a Szent Írás helyeit » (2/4). Én is Pázmány gondolatait lehetőleg az ő szavaival igyekeztem tolmácsolni, de csak a jellegzetesebb idézeteknél jeleztem a lelőhelyet. Sorra vesszük Pázmány fejtegetéseit a család forrásáról, a házasságról, a házasfelek feladatairól, a családi és az önnevelés sokarcú problémájáról, egészen a szülők tiszteletéig; végül néhány pontban összefoglaljuk a magyar családi vallásosság sajátságos megnyilvánulásait Pázmány szerint.

A házasság

« Isten a házasságot a paradicsomban szerzette » (6/308): egyrészt azért, « hogy az emberi nemzet tisztán és szentül szaporodjék, hogy az atyák éljenek fiaikban és az Isten népe világ végéig megtartassék », de azért is, « hogy a férfiúnak magához hasonló segítség legyen », mert « nem jó az embernek egyedül lenni » (Ter 2,21). Azért a férfinak oldalcsontjából, sőt húsából formálta Évát. Ő a szerzője a házasságnak, maga vitte Ádámhoz Évát: Isten adta egybe őket. És Ádám által kinyilvánította: « Az ember elhagyja apját, anyját, és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz » (Ter 2,24).

Pázmány a házasságban élő asszonyokról szóló beszédében először a házasság terheit sorolja fel. A kánai

menyegző evangéliumához fűzve « hat veder vizet » talál a világ menyegzőjén, amelyek mindegyike keseríti a házasságot. 1) Az ember eladja szabadságát, rabbá teszi magát, 2) a házasság gyümölcse a gyermekek fájdalmas szülése, 3) eltartásuk, betegségük, haláluk, 4) A negyedik veder víz: a házasok erkölcse, haragos, részeges volta; az egyik fél ütlegeli a másikat; de nincs orvosság: egy házban, egy ágyban kell maradniok; 5) a házastárs testi nyavalyája, fenyegető halála; de főleg 6) az « egymáshoz való gyanúság », a féltékenység (6/307—308).

A Megváltó ezt a szövetséget szentségi rangra emelte. Ezáltal minden ízetlen, keserű, fáradságos, siralmas, unalmas és mérges vize a menyegzőnek borrá változik (6/309). « Aki boldog házasságot kíván, Krisztust hívja menyegzőjébe » (6/323).

Hitvestársak egymás között

Elsősorban az asszonyokhoz szól, mert tőlük függ, hogy nyugodalmas csendesség, vagy unalmas veszekedés lesz-e a házasságban. De a *férfiak* sem maradnak tanulság nélkül, « mert őket is illeti nagy részre, amit az asszonyokról mondunk » (6/310). Alaptörvény, hogy « ahol szeretettel egybeenyveztetnek a szívek, ott nem kell egyéb törvény ». Isten, aki a jó életre egy « verbum breviatum »-ot adott: szeressük felebarátunkat, mint magunkat, a házasság törvényét is egy mondásba foglalta: « lesznek ketten egy testben. » Ha a hitvesek úgy élnek, hogy egynek tartják magukat, szeretik és oltalmazzák társukat, mindenben eleget tesznek a házasság kötelességének, akkor nem marad a keserűség vizéből, hanem minden borrá, sőt mézzé változik (6/311).

Az *asszonytól* négy dolgot kíván: szeresse urát,

őrizze meg a házasság törvényét, legyen engedelmes urának, házi gondviselésben vigyázzon a ház javaira és a cselédségre (6/311). Az asszonynak ott a kincse, ahol az ura. A házas embernek úgy kell szeretnie társát, mint a maga testét; úgy kell szeretniök egymást, amint Krisztus szerette egyházát, és oltalmáért nemcsak munkáját adta, de életét sem kímélte. A hitvestársaknak legyen gondjuk egymás lelkére is, amint Krisztusnak az Egyházra, « ut sit sancta », hogy szent legyen; hiszen a házasság szentséges jele annak a szeretetnek, amellyel Krisztus szerette egyházát (6/312). Ez a szeretet azt kívánja, hogy egymásnak kedvét ne szegjék. Ne csak egy test legyenek, egy legyen a szívük, az akaratuk is. Az asszony ura szívét vidáman tartsa. « Olyan legyen, mint a tükör: ha víg az ura, víg legyen ő is, ha az ura szomorú, ő se vigadjon. Ne legyen olyan, mint a hold, amely akkor teljes és fényes, mikor legmesszebb van a naptól, de sötét, mikor mellette van » (6/313).

Ne legyen enyém — tied a házasok között: « Amint a fiakban nem válogathatnak az atyák, mi az övé, mi az anyáé, hanem egyformán mindegyiké, így javaik is közösek legyenek » (6/313). Mikor az asszony magát férjének adta, mindenét neki adta.

Morgás, veszekedés ne legyen közöttük. « Az asszonynépek közönségesen szósok és zúgolódók. Majd alig vagyun, amivel inkább idegenedjék férjük kedve, mint a kemény szókkal, gyakori panaszokkal és pántolódásokkal. » A bölcs Salamon mondása: « Olyan kedves a morgó asszonnyal lakni, mint csepegő házban lenni » (6/313). « Asszonynépek, vegyétek tanácsomat és meglátjátok, nyertesek lesztek: Ha az uratok haragos, versengő, szitkozódó: ne öregbítsétek magatok keresztjét, sárral ne mosogassátok a sárt, szitokkal se gyújtsátok a tüzet, hanem cselekedjétek, amit Szt. Ágoston

anyja tett: békességgel tűrt. Ez volt Szt. Monika regulája » (6/314).

Hűségesek legyenek egymáshoz, mint az Egyház Krisztushoz. A házassági tisztaság és hűség a család szemefénye. Az asszonynak nincs hatalma teste fölött, hanem azt a férjének adta. Azért már Jób a házasságtörést iniquitas maxima-nak mondja, a legnagyobb hamisságnak, gonoszságnak, mert vele az asszony megbántja férjét, fölbontja fogadását, a szentséget megszegi, az Anyaszentegyházat rútítja, nemzetségét meggyalázza, rút hírt szerez magának, és fiainak holtig való orcapirulást, mivel hitszegő és szentségtörő lett. Az ördög csalogatja, hogy édesebb a lopott víz és kedvesebb a rejtett kenyér (Péld 9,17). Ettől kezdve gyűlöli férjét, de az örök félelem az ő szívét is fojtogatja, hogy ki ne tudódjék gonoszsága (6/317). De a férfiakat is figyelmezteti Pázmány: « Eszeteken járjatok! A gonosz ember büntetése feleségük feslett erkölcse » (6/318).

Egyenesen pokol a házasok között a gyanúság (féltékenység; 6/318). Abból szokott növekedni a kedvetlenség, gyűlölség, verés, kiáltás, jajgatás. Ne gyanúsítsák urukat az asszonyok, és ne vessék szemére, ha valamiben gyanakszanak, inkább békességes életpéldával és lágy intésekkel lágyítsák uruk szívét.

Uruknak az asszonyok engedelmeskedni tartoznak: subditae sint viris (Tit 2,5), amint az Egyház is Krisztus engedelmessége alatt áll. Szent Pál szerint (Ef 5,22) a férfi feje az asszonynak. Bolond és gyalázatos nevet visel az asszony, aki urának parancsol. A férfi pedig, ha rábízza a gyeplőt, el nem kerüli a szégyenvallást. Sámsont az asszonya tette vakká és csúffá. Azért ne hagyja fejére nőni feleségét. Viszont arra is gondoljon, hogy Isten az asszonyt nem a lábából, hanem az oldalcsontjából teremtette. Tehát nem lába alá kell tapodnia, mint szolgálóját, hanem mint társát (ma azt mondanók:

partnerét) becsülni, tisztelni és oltalmazni, mint « gyengébb edényt » (1Pt 3,7) (6/320). Éva teremtésének történetében nem a nő másodrendűségét, hanem egyenjogúságát hangoztatja Pázmány.

Az asszony mindenben legyen segítségére urának. Vele együtt viselje a család és a ház terhét. Ezért nevezik a házasságot coniugiumnak, közös igába fogásnak, mert az asszony urának a gyermekekre, cselédekre, házra való gondviselésben is segítője (6/321).

Ne csak el ne tékozolja ura keresményét, hanem cselédeit biztassa munkára, és maga is nyúljon a dologhoz: orsóját forgassa, gyolcsot szőjön, övet kössön... Gondja legyen, hogy a szolgák fel legyenek ruházva. Házi eszközeit tisztán, fényesen, csinosan tartsa. Urát és magát is szépen, díszesen járassa. A rászorulókra is legyen gondja. Keresztény asszonynak jellemzője a jótékonyság: « nem ujja közt fillérez, hanem kiterjesztett teli marokkal adakozik a szegényeknek » (6/322). Mint tökéletes asszony és szerető házastárs könnyebbítse ura terhét. A jámbor asszony inkább száraz kenyeret eszik és tiszta gyolcsban jár, hogysem urát cifrálkodással aggassza és őszítse (3/322).

Ura atyjafiait is szeresse. Hiszen egy test vele, azért urának anyja az ő anyja, urának atyjafia az ő atyjafia. « A napáról azt szokták mondani, ha nádmézből csinálják is a képét, az is keserű a menyasszonynak » (6/323). De az efféle mondásokra csak a balgatag asszonyok adnak okot.

A szülői nevelés

A házasság gyümölcse a gyermek. Azok nevelésében a feleség urától szerelmet, Istentől üdvösséget nyer (6/323). Mert az asszony gyermekek szülésével üdvö-

zül, ha megmarad hitben és jóságban, és Isten szeretetében neveli fiait (1Tim 2,13).

A gyermek a szülők életének folytatása, bennük maradnak meg a nemzedékeken át. A fiak, leányok a házasság virágai (Szent Jeromos). Istentől adatott kincs és gazdagság, tehát mint a kincset őrizzék és öregbítsék (Aranyszájú Szt. János). Isten ajándéka. Eddig a férfi férj volt, az asszony pedig feleség. Egymásnak és egymásért éltek. Mikor megjelenik a « hatalmas harmadik », a házasságból család lesz. A férj apává válik, a feleség anyává, a kettő együtt szülővé. « A szülők együtt az első és fő alkotó Istennel okai lételünknek. » Isten parancsolatán kívül már a természet oltotta beléjük a szülöttekre való gondviselésnek szikráját (6/253). Új feladatot kapnak Istentől. « A szülők nemcsak a testet nemzik, hanem a lelket is alakítják! » Így lesznek Isten áldásával a nevelés művészei. « Miképp a testnek állapotja, úgy a természetnek hajlandósága is igen függ a szülőktől. Azért az emberek tökéletességének forrása és gyökere a jó nevelés » (6/258). « Az ő gondviselő fáradságuk és rettegéssel teljes vigyázásuk nevel, őriz, oktat. »

Pázmány elsőrangú hivatásnak tartja a gyermeknevelést. Két prédikációt kifejezetten e tárgynak szentel, külön a fiak, külön a leányok nevelésének. Ezeket kiegészíti egy harmadik, igen tartalmas prédikáció: « Ifjúságban kell kezdeni az Istennek szolgálni » (Septuagesima vasárnapra). Ez a tanítás tulajdonképpen az önnevelésről szól, de a szülők éber irányítása alatt.

A tizenkét éves Jézus evangéliumának tanulságából négy kellékét vonja le a jó nevelésnek: A szülők magukat adják jó például; korán, a tejjel együtt csepegtessék gyermekeik lelkébe az isteni félelmet és a bűnök utálatát; óvják őket a gonosz társaktól és feslett erkölcsű tanítóktól; végül pedig neveljék kellő szigorral (6/266).

Korán kell kezdeni a nevelést: « Amint szükséges a tej kisded korban, épp oly szükséges a jó nevelés. Ezért az országoknak és városoknak nincs semmire nagyobb szükségük, mint az apródesztendősök jó megnevelésére » (6/250). A viaszba addig kell nyomni a pecsétet, amíg lágy.

Komolyan ébresztgeti a szülőkben a felelősségtudatot: « A fiaknak mind örök üdvösségük, mind Isten és mind emberek előtt való böcsületük, mind becsületes vagy feslett állapotjuk a gyermeki neveléstől függ » (6/250). Egyik beszédében megdöbbentő figyelmeztetéssel fordul hozzájuk: « Tirajtatok keresi Isten az ő lelkűket, ha gondviseléstek miatt ifjúságukat rosszul viselvén, gonosz vénségre és veszedelmes kárhozatra jutnak » (6/434).

Elsősorban ne szóval neveljék őket, hanem életük példájával. Az Úr Jézus is elsősorban cselekedett, csak azután tanított élő nyelvének oktatásával. Az atyák tükrök legyenek cselekedeteikkel fiuk előtt. Tőlük tanulják a jót, a nemeset, a jellemeset. Aki szép írásra akarja tanítani a gyermeket, nemcsak mondja neki, hogy szépen írjon, hanem szép írást ad elébe, hogy annak példáját kövesse (6/262).

Ne legyen ellentét az oktatás és a szülők élete között: « Aki jót tanít és különbet cselekszik, egy kézzel Istenhez vonzza, másikkal visszataszítja az embereket. Olyan, mint amaz asszony, mely nappal szoptatta és éjjel megnyomta és megölte gyermekét » (6/255).

Nemcsak a jót követik a gyermekek, de a rosszat is meglátják. Az alma nem esik messze fájától, és a bagolynak sincsenek sólyom fiai. Minémű az anya, olyan a leánya. Ha a szülők sem vigyáznak, sőt néha biztatják is gyermekeiket, a gyermekecskék már kardéra tudják a hajdu szitkokat. A fiak gonoszsága bizonysága a szülők latorságának (6/257). Torkába töltik a bort, biz-

tatván, hogy igyék, mert apja is ezzel kereste, ami nincs (6/265).

A test és lélek egymásra hatnak: a test indulatai gyakran és könnyen utána vonják a lélek akaratát (6/258). « Halljuk, hogy a becsületet, értéket, nemességet, szépséget, gazdagságot, tisztet, friss öltözetet, jó lakást csodálják, magasztalják a szülők. Nem így, anyák, nem így! Igazi keresztény gondolatokat és kívánságokat oltsatok és csöpögtessetek gyrmekeitekbe. Csak az igazán boldog, aki az Istent féli » (6/259).

Nemcsak szelíden kell tanítani, hanem néha dorgálni is. Fiukat « szájukon hordozzák, megrántsák néha a zabolát » (6/264). Ne engedjenek, hanem korholják és ostorozzák őket. A Bölcs mondása: « Ne kíméljed fiadtól a vesszőt » (Péld 23,13). Van valami bolondság minden gyermek szívében, melyet egy sugár vesszőcske kikerget belőle. A természet tövisek közé rekeszti a gyenge rózsát, nem azért, hogy szaggassa, hanem hogy oltalmazza. Az atyák dorgálása afféle tövis: oltalmazza, nem hervasztja fiaikat (6/264). « Mint a gyermek-lovat nemcsak püszögetni kell és simogatni, hanem vesszőzni és ütögetni is » (6/266). De azért jó pedagógusként figyelmezteti a szülőket, hogy mód nélkül és mód felett ne háborgassák gyermekeiket, hogy el ne essék szívük s el ne kedvetlenedjenek (6/265).

Pázmány erősen kikel az « undok virágénekek » ellen, amelyeket « mind gyermekek, mind leányasszonyok kardéra tudnak, és csaknem minden házak ezekkel zengedeznek ». Azért korán kell óvni gyermekeiket a gonosz társaságtól és a feslett erkölcsű tanítóktól. « Gondolatlanság, mikor falunkat és szántóföldjeinket szorgalmatos vigyázóra bízzuk, fiaink gondviselését utolsó dolognak tartjuk » (6/261). A tridenti zsinat előírta, hogy a püspökök és káptalanok gondoskodjanak jó tanítókról. A szülők « tekélletes erkölcsű tanítóra » bízzák

a gyermek oktatását, és maguk is gyakran intsék gyermekeiket, mert « a hallgatás annyi, mint nemakarás ».

Pázmány pedagógiai prédikációi során megrajzolja *az atya szerepét a családban.* Isten ad neki tekintélyt gyermekei előtt. « Fiak, atyátok ítéletéhez szabjátok magatokat » (Sir 3,2). Ő a családnak a Teremtő elgondolta feje és irányítója (Ef 5, Sir 3). Védettséget és biztonságot nyújt az otthonnak. Felelős a család egészségéért, a gyermekek életéért. A gyermekhalandóság abban az időben igen nagy volt. Pázmány szerint az emberi nemzetnek harmadrésze 6-7 esztendős kora előtt hal meg (6/436). Az apa a család összekötő kapcsa, a családi légkör megteremtője. A kisgyermek nevelésében inkább csak támasza az édesanyának: nyolc éves korig édesanyánk vagy az asszonyok nevelése alatt élünk (7/615). Az iskolás korig az apától függ a család fegyelme. Ő az, aki nemcsak szelíden tanít, hanem néha dorgál is. « Az atya kedves fiacskájának, ha kenyeret kér, örömest ád. De ha kést kér, megkoccantja körmét, és hogy magát meg ne sértse, kést nem ád kezébe » (7/24).

Az apa dönt az iskolás korba kerülő gyermek taníttatásáról. « A fiak nevelésére az atyáknak vagyon gondjuk, mert iskolákba és udvarokba küldik, lovagolni, vadászni, puskázni (a török háborúk idejében vagyunk!) tanítják őket » (7/615). Segíti fiait a pályaválasztásban, és dönt az esetleges egyházi hivatás követéséről. Bár az utóbbi esetében, mint látni fogjuk maguk a szülők is eléggé tanácstalanok voltak (6/672).

« *Az édesanya fáradságos bajlódása* »

Áll ez elsősorban a csecsemőre és a 2-3 éves kisgyermekre. Csodálatos pedagógiai érzékkel és nagy élettapasztalattal ecseteli Pázmány az anya gondviselését ebben a zsenge korban. A Szentírással figyelmezteti a

gyermekeket, miért legyenek hálásak édesanyjuknak. « Anyád fájdalmát soha el ne feledd » (Sir 4,27). « Becsüld anyádat, ne felejtsd el, fiam, hogy mennyi mindent állt ki érted, amíg méhében hordozott » (Tób 4,3).

Az édesanya és a gyermek látható kapcsolata a születéssel kezdődik. A pszichológusok és pedagógusok a csecsemőkor első fázisát az áhítat, alázatos szolgálat és odaadó szeretet iskolájának nevezik. A gyermeknek ekkor van leginkább szüksége az anya testközelségére, az ölmelegre és fészekmelegre. « Nem lehet nagyobb szeretet, szüntelenebb szorgalmatosság, fáradságosb munka, éjjel és nappali nyughatatlanság, mint az anyáknak magzatuk körül való dajkálkodásuk. Mennyi bűzit nyelik gyermeküknek! Mennyi rútságát tisztogatják! Oly iszonyú betegségük és oly éktelen fekélyük nem lehet, hogy az rútnak tessék fiában » (6/269). Szépen megokolja, miért szoptassák ők maguk gyermekeiket: mert « nemcsak a gyermek vastagabb és egészségesebb azzal a vérrel, amelyből alkottatott, hanem az anyák is inkább szeretik, akiket fáradságos bajlódással maguk neveltek » (7/617). Amikor az édesanya és gyermeke viszonyáról szól, nemcsak nagyszerű megfigyelőképességét árulja el, hanem szinte lírai melegség hatja át stílusát: « Az anya maga erkölcsét csepegtesse leányába, és akit méhében viselt, ölében hordozza, tejjé lett vérével nevelje, első mosolygását és akadozó szólását kedves csókolgatásával bátorítsa » (7/618). Ha ezt nem kapja meg a gyermek, gyakran elsatnyul, sőt néha életébe is kerül.

Ha kicsi korában a fiúgyermek is az anya gondviselése alatt áll, még fokozottabban áll ez a leányokra. Azért Pázmány a leányok nevelésében elsőrangú, majdnem kizárólagos szerepet juttat az édesanyáknak.

Erről szóló prédikációját (7/614kk) azzal kezdi, hogy eddig csak a fiúk neveléséről beszélt. Nem mintha lebecsülné a leányokat. Sőt hogy jóvátegye ezt, külön kiemeli a nők fontosságát. Az ország böcsületes állapotja tőlük függ. Mert fele az ország lakosinak asszony. És a férfiak jó nevelése jórészt az asszonyoktól van. Nemcsak a tejet szopjuk tőlük, hanem a testi táplálékkal erkölcseiket is átvesszük. Életünk tökéletes vagy feslett állapotja az asszonyemberek nevelésétől származik. A leánynevelést abban az időben elhanyagolták: « Látom, a fiak nevelésére vagyon az atyáknak valami gondjuk... de a leányok nevelésében nagy gondviseletlenség vagyon. Mert csinosgatás, ruha-cifrázás, gangosan lépés, vagyis kevélységre tanítás minden nevelésük » (7/615).

Pedig nemcsak az ókor bölcsei — mint Arisztotelész —, de az Egyház nagy szellemei is gondosan ügyeltek a leányok nevelésére. Fontos, hogy a szülők jóra oktassák leányaikat, « mert nem a születésből, hanem a nevelésből vagyon jó vagy gonosz erkölcsük. » Arra nézzenek a szülők, hogy a gyermek semmi feslettséget ne lásson, mert mint tükör követi azt. Főleg ne halljon illetlen szókat és szerelmeskedő beszédeket. Hat esztendős korában kezdjen már munkába. Orsó-, rokkaforgatásra, szövésre, fonásra, recekötésre, mesterséges varrogatásra tanítsák. Ezzel nemcsak tisztességesen és hasznosan tölti idejét, de erejét is eleveníti. Később tanuljon meg főzni, mert « nagyobb kedvet leány korában szüleinél, házassága után szerelmes uránál nem talál, mint ha a leány tud étkecskéket főzni; nem teheti magát kedvesebbé, mint ha urát betegségében maga kezével főzött gyenge ételekkel kínálja » (7/619).

A nagy nemzetnevelő Pázmány még tovább megy

— és ezzel arany betűkkel írta be nevét a magyar kultúrtörténetbe —: megkívánja, hogy a leány is tanuljon írni-olvasni. « Tudom, a községnek nagy része azt ítéli, hogy nem jó írni és olvasni tanulni a leánynak. De én üdvösséges dolognak ítélem, ha a keresztyén leány mindjárt kisded korában vagy értelmes öregasszonytól, vagy jámbor, istenfélő embertől olvasni tanul » (7/619). Ezt nemcsak a családra nézve mondja hasznosnak, hanem az egész felnövekvő ifjúságra. Tudjuk, életének egyik igen fontos tette volt, amikor a klarissza nővérek mellé Pozsonyba hívta Mary Ward leányait, akiket később « angolkisasszonyoknak » neveztek. Ezzel a kitűnő angol pedagógusnővel éveken keresztül levelezett, sőt személyes tárgyalásra is meghívta székvárosába, később pedig a nővérek üdvös működéséről nagyon elismerő levelet írt az illetékes kongregációnak.

Nézetét alátámasztja azzal, hogy már a régi egyházban is tanultak a leányok írni-olvasni. Szent Jeromos korában sok úriasszony nemcsak tanult, de oly tudósok voltak, hogy akármelyik írástudó doktorral is vetekedhettek. Második indokként azt említi, hogy a leányok könyvek nélkül is megtanulják a gonoszt: a belső indulatok könnyen megejtik a rosszra hajló természetet. Jó könyvek olvasásával ezt ellensúlyozzák. Harmadszor: a tanulás elvon a táncolástól, pletykázástól, mert a szép és üdvösséges históriák olvasása betölti kedvét a tisztességes élet kívánságára. Belőlük megtanulja, mily drága kincs a tiszta élet. De bolondság az asszonyoknak hadakozó dolgokat olvasni, és esztelenség szerelmes históriákat forgatni, ebből csak veszedelmes mérget szív magába. Olaj az ilyesmi a tűzre, amellyel felgerjed a bujaság.

Mindenekfölött szüzessége tisztaságát szeme fényénél inkább becsülje és oltalmazza a leány, mert annál nagyobb kincse nincsen. Ha ezt elveszíti, mindenét el-

veszíti. Atyjafiait szomorítja, nemzetségét rútítja, vérüknek árulója lesz, pökik (leköpik) és rágalmazzák, ismerősei szidják és elkerülik. « Se kendővel ne mázolja, se cifrákkal ne ékesgesse magát » (7/627). Erősen kikel Pázmány a csintalan táncok ellen: « Senki a táncot csak szökdösésért nem szereti, hanem a kézfogások és szorítások, ölelések és tapogatások, a lassú beszélgetések tetszenek, melyekből olyat tanul az együgyű leány, hogy teljes életében megsiratja » (7/625).

Remek lélektani ábrázolással írja le az elesett nő lelkifurdalását: « A belső kínzások a gonosz férfit is sújtják, de sokkal inkább a leányt és az asszonyt. A férfiban sok jóságok lehetnek: vitézség, okosság, tudomány, mesterség, igazság, tiszta élet: ha egyben megfogyatkozik is, csak légyen a többiben tekintetes. Az asszonyemberben a tiszta szemérmetesség oly szükséges, hogy bár se szép, se gazdag, se gondviselő ne legyen, becsületessé teszi őtet a tisztaság. » (7/622). Két dolgot kíván a leánytól, hogy tisztaságát megőrizze. Először is: rejtve maradjon, férfiak között ne sokat forgolódjon. « Vigyázni kell, mint a szállott várba, be ne lopja magát az ellenség. » « Nem kívánkoznék bezzeg a leányasszony piacra, ha meggondolná, hogy ítélőmesterek eleibe mégyen, kik erkölcséről és tisztességéről törvényt tesznek » (7/623). Másodszor: « Ajándékocskákat ne adjon. Ha ajándékot ad, magát adja. Ha ajándékot vesz (= elfogad), maga árát felveszi. »

A leányok kiházasítását 17-18 esztendős korukban tanácsolja, Platón és Arisztotelész nyomán, « mivel akkor szülésre és gyermektartásra elégséges erejük vagyon ». Elismeri, hogy « nehéz iga a házasság ». A karthatuziak rendje ugyancsak nehéz, « de egy, aki minden állapotot jól megvizsgált, azt mondotta, hogy nehezebb állapot nincs a házasságnál, mellyel holtig köteleztetik ember; és ha rosszul talál a házasodás, semmi könnyebb-

sége nem lehet, tűrni kell és szenvedni. » De a rossz házasságban az asszony is hibás lehet, és itt ismét a szülőkre hárul a felelősség: « A rosszul nevelt leány menyegzője holtig való galiba. » Ami a házastárs megválasztását illeti: « keresztyén leánynak nem szokás férjet keresni, hanem édes szüleire bízza magát, akik őtet szeretik, kik a világ állapotját tudva, messzire néznek, és jobban gondolhatnak szerencséjéről. » Viszont a szülőket meginti, hogy « eszükön járjanak, és úgy válaszszanak társat leányuknak, mintha maguknak választanának » (7/630).

A szülők tisztelete

Pázmány prédikációiban a példákat és történeteket nagy mérséklettel használja. De két beszédét, amelyeket közvetlenül az ifjúsághoz intéz, sok történettel ízesíti. Ismeri az ifjúságot, tudja, hogy a szavak tanítanak, de a példa vonz. Nemcsak klasszikus példákat idéz, hanem kora tanulságaira is utal. Mindenekelőtt Jézus példáját állítja eléjük, aki csendes názáreti életében nem tanított, de példájával oktatta a felnövekvő ifjúságot. Két indítékot tár eléjük a szülők tiszteletére: Isten sok ígérettel buzdítja az embereket az atyák tiszteletére, de büntetéssel sújtja a gonosz és engedetlen fiakat.

A tízparancsolat második kőtáblájának első parancsa: « Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy a földön » (Sir 3,7). Lehetetlen, hogy valaki a láthatatlan Istent szeresse, becsülje, aki nem becsüli szüleit. A pátriárkák életéből az Istentől hívott Ábrahám, az atyjuk iránt példás engedelmességet tanúsító Izsák és József, valamint a templomban szolgáló Sámuel engedelmességét állítja a gyermekek szeme elé. Mert az engedelmesség anyja a jószerencsének. Az ifjú Sámuel meghívását alkalmul véve szól az egyházi hivatásról is. A

mostani atyák és anyák — mondja — nem tudják, mitévők legyenek, ha fiuk egyházi állapotra adja magát, leányuk klastromba megy. Minden tehetséggel azon vannak, hogy az Istentől adatott jó szikrát eloltsák, és kisebbségnek tartják, ha fiuk vagy leányuk Istennek adja magát (6/272). Isten a természetbe plántálta, de egyúttal törvénybe is íratta az atyák és anyák tiszteletét. Azért « figyelmezz, fiam, atyád intelmére, és el ne hagyd anyád tanítását » (Péld 1,18). A régi pátriárkák nagyon kívánták az atyai áldást, és semmitől sem féltek annyira, mint a szülők átkától.

Lélektani érzékkel mindkét nemű ifjúságnak nekik való példákat sorol fel. A « puskázó fiúknak » Ariofarnesz példáját részletezi. A király halála után az ország vezetői a szomszédos Ariofarneszt kérik döntőbírónak, kié legyen a három fiú közül az örökség. Látszólagos döntése: azé, aki a halott atya szívét nyilával eltalálja. A két nagyobb fiú szorgalmasan lövöldöz halott atyjukra, — mint Pázmány mondja, az « auri sacra fames »-től, az átkozott pénzénségtől ösztönözve. Csak a legkisebb tagadja meg apja iránti kegyeletből. A végén övé lesz az örökség. « Aki szüleit tiszteli, kincset gyűjt magának » (Sir 3,5). A leányoknak egy irgalmas szívű leány tettét mondja el. Az éhhalálra ítélt és börtönben sínylődő anyát látogatásai alkalmával éppen szülés után álló leánya titokban megszoptatja (vö. 1Tim 5,4: Anyjuknak megadják a kölcsönt). Így megmenti az éhhaláltól, sőt szabadságát is visszaszerzi. A pogány bírák ugyanis meglesik a leányt, és megtudván titkát, úgy meghatódnak, hogy a börtönt lerombolják és helyébe templomot építenek, « Pietati » felírással. A « pietás » szó nehezen fordítható le magyarra. Pázmány « a szülőkhöz való kegyesség »-nek mondja. A valóságban nagyon összetett fogalom: a hálás szeretet, az alázatos tisztelet és hűséges engedelmesség ötvözete. Ez a csa-

ládi erkölcs alaperénye; ez teszi az otthoni légkört meghitté, bizalmassá, bensőségessé.

Különösen a rokonok közötti kapzsiság ellen hadakozik Pázmány, akik a jószágokon nem tudnak megosztozni, és főleg az öreg szülőket semmizik ki. Ilyenkor elfelejtik a vér szavát, vagy az atyafiság iránti tiszteletet, mert csak a pénz ördöge hajtja őket. Pedig — úgymond — « akinek vén atyja vagy anyja van, tartsa házában mint kincset vagy ereklyét » (6/275).

A szülők iránti tiszteletet kiterjeszti a szellemi szülőkre is. A papokat lelkiatyáknak nevezi (vö. Csel 7,2). Ők lelkünk vezérei és legeltető pásztorai: mennyei bölcsességoktatók. De a pietás családi erényének körébe sorozza a gondoskodó és szellemi atyákat is: a fejedelmeket, világi tanácsosokat és tanítókat. Sőt atyáknak kell tartanunk az « élemetes vén embereket » is, akik bölcs élettapasztalatukkal adnak tanácsot az ifjúságnak. Ezért Isten gyűlöli, amikor az ifjak csúfolják az idős embereket. Az Elizeust csúfoló gyerekeket medvékkel tépette szét (Kir 2,24-6/281).

Nagyon tartalmas beszéde van Pázmánynak az *önnevelésről* is: a már többször idézett « Az ifjúságban kell az isteni szolgálathoz kezdeni » c. (6/425-439).

Ebben a felnövekvő és serdülő ifjúságot serkenti a jóra. A cselédes ember jó reggel kiment munkásokat fogadni szőlőjébe. Ajtónkon kolompoz (ti. Isten) és fáradhatatlanul nógat. « Erőltethetne, de kérni akar; parancsolhatna, de csak int; ingyen kívánhatná munkánkat, de fizetni akar; bottal verhetne, de lágy simogatással ébreszti lelkünket, hogy már korán kezdjük az ő szolgálatát, az ifjúság zsengéjében » (6/426). Mert szoptató dajkája életünknek az ifjúság; amit Jancsi nem tanult, azt nem tudja János. Az agg lóból nehéz poroszkát (ugrándozó csikót) csinálni. Horgas tőkét nehéz

kiegyenesíteni, és az új fazékról nehéz lemosni az először belévett szagot (6/433). Az ifjúság vétke nem a lágy, hanem a kemény csontba avík, és koporsóba megy az emberrel (6/434). Szaporán kell a munkához látni, mert a víg munkást szereti Isten, aki gyorsan és körmösen nyúl dolgához. Nagyobbra becsül egy fillért, amelyet jó szívből adunk, mintsem akármilyen gazdag adományt, melyet fél kedvvel nyújtunk. Nem időre fizet, hanem munkára. Azért fuss és siess, ne aludjál! Szüntelen fáradj, már a mai napon nyisd meg füledet Isten szavára. « Nem kedves Istennek, ha a szép nyers ifjú esztendőket ördög szolgálatjában töltvén, fogyaték, büdös, rothadt vénségünket adjuk neki » (6/429) — summázza oktatását.

Az imádság iskolája

A család a legősibb vallási közösség. Már a primitív népeknél a paterfamilias kultikus szertartásokat végzett. Még inkább az a házasság szentsége által megszentelt keresztény család. Mintegy jelzi Krisztus jelenlétét a világban. A II. vatikáni zsinat családegyháznak nevezi. Már Aranyszájú Szt. János is használta az « ecclesiola » szót. A középkorban a fogalom kissé elhalványult. Inkább családi szentélyről beszéltek. Az Augsburgi Hitvallás elevenítette fel, amikor « Hausvater »-ről, a bibliaolvasást vezető, a család vallási életét irányító családatyáról szól.

A közös asztal és a közös imádság hozza össze a családot. Ez teremt meghitt légkört az otthonban. A bizalmas asztali beszélgetés és az imádság összetartozik. Csak az tud közvetlenül beszélgetni Istennel, aki megszokta, hogy élettársával és gyermekeivel is így beszélget. Tudta ezt Pázmány is. Ismételten fölhívja a szülő-

ket, hogy idejekorán, még zsenge korukban szoktassák gyermekeiket az ájtatos imádkozásra. « Ájtatosságot csepegtessenek szívébe, estéli és reggeli imádkozásokra szoktassák fakadozó nyelvét, a templombamenésre édesítsék akaratát, a mennyei dolgok becsülésére vidámítsák értelmét » (7/618). Ennek iskolája pedig a közös családi imádság. « Mert miképpen a járást kisded korunkban nem egyéb oktatásból tudjuk, hanem járásból, úgy az imádkozást is gyakori imádkozással tanuljuk » (7/16). A kicsinyek a nagyok összeszedett magatartásából megtanulják az imádkozás stílusát.

A közös családi imádság alkalmai: az esti ima — a lelkiismeretvizsgálatról imakönyvében szól Pázmány —, továbbá az étkezéskor mondott asztali áldás és hálaadás. Rendkívüli alkalmak a családi ünnepek: keresztségi és házassági évfordulók.

Mint vándor misszionárius és később részegyházának püspöke, Pázmány maga is imádkozásra tanította és tanítatta híveit. Az első általa megrendezett nagyszombati zsinat határozatai közé fölvétette, hogy a plébános a prédikáció után lassan és meggondoltan vessen keresztet, hívei pedig utánozzák. Azután tagoltan imádkozzák el a Miatyánkot, Üdvözlégyet, Hiszekegyet és a tízparancsolatot, — a pap mint az egyházközség atyja, a nép vele együtt. Így vésse beléjük a legfőbb imádságokat és a leglényegesebb isteni igazságokat (OL [Latin Művei] 6/604).

Gyermekkorában kétségtelenül részt vett kálvinista családjában a közös *bibliaolvasáson*. Utal is rá, hogy a szülők tanítsák fiaikat Isten Igéjének elmélkedésére (6/505). Igazat kell adnunk Sík Sándornak, aki szerint beszédeiből kiérzik a magyar biblia muzsikája, « a gyermekkorából magával hozott kitörölhetetlen erős emlék, a családi bibliaolvasás soha el nem halványuló élmé-

nye » (3). Ő maga kétségtelenül nagyon tisztelte és szerette a bibliát, és híveit is erre tanította. Biztatóan írja: « Most is, amely fordításról bizonyosak a hívek, hogy nem hittől szakadozott újítótól, hanem a római ecclesia tagjától származott és főpásztorok javallásából kibocsáttatott: itt minálunk félelem nélkül olvassák azt a keresztyének » (6/506). « A köznyelvi fordítások nem általában tiltatnak; hanem csak a lelkipásztorok ítéletéig » (uo.). Hogy mennyire figyelemmel kísérte a biblia anyanyelvi kiadásait, mutatja megjegyzése: « Láttam nem egyféle magyar és német újtestamentumot és az ótestamentum sok könyveit, melyeket Luther születése előtt fordítottak » (6/606).

Isten Igéje iránti tiszteletünk külsőleg is megnyilvánul: « Borromei Károly különben nem olvasta a Szentírást, hanem süvegvetve és térden állva. Most is sokan vannak, kik valamikor kezükbe veszik, megcsókolják a Szentírást, és azt süvegvetve olvassák » (6/496). Vajon közvetlen környezete vagy saját szokását örökíti meg itt? A vasárnapi szentírási szakaszt mindenesetre így hallgatták a hívek: « Tisztesség okáért süveget vetünk, talpon udvarlunk, gyakran térdet hajtunk, amikor az Isten igéje olvastatik » (7/735).

Sokat mondó képpel kapcsolja össze a Szentírást és a családot: Isten « mint édesanya maga szoptatja, a mennyei bölcsesség tejével táplálja fiait; két emlője van: az ó- és az újtestamentum » (6/491).

Isten házában

A család nemcsak a családi szentélyben imádkozott, hanem az akkori patriarkális korban legtöbbször együtt

---

(3)Sik Sándor, « Pázmány, az ember és az író » (Budapest 1939), 359.

ment a templomba, a nyilvános istentisztelet színhelyére és a hívek közösségébe. A leánynevelésről szóló beszédben kéri Pázmány a szülőket, hogy gyermekük idején szokjék a templombamenetelhez és a szentmisehallgatáshoz (7/621). Mert a templom Atyjuknak, az Istennek háza (7/669), az imádság háza. « Hiszen az élő Isten Fia, Krisztus embersége szerint a szent oltáron vagyon, olvassák és prédikálják az evangéliumot, Isten ad ott audienciát és osztogatja mennyei áldomásait » (7/678). Tehát ott találkozik a család Krisztussal: Testében, az igében és bizalmas négyszemközti beszélgetésben. Az élettársát elveszített özvegyet is ehhez a vigaszforráshoz küldi: « Gyönyörűségesebb nyájasság nincs, mint az Istennel való beszélgetés az imádkozásban » (6/192).

A németújvári Batthyányak családi hagyománya, hogy Pázmány megkeresztelte Batthyány Ádám egyik fiát. Magára vállalta ezt, és 1635. nov. 19-i levelében jelzi, hogy ádvent előtt hozzájuk készülődik (4). Lehet, hogy máskor is végzett ilyen családi lelkipásztori szolgálatot. A keresztség szentségéről fennkölt felfogása volt: « Isten a keresztség által kivesz a bűnben fogantatott állapotból: megtisztít, megmosogat, megszentel, Krisztusba öltöztet. Fogadást teszünk, Istennel megszegődünk, szolgálatjára köteleztetünk, az ő bélyegét fölvesszük, és kezeseket vetünk: a keresztapát-anyát, hogy az ördögnek és a világnak ellene mondván, örökös szolgái leszünk Istenünknek, és őtőle semmi úttal el nem pártolunk » (6/431). — A gyónás és az Oltáriszentség vétele Imakönyvének központi és legjobban kidolgozott témái. Egy megjegyzése bizonyos közvetlen lelkivezetés irányítását tételezi fel: « Lelkipásztora vezérlését kö-

(4) « Pázmány Péter kiadatlan levelei » (kiadó Iványi Béla, Körmend 1943) 43.o.

vesse a gyónás és Úr-vételének gyakorlásában » — mondja a leánynevelésről szólva (7/621).

A templomi igehallgatásról megjegyzi: csak akkor használ, ha utána elmélkedéssel földolgozzuk, ha « ízit érezzük ». « Amely étket rágatlan alányelünk, attól nem hízunk. » Sőt arra biztatja hallgatóit, hogy a templomból ki ne lépjenek addig, míg Istentől segítséget és malasztot nem kértek a hallottak megcselekvésére (6/591), és hét közben is elmélkedjenek otthon, házukban jártukban-keltükben a hallottakon (vö. MTörv 6,7). Azt ajánlja, hogy « hazamenvén a templomból feleségednek, gyermekednek és egyéb cselédednek megbeszéljed, amit hallottál, tanultál. » Aranyszájú Szent János hasonlatával szól: « Mikor egy szép kertből házadhoz mégy, egynéhány szál virágot szoktál kezedben hazavinni; ha szőlődből visszatérsz, vagy ágacskákat, vagy gyümölcsöt viszel kezedben kedves cselédednek; ha gazdag lakodalomban vagy, keszkenő végiben egy néhány confrejtet házadhoz viszel futosó gyermekednek. Ezt míveld, mikor a prédikációról hazamégy » (6/593). Ezzel kapcsolatban följegyzi, mit látott egy istenfélő ember házában: « Tisztes fiai, leányai lévén, addig senkinek közülük nem volt szabad ebéd felett innya, valamíg azon a napon vett prédikációból szép rövid mondást felszóval el nem mondott. És valahányszor ittak, mindannyiszor újabb tanúságot kellett mondaniok. » Nem elmeélesítő játékról van itt szó, hanem a családi katekézis egyik tanulságos formájáról. Ezzel a szülők is megtudták, mit jelent gyermekeiknek a vasárnapi istentisztelet, és bizonyára örvendezve látták átszármaztatott hitük visszasugárzását.

Pázmánynak még értékesebb tapasztalatai is voltak a családpasztorációról. Prédikációit nemcsak a papoknak szánta segédeszközül, hanem az egyháztól megbízott világi tanítókra, az ún. licenciátusokra is gondolt, akik pap híján kereszteltek, eskettek, temettek, és vasárnaponként nyomtatott postillákat (mai szóval homíliát) olvastak fel az összegyűlt híveknek. « Néhul azok sem lévén, világi böcsületes főemberek, örök dicsőséggel jutalmazandó dicséretes példával, vagy maguk olvasnak, vagy másokkal olvastatnak cselédjük (= háznépük) előtt nyomtatott postillákat, megteljesítvén Szent Ágoston kívánságát, házuk népe között püspöki tisztet viselnek » (6/XV). Ezt az apostoli szolgálatot részletesen kifejti a lelki irgalmasságról szóló prédikációjában: « Minden cselédes ember (= családos ember, családatya, paterfamilias) nemcsak úri, hanem püspöki tisztet viseljen házában, oktatván cselédit az igazságra és tökéletes erkölcsre, elébe adván a mennyei boldogság örömét, a pokolnak sanyarúságát, intvén, hogy a kevélységet, esküvést, szitkozódást, bujaságot, részegséget, haragtartást és egyéb vétkeket (Pázmány itt a korabeli magyar bűnöket listázza!) távol tartsanak. A kereskedő ember arról beszél, hol lehet jobb nyereség. Méltó, hogy a mennyország fiai örömest szóljanak a mennyországról. Minden cselédes embert kötelez az Isten, hogy fiait, leányait és mikor a szükség kívánja és alkalmatosság hozza, alattvalóit is izgassa és tanítsa » (6/59).

Pázmány ezt a példát — a családfő mint pap és családjának hithirdetője — már a kassai diaszporában láthatta; később pedig fokozottan, missziós tevékenysége és főpásztori működése idején, amikor a magyar családokat látogatta.

A II. vatikáni zsinat szerint Isten egész népe hiva-

tott, hogy részt vegyen a világ evangelizálásában, megújításában, megszentelésében alapsejtjén, a családon át. Hogy hogyan történik ez, azt mutatta be Pázmány a keresztény magyar család életéről és hivatásáról beszélve. Ezek a most éppen 350 éves prédikációk természetesen sokban magukon hordják koruknak: a kezdődő barokknak, a hitvitáknak és a nagycsalád életformájának bélyegét. Ma az elgondolás és a gyakorlat nem egy tekintetben más. De ami lényeges bennük, az ma is friss és gondolkodásra indító.

MOREL GYULA

ISTEN NÉPE SZOCIOLÓGIAI SZEMLÉLETBEN

Megcsonkítaná, és ennek következtében meghamisítaná az egyház valóságának teljességét, ha csak « nem e világból való » jellegét vennénk figyelembe. Mint ahogy elhibázott dolog volna a Megtestesülés tényében az emberi elem kárára hangsúlyozni az isteni elemet, ugyanúgy komolyan kell vennünk az egyház emberi mivoltát is, annak minden következményével, többek között tehát társas, szociális dimenziójával együtt. A szociológia kategóriái ennek következtében, ha nem is kizárólagosan, de valóságosan és hasznosan alkalmazhatók és alkalmazandók az Isten népére, s ebből az alkalmazásból gyakorlati következmények folynak.

A « kereszténység és közösség » témájával kapcsolatos rövid szociológiai eszmefuttatást itt három lépésben kíséreljük meg. Először felelevenítjük az ide vonatkozó szociológiai alapfogalmakat és teóriákat, majd elemezzük a vallást, mint közösségi tényt s végül alkalmazzuk mindkét alapvetés tanulságait a keresztény egyházra.

I. *Az ember társas lény*

Ez a veretes arisztotelészi megfogalmazás széles rétegekben ismert; kevesebben vannak azonban, akik a tétel tartalmának egész horderejét figyelembe veszik. Márpedig döntően fontosnak látszik annak megértése, hogy a közösségi mivolt az emberség lényegi velejárója, s nem valami luxus, vagy az embermivolthoz hozzáragasztott járulék. Az Istentől teremtett történelmi ember biológiai és lélektani adottságai olyan jellegűek,

hogy mind puszta léte, mind pedig létének teljessége Istennel és az emberekkel fennálló közösségének függvénye. Minden történelmi alapot nélkülöz az összes izgalmas elbeszélés farkasoktól felnevelt vagy bármi más módon emberi közösségen kívül felnőtt gyermekekről.

Az ember közösségi létének formáit elemezve mindenekelőtt két szociológiai alapfogalomhoz jutunk: az egyik a « csoport », a másik a « szervezet ». A « csoport » fogalmát így határozza meg G.C. Homans, a téma egyik legjobb ismerője: « Csoporton egy sor személyt értünk, akik egy bizonyos időtartamon belül egymással érintkeznek és akiknek száma oly kevés, hogy minden egyes személy mindegyik másik személlyel kapcsolatba tud lépni, éspedig nemcsak közvetve, más embereken keresztül, hanem szemtől szembe. » (1) Nem véletlen, hogy az ember mintegy ösztönös igénnyel keresi a kis szociális rendszereket, hiszen azokban sok olyan értéket nyer, mely nagylétszámú szociális rendszerekben, komplikált szervezetekben nem lelhető fel. A kis csoportban az egyén különösen kikerülhetetlen és átfogó módon azonosítja magát a rendszer céljaival, normáival és fennmaradásának szükségességével, és viszonylag erős befolyást gyakorolhat az egész szerkezetére és teljesítményeire. A motiváció, ismeretek és koordináció személyekközti forrásaira való visszanyúlás lehetősége megtakarítja a költséges, bonyolult szerkezeti megoldásokat. A kis rendszer tartós, személyes (nem anonim) és felelősségteljes részvételt indukál, lehetővé teszi a tagok részleges képességeinek és érdekeinek érvényrejutását, megelégedettséget hoz létre. Áttekinthetőséget teremt, elkerüli a bürokratikus, specializált ellenőrző funkciókat és felhasználja a személyes tapaszta-

(1) G.C. Homans, « Theorie des sozialen Gruppe », 4. kiadás (Köln-Opladen, 1969) 29.o.

latok integráló erejét. A klikk-képződést messzemenőleg kizárja, s mivel egy személyt több szerep betöltésére késztet, a személyek közti konfliktusok egy részét személyen belüli megoldásra vezeti vissza. Mivel a csoport számára a konfliktus életveszélyesebb, mint komplikált rendszerek számára, az előbbiben ez a konfliktusok kirobbanását fékezi. Rutinná vált, hivatásszerűen betöltött specializált feladatmegosztás helyett viszonylag diffúz, sokoldalú szerepeket oszt szét a tagok között, mely megoldás a rendszert gyors reagálásra és spontán alkalmazkodásra képesíti. A kis csoportban a személy mint egyén kibontakozása összehasonlíthatatlanul gazdagabban valósul meg, mint az egységet bonyolult szerkezetek árán fenntartó nagylétszámú szervezetekben (2).

Egy másik idevágó, a szociológia elméleteiben mindig újra felmerülő fogalompár F. Tönnies és M. Weber nevéhez fűződik: a *közösség* és *társadalom* dichotomiája. Eszerint az ember társas léte alapjában két típusban valósul meg. A közösség (Gemeinschaft, Vergemeinschaftung) szerves, meghitt, otthonos, jóban-rosszban összefonódó, tartós, ősi formája az együttlétnek, mely a személyesen átélt, érzelmi vagy hagyományos összetartozás melegágya; — a társadalom vagy társaság (Gesellschaft, Vergesellschaftung) gépies, nyilvános, átmeneti, látszólagos, az idegenségbe, a « világba » beleépülő összefogása az egyéneknek, melynek érték- vagy célracionális érdekkiegyenlítés vagy érdekösszeegyeztetés a lényege. Beszélünk nyelvközösségről, életközösségről és hitközösségről, útitársaságról, tudományos társaságról és részvénytársaságról, — a kifejezések fordított használatát lehetetlennek érezzük. Ez a szóhasználat is mutatja,

(2) V.ö. pl. H. Geser, « Kleine Sozialsysteme, Strukturmerkmale und Leistungskapazitäten »: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 32 (1980) 205-239.o.

hogy a klasszikussá vált megkülönböztetés a szociális valóságra és annak konkrét megélésére támaszkodik, s ezért ma is használható elméletet fejez ki, ha első felmerülése óta a szociológiai gondolkodás számtalan kiegészítéssel, finomítással és részletezéssel látta is el (3). A jelen tanulmány szűk keretei között meg kell elégednünk ezzel a néhány rövid megjegyzéssel; így is világossá válik, hogy az embernek, mint társas lénynek nemcsak társadalmi, hanem közösségi formára is szüksége van, ha nem akarja megcsonkítani önmagát.

Isten népének szociológiai szemléletében még legalább egy fogalom tisztázása elengedhetetlen, éspedig az *intézményé*. Nem utolsó sorban azért is, mert ezt a szociológiai alapfogalmat a köznyelv gyakran más értelemben használja, mint a tudomány. Megértéséhez az ember és az állat közti egyik különbséget lehet kiindulópontnak venni. Az állat cselekvésvilága ösztönöktől szabályozott, vagyis egyértelmű és problémátlan. Ezzel szemben az ember ösztönvilága viszonylag fejletlen és gyenge, s így több lehetőséggel szemben nem jelentkezik döntően parancsoló formában az egyik lehetőségre nézve. Ugyanakkor az ember racionális igényekkel rendelkezik: érvekre van szüksége döntése megokolására. Ösztönöktől meg nem határozott, nyitott cselekvésvilágában tehát idejének és erőinek javát a döntés előkészítésére kellene fordítania, s alig jutna magához a cselekvéshez. Ezért gondoskodik társas mivoltában ar-

---

(3) F. Tönnies, « Gemeinschaft und Gesellschaft, Grundrisse der reinen Soziologie », 6. kiadás (Berlin 1926) 3-5.o. (A mű első kiadása 1887-ben jelent meg.) — M. Weber, Wirtschaft und Gesellschaft, Grundriss der verstehenden Soziologie, 4. kiadás (Tübingen 19) 21-23.o. (Az első kiadás 1921). — W. Bernsdorf, H. Knospe, Internationales Soziologenlexikon (Stuttgart 1980) 442-447.o.

ról, hogy társadalmi normák rendszere tehermentesítse a mindennapos számtalan döntéstől lagalább azoknak az igényeknek kielégítésében, melyek általános és lényeges jellegűek. Ezeket a habitualizálódott, természetszerűvé vált társadalmi normarendszereket nevezzük a szociológiában intézményeknek. Aki egyszer döntött a házasság, a képzés, a gazdaság saját társadalmában adott konkrét intézménye mellett, arra nézve természetszerűleg érvényessé válik az ezekre vonatkozó számtalan, törvénybe foglalt vagy törvényes megfogalmazás nélkül a társadalomtól meghatározott és szankciókkal ellátott forma (4).

Az egyén számára az intézmény előnyei napnál világosabbak: a már említett tehermentesítési funkción kívül (pl. a diáknak nem kell törnie a fejét, mit, hogyan, mennyit, milyen sorrendben stb. tanuljon, hanem a tanulásra összpontosíthatja figyelmét) a tartós biztonság funkcióját is betölti (pl. már az elemi iskolában számíthat arra, hogy bizonyítványa továbbtanulásra, s végül a diploma elnyerésére jogosítja és hogy diplomáját a társadalom tartósan elismeri). Az előnyök ára a szabadság korlátozása és a változó körülményekhez való alkalmazkodás fékezése. Az intézmények sorsa az előnyök és hátrányok feloldhatatlan dilemmájában játszódik le: túlságosan gyors változása tartós biztonsági funkcióját gyengíti, túlságos maradisága a változott körülmények közötti hasznavehetőségét és létjogosultságát kérdőjelezi meg.

---

(4) V.ö. A. Gehlen, « Urmensch und Spätkultur » (Bonn 1965). — Talcott Parsons, « Beiträge zur soziologischen Theorie » (Neuwied 1964) 56.o.

II. *A vallás közösségi tény*

Ha az ember számára a vallás valóban a « legvégső ügy » (5), amely kivétel nélkül mindennek a mélységi dimenziója, egy transzcendens Istennel való elválaszthatatlan összefüggése, akkor elkerülhetetlen, hogy ne vonatkozzék az ember létének társas mivoltára is. Amihez az embernek feltétlenül köze van, az nem maradhat meg az egyén izoláltságában. Nem meglepő tehát, hogy minden valamirevaló szociológus számára, aki az embert mint társas lényt kutatta, központi témaként szerepelt a vallás; nem véletlen, hogy a legkülönbözőbb vallásformák egyházak és « egyházacskák », egyházi közösségek formájában jelentkeznek. — Gondoljuk végig ennek a ténynek néhány szempontját.

Ami a *személy számára fontos*, az nem maradhat meg az egyén természetellenes izoláltságában. Az embernek amúgy is alapvető lélektani igénye, hogy közölje önmagát, gondolatait és érzéseit, és hogy kapja mások személyes reakcióit, érzéseinek és gondolatainak közlését. A « kietlen » világban a személy számára a bizalom és az önbizalom elengedhetetlen forrása a kommunikáció, a közösségélmény. — R. Spitz kutatásai óta világos, hogy ez csecsemőkorban a biológiai egészség, sőt életbenmaradásnak is feltétele. — A vallás, mint véglegesen és végső dimenzióban megélt fontosság a fortiori igényli a közlést és a másik személy közlésének megtapasztalását. Ezt a funkciót betöltik részben a vallások kiemelkedő személyiségei, a vallásalapítók, a szentek és próféták, de semmiképpen sem helyettesíthetik a közvetlenül megélt tanúságtétel lélektanilag alapvetően kü-

---

(5) P. Tillich, « Das Christentum und die Begegnung mit den Weltreligionen », Gesammelte Werke V. kötet, (Stuttgart 1971) 52.o.

lönböző élményét. Joggal tanítják a legkülönbözőbb vallások ezen közvetlen tanúságtétel kötelező voltát, a mellettünk élő embertárs iránti felelősséget, mint az egyetlen módot, ahol hit és vallásos meggyőződés az élmény formájában kicserélődik és a kölcsönös támogatás nélkülözhetetlen tapasztalását szolgálja.

A vallás közösségi tényének egy másik szempontja a *transzcendens Isten* fogalmából vezethető le. A mindenható kezdet és a végső kritérium szerepét betöltő cél szükségszerűen magában foglalja a mindenkire való érvényesség tényét is: a vallás soha sem magánügyként értelmezi önmagát, hanem missziós jelleggel rendelkezik. A vallások története nyilvánvalóan mutatja ennek a szempontnak eleven tudatát; ebben lelhető egyik oka annak is, hogy a vallási élmények és mozgalmak belső törvényszerűséggel haladnak szervezeti formák kialakítása felé, melyeknek nem jelentéktelen elemei új tagok toborzására, az alapvető élmény és annak kognitív kifejeződése terjesztésére irányulnak. A szervezeti struktúrák építésével, az azokban való részvétellel a vallási szervezet tagjai természetesen együttműködnek az egész rendszerrel expanzív feladatának betöltésében. Ez a közvetett részvétel azonban, bármennyire is szükséges lehet, semmiképpen sem helyettesíti ugyanezen feladat közvetlen betöltését. Aki a transzcendens teremtő Alpha és Omega hitében él, az nem nyugtathatja meg lelkiismeretét a szervezet missziós tevékenységének támogatásával, annak nem lehet közömbös a mellette élő rokon, barát, munkatárs a mindent magában foglaló üdvözítő terv szempontjából. Közvetlen missziós felelősségének csak szoros emberi kapcsolatokra támaszkodó kis közösségekben tud megfelelni teljesen.

Az eddig vázolt szempontok már érthetővé teszik, hogy a vallás belső energiák és igények következményeképpen *intézménnyé* válik: a felfogásra, gondolkodás-

és cselekvésmódra vonatkozó normáit az egyik nemzedék közvetíti a másik számára mint a valóság értelmezésének és helyes magatartásban való megélésének magától értetődő dimenzióját. A célban, elvekben és cselekvésben megvalósított egység, a közös normák érvényessége a vallás, vagyis a közvetlen magyarázatok és feladatok síkján túlmutató hit dimenziójában a közösségek és társadalmak leghathatósabb integráló erejét, összehasonlíthatatlanul szilárd legitimálását szolgáltatja. — Az intézmények egysége azonban társadalmi síkon soha sem jelent homogén egyenruhát. Egységes kulturájú társadalom közös nyelvet beszél, de minden vidék más és más tájszólásban fejezi ki magát, minden társadalmi réteg és kategória sajátos szókinccsel és beszédmóddal rendelkezik, sőt minden családban és kis csoportban kialakulnak elnevezések és kifejezések, melyek ebben az értelemben csak a kis közösség tagjai számára érthetőek. Ugyanígy van minden intézményesített magatartási mintával: a férj és feleség szerepe a házasság intézményén belül a lényegében egyöntetű társadalmi meghatározás ellenére is más és más a középkori és az újkori társadalomban, a felső és alsó társadalmi rétegekben, falun és városban stb. — Nem kivétel ez alól a törvényszerűség alól a vallás mint intézmény sem. Lényegi egységében a megélés, felfogás és magatartás ezernyi változata fonódik harmóniába. E szociológiailag elkerülhetetlen pluralitás feldolgozása csak olyan csoportok formájában lehetséges, melyek a fentebb vázolt szempontokból egyöntetű vonásokkal rendelkeznek, saját formájukat konfliktus nélkül gyakorolhatják és így törés nélkül képesekké válnak a nagy egész pluralitásának elviselésére.

Szorosan idetartozik egy negyedik szempont is, ti. hogy a vallás is, mint minden más meggyőződés-, gondolat- és magatartásrendszer a sajátos társadalmi *kultúra interpretációjában* válik az egyén javára. Hiszen itt

is, számtalan példán leellenőrízhetően, perdöntő szerepet játszik a szocializálódás folyamata: a saját véleményre és ellenállásra képtelen gyermek környezetének felfogását, ismereteit és magatartását veszi át; hogy meg tudjon élni, és hogy lélektanilag minél egészségesebben tudja kibontakoztatni önmagát, bele kell simulnia a számára konkrétan adott gondolkodási és viselkedési játékszabályokba, magáévá kell tennie mindazt, ami körülötte normálisnak számít, az uralkodó normáknak megfelelő. Csak így válik képessé arra, hogy hozzá is szólhasson az érvényben lévő keretekhez, hogy itt is, ott is valamit változtatni tudjon azokon. Mindenesetre élete kezdetén és, ha kevésbé ellenállhatatlan formában is, egész élete folyamán az igazságoknak — vagy a hamis tételeknek — társadalmi interpretációjával találkozik közvetlenül. A vallás is bizonyos társadalmak kultúrájában testesül meg számára, nyer érthető és elfogadható kifejezést számára. — Ebből a tényből legalább két következtetést kell levonni.

Az egyik közvetlenül kapcsolódik a vallás intézményes jellegével kapcsolatban mondottakhoz. Többé-kevésbé hiába konkretizálódna ugyanis a vallás egy bizonyos, az egész társadalmat vagy akár több társadalmat is átfogó kultúrában, ha az nem kapna megfelelő áttételt az egyén közvetlen környezetének nem ellentétes, de nem is uniformis kultúrájában. Közismert és általánosan elfogadott tény, hogy a vallási igazságokat és életszabályokat nemcsak minden kor társadalmának változó kultúrájához kell alkalmazni, hanem azokat az egyes társadalmakon belüli különféle rétegek és kategóriák számára is megfelelő módon kell közölni, különben az egyén képtelen még a legszebb és legtökéletesebb igazságot is magáévá tenni és birtokában tartani. Az átfogó kultúrák és az egyén között *közvetítő* kis közösségek jelentősége ebből a szempontból el nem hanyagolható.

A másik következtetés nem kevésbé jelentős. Minél mélyebb értelmű és minél komplikáltabb egy kulturális jelenség, annál inkább szükséges és természetszerű, hogy szakértő réteg alakuljon ki a társadalomban, mely ennek a jelenségnek kutatására, rendszerezésére és magyarázatára specializálja magát. A vallások számára is nélkülözhetetlen a teológusok szerepe. De teljesen szembefordulna a vallás belső értelmével, ha ennek a fejlődésnek eredményeképpen a hivők széles rétegei olcsó és kényelmes passzivitásba merülnének, mondván, hogy ezekkel a kérdésekkel specializált szakemberek foglalkoznak. Még kártékonyabb volna, ha a hivők ugyan nem mondanának le személyes felelősségükről, de önmagukra hagyva mindig újra át kellene érezniök tehetetlenségüket a szaktudással szemben. — Világos, hogy a kultúrák állandó változásának figyelemmel kísérése és az azokra való reagálás nemcsak a szakemberek dolga, sőt ezek csak akkor tudják saját hivatásukat az állandó veszélyként leselkedő elefántcsont tornyokból kiszabadítani és a valós élet számára hasznavehetővé tenni, ha a nem-szakemberek aktívan együttgondolkozó rétegével eleven és állandó dialógusban állnak. — Ez a tevékeny *párbeszéd* is csak akkor képzelhető el, ha a kommunikáció minden áttétele, minden lépcsőfoka élő és működő egyénekre, kisebb és nagyobb közösségekre támaszkodhatik.

III. *A kereszténység « társadalom és közösség »*

A keresztény egyházak eredetüket a Jézustól meghívott apostolok kis csoportjában látják. A tizenkettő ugyan nem vérrokonokból vagy más természetesen kialakult közösségből alakult át az egyház magjává, de közvetlen, tartós és szoros kapcsolatok által igazi kis társas rendszerré fejlődött. (Mt 10,2-4) Az újszülött egy-

ház ismertetőjegyévé maga az Alapító teszi a közösségben egymás iránt tanúsitott szeretetet: « Új parancsot adok nektek: Szeressétek egymást! Amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek egymást ti is. Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt. » (Ján 13,34-35) De arról is gondoskodás történik a kezdet kezdetén, hogy habitualizálódás által az eredeti eszmény és élmény a tradicióban minden kor számára jelen legyen: « Ez az én testem, amelyet értetek adok. Ezt cselekedjétek emlékezetemre. » (Lk 22,19) Hasonlóképpen indul el a belső és külső magatartási normák rendszeres továbbadásának, a kereszténység intézményesedésének folyamata: « Én kaptam minden hatalmat mennyben és földön. Menjetek tehát, tegyetek tanítványommá minden népet, kereszteljétek meg őket az Atya és Fiú és Szentlélek nevében, és tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek. » (Mt 28,18-20) Az egyház mint szervezet strukturálódásának első lépése is megtörténik a hierarchia megteremtésével: « Mondom tehát neked: Te Péter vagy. Erre a sziklára építem egyházamat és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. Neked adom a mennyország kulcsait. Amit megkötsz a földön, megkötött lesz a mennyben is, és amit feloldasz a földön, a mennyben is föloldott lesz. » (Mt 16,18-19)

Mi lett ebből a kereszténységből, melynek szociológiai alapszerkezetét világhódító útjának elején néhány vonással vázoltuk? Lehetetlen itt csak felsorolni is a társas formáknak számtalan változatát, melyek az egyház kétezer éves történelme alatt kialakultak mint közösségek vagy formális strukturával rendelkező szervezetek. Itt csak néhány szociológiai szempont felsorolására szorítkozhatunk a leglényegesebbnek látszó síkokon.

Az Eucharisztiát ünneplő liturgikus közönség tekinthető a legkisebb, legközvetlenebb, leggyakoribb és leg-

lényegesebb csoportosulásnak az egyház életében, melyet félreérthető módon néha liturgikus közösségnek is neveznek. Ez a megjelölés azonban a szociológiai alapfogalmak meghatározásának értelmében a legtöbb esetre nem áll, hiszen névtelen, egymást nem ismerő és egymással közvetlen kapcsolatban nem álló, ún. aggregátról van szó, melyben ugyan a személyek közös cél és közös érdek alapján jönnek össze és azonos környezethatások alá kerülnek, de a kis csoportokról ezen tanulmány elején felvázolt vonásokkal nem rendelkeznek (6).

Az egyház tartós jellegű szervezeti beosztásának alapköve a plébánia. Az átfogó egésznek ez a regionális rész-rendszere számos lehetőséget foglal magában igazi közösségek kialakítására, önmaga azonban közösségnek semmiképpen sem mondható, már csak a hozzá tartozó hívek számának nagyságrendje és az abból szükségszerűen következő többé-kevésbé bürokratikus rendszere miatt sem. A személyi plébániákkal szemben a területi elv alapján megszervezett plébánia gyakorlatilag elkerülhetetlen heterogén szociális kategóriákat foglal egységbe — annak minden értékével és nehézségével együtt.

Az egyházmegye síkján már teljesen vitathatatlan, hogy olyan szervezeti formához érkeztünk, amelyikben a bürokrácia, a funkciók specializáltsága és a formális szerkezetek jelentősége felerősödik, a távolság a pásztor és a hívek között szinte áthidalhatatlanná válik, ami nemcsak az eleven közösséget teszi lehetetlenné, hanem az egyházmegye vezetésének életközelségét is veszélyezteti (7).

---

(6) V.ö. J. Morel, « Zur Soziologie des Gottesdienstes », megjelent a H.B. Meyer gondozásában kiadott « Liturgie und Gesellschaft ». c. tanulmánygyűjteményben (Innsbruck 1970) 37-54.o.

(7) V.ö. F. X. Kaufmann, « Kirche begreifen. Analysen und Thesen zur gesellschaftlichen Verfassung des Christentums »

Szinte felesleges a hierarchikus szerkezet utolsó szintjére kitérnünk: a világegyház a maga római központjával szociológiai szempontból a hatalmas nemzetközi szervezetek vonásait viseli. S ha ennek ismerjük is és tapasztaljuk is egyedülállóan áldásos lehetőségeit és működési területeit, éppen az utolsó évtizedek fejlődése figyelmeztet minket arra, milyen széles szakadékok tudnak felnyílni a tanító és kormányzó egyházi hivatal és a hivők széles rétegeinek kommunikációjában, egy hullámhosszon való mozgásában, egymás kölcsönös megértésében és tiszteletbentartásában.

Bármennyi érv sorolható is fel az egyháznak itt csak utalásszerűen felemlített formális szerkezete mellett, a felelősségteljesen gondolkozó hivő, a hierarchikus feladatkört betöltő vezető, a teológiai és szociológiai kategóriákra specializált szakember nem mehet el érdektelenül a mellett a tény mellett, hogy az egyház ezen szervezeti valóságával a bürokratikus adminisztráció, a pénz, a politika és a hatalom szempontjai kapcsolódnak több értelemben is. Ebben a dimenzióban is tapinthatóvá válik a vallás, és benne a keresztény egyházak emberi mivolta, emberi szociális törvényszerűségeknek való alávetettsége, megtestesült valósága. — De az egyház szociológiailag nem merül ki ezekben a szükséges, de nem kevésbé problematikus formákban, hanem ugyanakkor Krisztus családja, hit- és szeretetközösség is. Ennek a valóságnak is testet kell öltenie megfelelő formákban, nyilvánvalóvá, közvetlenül tapasztalhatóvá és megélhetővé válnia a kis közösségekben, amelyek az egyszerű közvetlenség authenticitásával, a különféle karizmák felragyogtatásával adják önmagukat a nagy megváltó szándék megvalósítására, hogy « fölépítsék Krisztus testét ». (Ef 4,12)

(Freiburg 1979), 2. fejezet, Von der Alltagswelt der Bischöfe, 15-22.o.

SZENTMÁRTONI MIHÁLY

A KISKÖZÖSSÉG PSZICHODINAMIZMUSA

Bevezetés

A csoportlélektan, vagy ahogy a szakirodalom általában nevezi: a csoportdinamika rendszeres tanulmányozása a harmincas évekre vezethető vissza és kezdete Kurt Lewin (1890-1947) amerikai pszichológus nevéhez fűződik. Azóta rengeteg pozitív anyag és különféle, nem ritkán ellentétes elmélet halmozódott fel a csoport mibenlétét, genezisét, belső szerkezetét, patológiáját stb. illetően. E gazdag anyagtárból mi csak néhány, tanulmányunk tárgyát, az egyházi kisközösséget (bázisközösséget) is közvetlenül érinthető megfontolást szeretnénk kiemelni.

I. *Mi a « pszichológiai csoport »?*

Nem könnyű átfogó definiciót adni a csoportról, olyat, amely kiterjedne minden lényeges dimenziójára. A legtöbb szerző nem is vállalkozik erre a feladatra. Ehelyett megelégszenek azoknak a többé-kevésbé lényeges feltételeknek a felsorolásával, amelyek nélkül nem lehet szó pszichológiai csoportról.

Az első ilyen feltétel az, hogy az egyének egymás jelenlétének tudatára ébredjenek. A puszta együttlevés még nem azonos a másik embernek mint személynek észlelésével. A másiknak mint személynek felfedezésével egyidejűleg megindul a pszichológiai interkommunikáció. Ez az egyének közötti személyes viszony feltételezi a kölcsönös ismeretséget, amely lassan empátiává fokozódik fel, és a másik személy feltétlen elfogadásában éri el

tetőfokát. A barátság kialakulásához vezető közeledés utolsó lépése ez. A névtelenség halálos ellensége a pszichológiai csoportnak. Egy csoport hitelessége meghatározható azáltal, megvalósul-e benne a tagok közötti intim, közvetlen, személyes kapcsolat.

A pszichológiai csoport létrejöttéhez szükséges második feltétel az, hogy az egyének bizonyos motivumok (célok, értékek vagy érdekek) kielégítésére törekedve belássák, hogy az együttműködésen kívül nincs más választásuk.A közös cél a csoport lelke, az adja meg jellegét, arculatát.

A harmadik feltételt már említettük föntebb: hogy a csoport minden egyes tagjában elmélyüljön a kölcsönösen kívánt együttműködési igény. Ez a « függőségi interakció » abban nyilvánul meg, hogy a csoporttagok között kialakul az értékek, tapasztalatok és kezdeményezések cseréje. A tagok egymásra támaszkodnak a közös cél elérésében, kiegészítik és gazdagítják egymást. Az elzárkózás a pszichológiai csoport másik nagy ellensége.

Végül, mintegy az előbbi feltételek összegezéseként, az egyéneknek, most már csoporttagoknak, rá kell ébredniük arra, hogy minden mástól megkülönböztethető egységet alkotnak.

Ennél a pontnál érintjük ismét az alcímben használt « pszichológiai csoport » fogalom tartalmát. A csoportban ugyanis olyan egységet kell látnunk, ahol kölcsönösen összefüggő érdekek talaján *pszichológiai kötelékek* fűzik a tagokat egymáshoz. A tagok a maguk részéről tudatában vannak ennek a kapcsolatnak, pszichológiai összetartozásuknak. Mintegy magyarázatként még hozzáfűzhetjük: és ez az összetartozás jutalmazó az egyén szempontjából. A csoporthoz való tartozás tudatosulását a lélektan úgy fejezi ki, hogy a csoport önnön létének tudatával rendelkezik.

II. *A pszichológiai csoportok pluralizmusa (sokarcúsága)*

A csoport létrejöttével szoros kapcsolatban áll sokarcúsága. A lehető felosztási kritériumok közül csak az alábbiakra hívjuk fel a figyelmet.

1. *Nagyságát illetően a csoport lehet*:

— *mikrocsoport*: vagy kiscsoport, ha a tagok száma nem haladja meg a húszat.

— *makrocsoport*: vagy nagy csoport, ha a tagok száma meghaladja a húszat.

2. *Létrejöttük módját illetően megkülönböztethető*:

— *spontán csoportosulás*: jellemzi az értékek spontán keresése, a mély barátságon alapuló összetartozás, valamint a csoportnormáknak a tagok viselkedésére gyakorolt erős hatása. Könnyen kialakul a közvetlen, személyes kommunikáció.

— *intézményes csoportosulás*: kizárólagosan külső erő ill. nyomás közbelépésével jön létre. Ennek következtében a tagok közötti viszony kevésbé személyes, azaz nem alakul ki a pszichológiai interkommunikáció. Régi típusú intézetek, kaszárnyák, lakótömbök ilyen intézményes alapon létrejött csoportok. Persze az intézményes csoportosuláson belül könnyen alakulnak ki spontán al-csoportok.

3. *Célkitűzését illetően van*:

— *érdek-csoport*: célja bizonyos érdek megvalósítása. Lehet politikai, társadalmi, kulturális színezetű. A legkülönfélébb klubok ide sorolhatók be.

— *érték-csoport*: sajátos célja bizonyos érték ápolása, elmélyítése. Az értékek viszont lehetnek előre

megadottak, vagy spontán választás és elfogadás eredményei. Ennek alapján beszélhetünk « rákényszerített » érték-csoportról, amelyben az értékrendszer már készen várja az egyént. Csoporthoz való tartozását az érték elfogadása alapozza meg.

Lehetséges azonban az a helyzet is, hogy az értékrendszer nincs előre megadva, rákényszerítve a csoporttagokra, hanem a csoport mint egész dönti el, milyen értékek megvalósítására törekszenek. Ez lenne az ideális pszichológiai csoport. Vallásos nyelvhasználatban ezt úgy mondanánk, az ilyen csoportokban « hirdetik » az értékeket, amelyeket a tagok szabadon elfogadnak. Az egyházi kisközösségek ide sorolhatók be: spontán csoportosulás, ahol az értékrendszert hirdetik és elfogadják. Ennek a meglátásnak hátterében felsejlik valami az egyházi kisközösségek alapmotívumából. Nem a keresztény értékek megkérdőjelezéséről van szó, hanem azok elfogadási módjáról. Nem akarják a « rákényszerített », előre meghatározott értékeket, hanem valamiképpen újra akarják felfedezni a kereszténység egyénekhez és az emberiséghez szóló nagy igazságait. Elhárítják tehát a tekintélyen alapuló elfogadást és a szabad választási módszer mellett szállnak síkra. Valószínűleg itt a gyökere sok félreértésnek, mikor egyházi kisközösségekről van szó.

III. *A pszichológiai csoport kibontakozása*

A közösség, csoport nem pillanat műve, hanem lassú kibontakozás, fejlődés eredménye. A teljes kibontakozásig minden csoport több, egymástól könnyen megkülönböztethető fejlődési szakaszon megy keresztül. E fázisokat négy címszóval jelölhetjük: tájékozódás, konfliktus, szervezkedés, tevékenység.

1. *Tájékozódás*: A csoport alakulásának ebben az első szakaszában a tagok adatokat gyűjtenek egymásról,

ismerkednek. Ha már meglévő csoportról van szó, az új tag érdeklődik a csoportcélok felől, vizsgálja a vezető személy szerepét. Fontos itt hangsúlyozni, hogy nem pusztán adatgyűjtésről van szó, hanem egy sokkal mélyebb dinamizmus kezdődik, amely végigkíséri a csoport életét: a kölcsönös bizalom vonzó-taszító dinamizmusa. Erre még visszatérünk későbbi fejtegetéseink során.

2. *Konfliktus*: Az imént említett bizalom-keresés szülte feszültség gyakran nézeteltérések forrása lehet. Majdnem minden csoport megél egy kezdeti « visszahanyatlást »: a viszonyok mintha elmérgesednének, az első nagy lelkesedés mintha szárnyszegetté válna. A tagok vádolják egymást, s ez a vád leginkább a kölcsönös bizalom hiányára vezethető vissza. Ha a csoport sikeresen átvészeli ezt a válságot, megkezdődik kialakulásának harmadik szakasza.

3. *Szervezkedés*: A konfliktus feloldása után a tagok mélyebb szinten elfogadják egymást « másmilyenségükben ». Vonzódnak egymás felé és megélik egymásra való utaltságukat. Ekkor indul meg a csoportnormák kialakulásának igazi folyamata. Ami a csoport célját illeti, a társadalmi küldetésre, feladatokra irányuló csoportokban ekkor kezdenek el beszélni az « ügyről ».

4. *Tevékenység*: A csoport megkezdi « életét », működését. A tagok elfogadják szerepüket, azonosulnak státusukkal, a csoport célkitűzéseit nem vonják többé kétségbe. Elkezdődik a szoros értelemben vett « csoportdinamika ».

Ennél a pontnál szeretnénk visszatérni az imént előrebocsátott kölcsönös bizalom-problémára. Akárcsak az emberközti viszonyokban általában, a csoport életének « főszereplője » és leggyakoribb problémája is a *kölcsönös bizalom*. Minden ember igényli a bizalmat: hogy

megbízhasson másokban és hogy őbenne megbízzanak. Ugyanakkor azonban minden ember fél is a bizalomtól: nem merünk megbízni a másikban. A kölcsönös bizalom e taszító-vonzó dinamikája jelen van a csoport « megszületésénél » is és végigkíséri azt egész létezése folyamán, hiszen egyik alapmotívuma éppen a közvetlenség és bizalom iránti igény. Ám jelen van a szorongás is: mi lesz akkor, ha visszaélnek a bizalommal, ha az egyént megsebzik legszemélyibb érzelmeiben? Ennek a lehetőségnek ill. ennek a kockázatnak vállalása szükséges a csoport kialakulásához.

Az egyházi kiscsoportokat — mint minden pszichológiai csoportot általában — jellemzi a közvetlen, intim hangulat. Ez a kölcsönös bizalmon alapszik, amely viszont az *ön-feltárás*ból táplálkozik. Mint tudjuk, minél nagyobb két személy egymás iránti bizalma, annál kevesebb köztük a titok. Viszont az is tény, hogy abszolút ön-feltárás nincs: minden embernek van egy mélyenfekvő, féltve őrzött « szentélye », ahová még a legintimebb barátnak sincs belépése. Az ön-feltárásról mint a bizalom megalapozójának eszközéről szeretnénk néhány szót szólni, nevezetesen arról, mikor és mennyiben jogos az ön-feltárás mások előtt.

Az ön-feltárás jogos, ha az egyének közötti viszony szolgálatában áll, azaz nem véletlen jelenség, még kevésbé kierőszakolt. (Ez az erőszak lehet pszichológiai jellegű is, nemcsak fizikai erőszakra gondolunk). Továbbá csak akkor jogos, ha kölcsönös, azaz ha a másik személy elfogadja és viszonozza. Az ön-feltárásnak fokozatosan kell történnie: az intim kapcsolat is folyamat, nem pillanat műve. Mindig számításba kell venni a másikra gyakorolt esetleges hatásokat is. Nem irányulhat arra, hogy a másik megzsarolása legyen: (olyan titkokat bízni rá, amelyek leszűkítik szabad döntését vagy tevékenységét). Ugyanakkor azonban szükséges az egészsé-

ges ön-feltáráshoz egy bizonyos fokú kockázat vállalása. Olyan tettnek kell lennie, amely érinti a személyiséget, amelynek « ára » van. Az ilyen és csak az ilyen körülmények között történő ön-feltárásnak van erőteljes személyformáló, csoportkohéziós és igen gyakran terápiás értéke.

IV. *A csoport « misztikája »*

Nem könnyű egyértelműen megfogalmazni, mi is valójában egy csoport mélyenfekvő dinamizmusa. G. Luce a csoportot formáló « misztikáról » beszél. A kifejezés, sajnos, kétértelmű, de ennek ellenére hasznos kiindulópontként szolgálhat az egyházi kisközösségek jelenségének felmérésében. Mi az a megsejtés, amely szinte egyidejűleg futótűzként terjedt el az egész világon és arra késztette az embereket, különösen a fiatalokat, hogy pszichológiai közösségekben éljék hitüket?

Mielőtt erre a kérdésre válaszolnánk, egy általános, inkább filozófiai, mint pszichológiai tételt kell előrebocsátanunk. A lét — az élet — hivatás és feladat. Az ember sohasem teljesen megvalósított, befejezett lény. Állandóan előre feszül, állandóan a lét-többletet keresi. Valami titkos, titokzatos nyugtalanság hajtja mindig tovább, mindig előre. Ezt a dinamizmust megtaláljuk nemcsak egyénekben, hanem családokban, pszichológiai csoportokban, sőt társadalmakban is.

A kisközösség ez állandó nyugtalanságát, belső feszültségét nevezzük a csoport misztikus operativájának. Valójában az eszmék és motivációk azon összeségéről van szó, amelyeket a csoporttagok még nem tudatosítottak ugyan, de már bennük él: nemcsak mint a csoport szintjén létező célkitűzés, hanem mint személyes szükséglet. Egy csoport igazi « lelkét » csak e « misztika » felismerése révén tudjuk megérteni.

Mi a bázisközösségek, egyházi kisközösségek misztikus operatívája? Vajon elég-e annyit mondani, hogy egy pragmatista, haszonelvi világban, ahol birtoklás és létezés helyet cseréltek az értékskálán, az ember hiteles én-je szinte elemi erővel keresi az utat a személyesedés felé? Ez talán megvilágít valamit a hatvanas években elterjedt non-konformista ifjúsági csoportmozgalamakból, de nem tűnik kielégítő magyarázatnak az egyházi kisközösségeket illetően. Az ilyen csoportokban ugyanis jelen van még egy tényező, oly fontos a keresztény ember kibontakozásában: megnyilás a másik felé, vagy ahogy általános szóhasználatban ismerjük: az ön-átadás. Az ember annál személyibb, annál hitelesebb, minél inkább képes ajándékozni önmagát. Így is fogalmazhatnánk: valaki annál gazdagabb személyiség, minél « dialogálisabb » alapállásban áll, minél inkább nyitott a párbeszédre. A patológiás személyiséget mindig jellemzi a monologizálás, a bezárultság. A mai ember elszemélytelenítettnek érzi magát. Igen gyakran az egyedüli kézenfekvő kiút ebből az állapotból a mikrocsoporthoz való tartozás, ahol ismét megvalósul a személyi síkon történő kapcsolat.

A csoport « misztikája » elsődlegesebb, mint a csoportfilozófia. Egy megsejtés, egy intuíció, amely belülről irányítja a csoport életét. A csoport-filozófia már csak ennek a megsejtésnek a tematizálása. Egyházi kisközösségeknél, úgy gondoljuk, három elemre tudjuk felbontani létezésük és tevékenységük misztikáját.

1. *A személyes kibontakozás igénye.* A csoportban igent mondanak az emberre, elfogadják olyannak, amilyen. S mint ismeretes, ez a feltétlen elfogadás a pszichológiai jó-létnek egyik alapfeltétele. Az elfogadottság tudata alapozza meg az életbe és emberekbe vetett bizalmunkat.

2. *Megnyílás a másik felé.* Alapvető emberi szükséglet « valakinek lenni » mások szemében. A pszichológiai csoport az a hely, ahol az embert nevén szólítják, ahol igent mondanak személyi értékeire.

3. *Történelmi szerepvállalás a közösség szolgálatában.* A keresztény élmény dinamikus: nem lehet korlátok közé bezárni. Lényegénél fogva missziós, küldetése van minden emberhez. Ennek a meglátásnak feldolgozása túllépi a pszichológia kompetenciáját. Itt csak arra szeretnénk rámutatni, hogy az egyházi kisközösség, amennyiben valóban keresztény alapokon épül, szükségszerűen nyitott a tágabb közösség felé.

A csoportok rendszerint nem reflektálnak erre a misztikára. A tagok tudatában csak úgy él, hogy közösségük létezése jogos, pozitív és hasznos. Pedig ez fontos lenne. A csoportmisztika ugyanis a közösség belső egészségének kritériuma. Ez érvényes az egyházi kisközösségekre is: amíg megvan bennük a személyből kiinduló, de a szűkebb értelemben vett csoport-életen túlmutató kitárulás, addig irányvételük pozitív. Elfajulás viszont bekövetkezhet mind a három síkon. Erről szólunk a következő szakaszban.

V. *A pszichológiai csoport patológiája*

1. *Mi-perverzió* = a személyes kibontakozás kóros rögződése. A kollektív gondolkodásmód gyengébb, kevésbé önálló egyéneknél az elszemélytelenedés folyamatát idézheti elő, úgyhogy az egyén már csak mint a csoport függvénye él. Ismételten megfigyelt jelenség, hogy vannak emberek, akik nem tudnak csoport nélkül élni. Itt elsősorban klinikai megfigyelésről van szó. Egyes csoporttagok a csoport feloszlása után depressziós állapotba esnek. Meghatározhatatlan elégedetlenség, belső

nyugtalanság, szorongás vesz erőt rajtuk. Annyira nem találják helyüket a mindennapi életben, hogy ismét új csoport után érdeklődnek. Az érdekes az, hogy amint rátalálnak ilyen csoportra, ismét helyreáll lelki egyensúlyuk. Mi ennek a klinikai megfigyelésnek az üzenete? Az, hogy egyes személyek csak a csoport légkörében kialakuló mi-élményben észlelik személyazonosságukat. A csoporton belüli viszonyok náluk az általános emberi viszonyok pótlékává válnak.

Ma, sajnos, egyre több az olyan ember, aki könnyen aláveti magát közösségek erkölcsi tekintélyének és feladja egyéni lelkiismereti funkcióját. Egyes szerzők csoport-szenvedélyről beszélnek (Scharfenberg). Mint ahogy létezik alkoholtól, kábítószertől stb. való függés, úgy létezhet csoporttól való függés is. — A kórossá felfokozódott mi-élmény legsúlyosabb társadalmi veszélye, hogy az ilyen ember könnyen befolyásolható, vagy ahogy manapság mondani szokás: könnyen manipulálható.

2. *Csoport-nárcisszizmus* = a személyközti viszonyok patológiája; a csoportkultúra elfajulása. A szerepek valamint normák kialakulásával megnövekszik az egymáshoz való tartozás érzelme és megfogamzik az ideális csoport eszméje. Bizonyos csoport-képzelődés veszi kezdetét. Megjelennek az első elitgondolatok. Fennáll annak veszélye, hogy a csoport bezárkózik (elzárkózik) és tevékenysége beszűkül önmaga szemlélésére: a csoport-tevékenység öncélúvá válik. Csoport-találkozókon a témát leginkább a csoporton belüli viszonyok alkotják; imacsoportoknál megfigyelhető, hogy imájuk egészen csoportközpontú. Az egyének jól érzik magukat, mert baráti körben találkoznak s itt kiélik érzelmeiket. A tagok közötti viszony eközben mindig ideálisabb egység felé törekszik. A konfliktusokat lekicsinylik vagy tagadják. Időnként túlzott önkritikával, bizonyos lelki lemeztelenítéssel bizonyítják a csoporthoz való hűségüket,

ill. ezáltal igyekeznek visszaállítani a megbillent egyensúlyt. Az így felfokozott elvárások persze sohasem teljesülnek teljes egészében, úgyhogy a csoport-élet állandó frusztráció forrásává válik.

3. *Szektarizmus* = a történelmi szerepvállalás patológiája. Egy csoport akkor válik szektává, mikor kisajátítja az igazságot és ennek alapján elítéli más csoportok, közösségek irányvételét. Hasznos megkülönböztetni három szektatípust. Vannak szekták, amelyek passzív módon elfogadják kisebbségi státusukat és csak a vallásos értékeket hangsúlyozzák. Mint ilyenek elzárkóztak ugyan, de nem jelentenek veszélyt mások felé, mert nincs bennük agresszió. Más szekták nemcsak elzárkóznak, hanem kritizálják is mások irányvételét, de még nem támadnak nyilt fronton. Elzárkózásuk maga a tüntetés. Veszélyesebb a harmadik típus: hevesen támadja az anya-közösséget vagy más irányvételű csoportokat, vallási érvek alapján ítélve el azokat (pl. hogy az egyház meghamisította az evangéliumot). Ettől már csak egy lépés az integralizmus: a csoport úgy mutatja be magát, mint új, kizárólagos modellt. Mint ilyen, elvágta kapcsolatát az anya-közösséggel.

VI. *Zárószó helyett*

Nincs társadalmilag légüres tér: minden csoport a nagyobb közösség légkörében jön létre és működik. Ez a nagy-közösség (társadalom, egyház) szükségszerűen befolyásolja a csoportokat elvárásaival, értékrendszerével, megszorításaival. Ugyanakkor minden csoport más csoportokkal osztja a társadalmi térséget. Természetes, hogy a csoportközi konfliktus szinte mindennapi jelenség. Arra a kérdésre szeretnénk válaszolni, hogyan lehet enyhíteni az esetleges konfliktusokon?

Egy lehetséges út a csoportközi konfliktusok felol-

dásához a « közös ellenség » módszere. Persze ennek etikai értéke megkérdőjelezhető. Ilyen szempontból elfogadhatóbb út az « információk cseréje », de ez rendszerint nehezen szokott elindulni, mert valakinek kezdeményezni kell. Van azonban egy módszer a csoportközi konfliktusok feloldásához, amely kísérleti bizonyítékokkal is rendelkezik: a fölérendelt célok útja.

Sherif szerint, amikor konfliktus állapotában lévő csoportokat olyan körülmények között hozunk érintkezésbe egymással, amelyek kényszerítő hatásúak, de önmagukban egyik csoport erőfeszítései sem elégségesek ahhoz, hogy a kényszerítő követelményeknek eleget tegyenek, akkor a csoportok együttműködést kezdeményeznek a közös célok elérése érdekében.

Ezt az általános meglátást alkalmazhatjuk az egyházi kisközösségekre is. Nevezetesen, az esetleges konfliktusok elkerülése ill. enyhítése céljából szeretnénk felhívni a figyelmet a fölérendelt célok erőteljes dinamizmusára. A történelem ezúttal is jó mesternek bizonyult: az ökumenizmus, azaz a más vallásokkal való párbeszéd mindaddig holtponton állt, amíg csak a közös ellenség ill. csak az információk kicserélése szintjén mozogtunk. A pozitív irányvétel akkor indult meg, mikor közös fölérendelt célokra figyeltünk fel. A következtetés szinte magától adódik: a hivatalos egyház merev, esetleg elmarasztaló, bíráló magatartása a kisközösségekkel szemben azok elzárkózásához vezethet. Ha azt akarjuk, hogy a kisközösségek pozitív erőt képviseljenek az egyházban, akkor a közös célokat kell kihangsúlyoznunk.

Válogatott irodalom. « Csoportlélektan », Gondolat kiadó (Budapest 1980). — D. Cartwright and A. Zander, « Group Dynamics: Research and Theory », Harper and Row kiadás (New York 1968). — G. Luce, « Dinamica di gruppo », LMS kiadás, (Roma 1977) —. J. Luft, « Psicologia e comunicazione: Un modello dell'interazione umana », Istituto Editoriale Internazionale kiadás (Milano 1975). — J. Scharfenberg (gondozó), « Glaube und Gruppe, Probleme der Gruppendynamik in einem religiösen Kontext », Vandenhoeck und Ruprecht (Göttingen) és Herder kiadás (Bécs 1980). — P. Scilligo, « Dinamica di gruppo », Società Editrice Internazionale kiadás, (Torino 1973).

ÖRSY LÁSZLÓ

MEGJEGYZÉSEK AZ EGYHÁZJOG VILÁGÁBÓL

Vessük fel a kérdést egyszerűen és világosan: van-e a híveknek joguk arra, hogy hitéletük elmélyítésére közösségeket alapítsanak? A *jog* szót itt szoros értelemben használjuk. Nem erkölcsi jogról beszélünk (amit természetesen nem tagadunk), hanem törvénybe iktatott cselekvési képességről, amit az egyházi elöljáró hivatalosan elismer, kihirdet, és utasít is mindenkit, hogy azt tisztelje, s megvalósítását segítse.

A kérdés lehet egyszerű és világos; de a válasz megfogalmazása körültekintést igényel, s még hozzá az egyház mai jogi világának az ismeretét és megértését.

Az egyház jogi világa ma nagy fejlődésen megy át. Az 1917-ben kihirdetett törvénykönyv még jogerős, de egy újnak a szövege már csaknem készen áll, s hamarosan érvénybe fog lépni. A régi és az új között sok pontban van lényeges különbség. Melyikre kell most hallgatni? — kérdezik sokszor a hívek. A régi már elavulóban van, még ha hivatalosan kötelező is. Az újnak meglehet a szövege, de nincsen ereje. A jó jogász válasza az, hogy a régit tisztelni kell, ameddig érvényben van, de ugyanakkor az új tervet ismerni kell, mert ott már fontos adatok vannak arra, hogy mi az egyház szándéka a jövőre.

Térjünk most vissza a kérdésünkhöz. Van-e a híveknek joguk arra, hogy hitéletük elmélyítésére közösségeket alapítsanak? A régi törvénykönyv ilyen jogról nem beszél, bár azt nem is tagadja. Csak annyit mond, hogy dicsérni kell azokat, akik tagjává lesznek olyan egyesületeknek, amelyeket az egyház hivatalosan elismer. A hangsúly nem a hívek jogán, hanem az egyházi elöljárók szaván van. (Codex, 684. kánon)

Az új törvénykönyv tervezete új hangot üt meg. Kifejezetten mondja, hogy « Keresztény híveknek joguk van arra, hogy egyének közötti megegyezéssel, magánegyesületeket alapítsanak » (Schema, 674, 1). Ezeknek az egyesületeknek a célja sokféle lehet. Íme néhány példa: a keresztény élet mélyítése, az apostoli munka előmozdítása, a felebaráti szeretet gyakorlása és így tovább. A tagok lehetnek világiak is, papok is; a törvényterv kifejezetten mondja, hogy együtt munkálkodhatnak (673).

Ez érdekes újítás a jövőre. Nem kell a híveknek arra várniok, hogy a hivatalos egyház alapítson számukra közösségeket; maguk megtehetik minden további nélkül. Ebben az új szabályban könnyen ráismerünk a második vatikáni zsinat szellemére. Az egyházról szóló nagy « alkotmánylevél » a hívekről úgy beszél mint « Isten népé »-ről. Akik a keresztség szentségén át a Szentháromság életébe léptek, akik az Isten Lelkét megkapták a bérmálásban, azokban új élet van. Bár ez az élet személyes ajándék minden hivőnek, a személy magára hagyva fejlődni nem tud. Közösségre van szüksége, hogy az tartsa, segítse és erősítse. Ha az alapvető közösség igény, természetes, hogy nem kell hozzá engedély.

Ez a szabadság nem jelenti azt, hogy egy magánegyesület nem fejlődhet, s nem kérhet egyházi elismerést különféle formákban. Ha akarja használni a nevében a *katolikus* jelzőt, a püspöktől kell engedélyt kérnie. A püspöknek van hatalma arra is, hogy megdicsérjen, hivatalosan jóváhagyjon és ajánljon vallási szellemmel eltöltött egyesületeket (674). Ha ezt megteszi, nem veszi el az egyesületnek a magánjellegét, de segítheti abban, hogy fejlődjön. Fontos azonban tudni azt, hogy ameddig egy egyesület a hit és szeretet egységében marad, minden formális jóváhagyás nélkül is létezhet.

Természetesen ez nem jelent annyit, hogy a püspöknek semmi ellenőrzési joga nincsen. A törvénytervezet

azt világosan meghatározza: általában annyi a püspök kormányzói jogköre a magánegyesületekre, amennyi a hivők személyére. Hit és erkölcs kérdéseiben a püspök szava a döntő szó, de az egyesület belső életébe nem szólhat bele, ahogy nem szólhat bele a hivők magánéletébe sem. De ha a tagok nyilvánosan akarnak prédikálni vagy hittant tanítani, vagy nyilvános liturgikus szertartásokat kívánnak tartani, engedélyre van szükségük (675). Szabadon írhatják meg azonban szabályaikat, szabadon szervezhetik összejöveteleiket. A püspök általános jogkörének leírására a szöveg hagyományos kifejezést használ: a püspöknek *őrködnie* kell, hogy a keresztény tanítás és az általános jó rend kárt ne szenvedjen. Ez nem több, mint a püspök hivatalának hagyományos leírása, hiszen maga a régi görög szó, *episcopos*, annyit jelent, mint « felügyelő. » A római Szentszéknek ugyanilyen joga van minden közösség és egyesület felett (679).

Ezeknek az egyházi magánközösségeknek az önállóságát az is jól jellemzi, hogy joguk van arra, hogy vezetőjüket szabadon válasszák; azt senki más ki nem nevezheti (700). Ha valami földi vagyonuk van, azt is szabadon használhatják meghatározott jó célra (701). Az egyetlen ok, amiért egyházi elöljárók magánközösséget megszüntethetnek, ha az hittagadással vagy törvénysértéssel komoly kárt okoz « Isten népének ».

Ez a rövid leírás elég jó képet ad arról, hogy mi az egyház terve a jövőre. Ez a jövő nincsen olyan messze; a jelek arra mutatnak, hogy az új törvénykönyvet 1982-ben ki fogják hirdetni. Amikor ez megtörténik, akkor az új kódexben ott lesz az egyházi közösségeknek az új alkotmánylevele. Ebben összhangban lesz az emberi szabadság tisztelete és a közjó szolgálata.

Ez a fejlődés, ha megadatik, egy új fogalom, a « magánegyesület » bevezetésének lesz köszönhető. Az

1917-ben kiadott kánonjogi kódex csak nyilvános és hivatalosan elismert egyesületekről tudott, és csak azokról rendelkezett. A új tervezetben a nyilvános és hivatalos egyesületek is megmaradnak, azonban az azokra vonatkozó szabályok nem fognak lényegesen változni. De nincsen szükség arra, hogy a különféle helyeken létező egyházi szeretetközösségek nyilvános egyesületté legyenek. Jobb, ha megmaradnak annak, amik voltak kezdettől fogva. Kisebb « egyesületek », ahol keresztény hívek segítik egymást, hogy hitüket mélyítsék, reményüket erősítsék és szeretetüket minden irányban megmutassák. Ehhez nem kell jóváhagyás; ez olyan egyszerű, mint az élet ereje, ami sziklákat is megrepeszt.

VASS GYÖRGY

KÖZÖSSÉG ÉS ISTENÉLMÉNY

A keresztény világnézet és vallásosság jelenlegi állapotát sokan az istenismeret válságával jellemzik. Bár az ötvenes évek derekán felmerülő Isten nélküli vagyis az « Isten halálára » épülő teológia ma már fából vaskarikának bizonyul, mégis a tény, hogy egy ilyen kísérlet egyátalán felmerülhetett, figyelemre méltó esemény volt. Bizonyos értelemben az idők jelének számít, amit a teológus nem tud egyszerűen *ad acta* tenni. Az Isten ugyanis nemcsak kijelentésének írott vagy hagyományos igéjével szól hozzánk, hanem mindazzal, ami történelmünkben előfordul és megesik. Ahogy valahol Teilhard de Chardin mondta: « tout ce qui arrive est adorable » — minden esemény az isteni jelenlét titkos megnyilatkozása, mégha ez eddigi istenhitünket kérdőre is vonja.

A következőkben nem kíséreljük meg az említett teológiai irányzat tartalmi elemeit és felmerülésének körülményeit jellemezni: az Istenről szóló tudomány, teológia, Isten nélkül vagy egy holt Istennel, önmaga is halott. Ennek ellenére joggal kérdezhetjük, vajon az az istenismeret, amelyet a hit tételezett fel, nem szorul-e alapos revizióra, hogy Istennel való kapcsolatunk valóssá, emberileg szavahihetőbbé és hatásában életszerűbbé válhasson. Ez a szándék vezeti rövid írásunkat a keresztény istenhit megújulásának érdekében. Előljáróban megkérdezzük, hogy valóban lehet-e válságról, sőt csődről beszélni, amely a keresztény teológia alapkövét, az istenismeretet ingatta meg. Ha valóban van okunk erre az aggodalomra, akkor másodszor megpróbáljuk felfedezni azokat a tényezőket, amik ezt a legalább is részleges csődöt előidézték a mai ember szellemi igényeinek tükré-

ben. Feltételezzük ugyanis, hogy ma éppúgy, mint régen, « az Isten van valamiként minden gondolatnak alján », ahogy Ady Endre költői szavaiból hallottuk. Hogy pedig a modern ember újra felfedezhesse az utat Isten felé (hiszen Ady szerint « mindig néki harangozunk »), és megélje a keresztény istenhit lehetőségét, felvázolunk, harmadszor, egy irányt, amely jelenlegi korszakunkban mondhatnánk epochális jelentőséggel bír: a kereszténység Istenét a « lélekben » lehet felismerni és imádni (Jn 4,23), és ez a lélek, az Isten Szentlelke, az emberi közösségben észlelhető. Ezért eszmefuttatásom címe: közösség és istenélmény.

I. *Istenismeret vagy istenélmény?*

A kérdés, jelent-e még nyelvünkben valamit az « *Isten* » szó, nemcsak a mindig jobban tért hódító nyelvelemzés tulajdona, hanem a modern keresztény életé is. Ha ezt a kérdést a hagyományos bölcselet kereteiben vetjük fel, a válasz nyilvánvaló. Az ún. hagyományos istentan még most is kész logikusan felépített érvekkel az Isten szónak megfelelő valóság létezését bizonyítani. Kétségtelenül, az évszázadok folyamán kifejlesztett istenérvek aligha vesztették el érvényességüket. Rá tudnak mutatni egy végső létalapra; egy okra, ami önmagában nem követel további okságot; egy rendre, amelynek rendező ereje nem magyarázható önmagán kívül; egy végső célra, amely nincs alárendelve önmagán kívül álló céloknak. Ha ezt nem ismernénk be, gondolkodásunk önellentmondásba kerülne. Az elmúlt két évszázad felvilágosodásának bölcselete ugyan kétségbe vonta ennek a logikus érvelésnek szinte minden lépését, de nem tudott meggyőző ellenérvet hozni a transzcendens, vagyis a mindent felülmúló Valóság létezése ellen. Istenérveink bizonyos fokig még mindig érvényesek.

Az előbbiekben felvetett kérdés azonban nem az úgynevezett istenérvekre és ezeknek tudományos érvényességére vonatkozik. Inkább a kérdésben használt ige, *jelent-e* valamit a szó nyelvünkben, jellemzi a mai ember kérdését a transzcendens valósággal szemben. Egy szó «jelentősége» manapság többet foglal magában, mint a válasz a van vagy nincs kérdésére. Senkit sem vádolhatunk felületességgel, aki a « van Isten vagy nincs Isten » kérdésre még egy igenlő felelet után is nyugodtan vállat von és egy « na és » válasszal elintézettnek veszi nehézkesen megalapozott érvelésünket. Hogy jelent-e ez a szó valamit, erre úgy válaszolunk, hogy feltárjuk beszédpartnerünknek a szó *jelentőségét*. Éppen ezt a jelentőséget nem tudják ma felmutatni hagyományos istenérveink. Mert az Isten szó nem egy felismerhető és meghatározható tárgyra mutat, jelentőségét az emberi élet bonyolult kontextusában nehezen tudjuk feltárni párbeszédünk folyamán. Kétségkívül elfogadjuk, hogy a hold a földünkhöz hasonló anyagi elemekből épül fel, tudjuk, hogy mit jelentenek az erre vonatkozó mondatok, de még közel sem látjuk be űrhajósaink tanúbizonyságának *jelentőségét*. A közömbös « na és » érvényes legalább is addig, amig az érdeklődőt az űrkutatás különböző lehetőségei személyesen nem érintik. Csak akkor ismerjük el ezeknek jelentőségét. Az ismeret személyes tapasztalatot, élményt tételez fel, hogy jelentőssé válhasson. A manapság felvetett istenkérdés nem ismeretet, hanem istenélményt keres.

Ha igaz, hogy a tradicionális istenérvek, bár elméletileg érvényesek, nem tudták kielégíteni a mai ember tapasztalatot és élményt kereső igényét, akkor érthetővé válik, hogy miért lett kérdéses a keresztény teológia berkeiben (és nemcsak egy kivülálló istentelen világban) ez a szó: « *Isten* ». Az istenismeret válságát nem a külső támadás, hanem a benső tapasztalat és élmény

hiánya hozta létre. Ezért nem meglepő H. Mühlen, paderborni katolikus dogmatikus mondása: « A zsidó és görög filozófiai alapokra felépített egyistenhit (monoteizmus) és az ezzel járó isteni abszolutizmus (vagyis az Isten mindenhatóságának hite) mint istenkereső mozgalom a fejlődő emberi tudat reflexiójában elérte végső fázisát. » (1) Hasonlóképp kezdi a tübingeni evangélikus teológus, E. Jüngel, az istenismeretről szóló monumentális könyvét az Isten nem-szükségességének kihívó tételével (2); Mondhatjuk: az istenkeresés eddigi korszaka lezárult, és a továbbélő keresztény hit előtt egy új korszaknak kell állnia. Hogy miben állhat ez az új korszak, hagyjuk írásunk végére. Előbb kíséreljük meg azokat az irányzatokat jellemezni, melyekben egyrészt kicsengett, másrészt viszont hasznos bevezetésre talált istenkeresésünk következő epochális útja. A változás nem adódik önmagától, hanem a múlt romjain építi újra a jövő még közel sem kész templomát, melyben Istennel újfent találkozhatunk.

II. *Istenélmény és transzcendentális lét-tapasztalat*

Az elmúlt évszázadok istenkeresésében két korszakot lehet megkülönböztetni. Bár írásunk szűk keretei csak egy vázlatos áttekintést engednek meg történelmi visszapillantásunk számára, mégis tanulságos a múltba tekintenünk, amelynek állítólagos romjaiból új utat kell keresnünk. Hogy ez az új út valójában a réginél a szó

---

(1) H. Mühlen, « Erfahrung und Theologie des Heiligen Geistes » (München 1974) 257.o. — Rövidebben és egyszerűbben magyarul is: H. Mühlen, « Újuljatok meg Lélekben », (Eisenstadt 1978).

(2) E. Jüngel, « Gott, Geheimnis der Welt » (Tübingen, 2. kiad. 1977) 16-17. 37.o.

szoros értelmében « eredetibb », azaz a keresztény istenhit kezdeti gyökereiből táplálkozik, reméljük felismerhetővé válik írásunk folyamán. Talán alkalmazható erre a történelmi folyamatra T.S. Eliot egyik enigmatikus költeményének első és legutolsó mondata: « kezdetemben a vég... végemben a kezdet » (3).

II.1. *A hagyományos istenkeresés objektív útja*

Ha már egyszer kezdetről volt szó, utaljunk egy más értelemben vett kezdetre, amelyre a teológia hagyománya istenismeretét felépítette anélkül, hogy ez az ismeret a kimondottan keresztény Istent állította volna szemeink elé. Ez a kezdet a teremtés ténye.

II.1.1. (Az első hitvallások istenfogalma)

A kereszténység első hivatalosan megfogalmazott hitvallása, a 4. századból eredő niceai krédó, istenismeretünk első tételét a teremtő Istenhez köti. Mivel egy gondosan megszerkesztett hitvallás egyszersmint az ennek szavait megfogalmazó ember történelmi kérdéseire is válaszol, a krédó első mondatát valójában ennek a kérdésnek jellegéből tudjuk mélyebben megérteni. Az akkori közösség az ószövetség teremtőbe vetett hitét tette kérdésének tárgyává a görög filozófia örök problémájának szempontjából: mi a létező dolgok végső eredete. « Hiszünk az egy Istenben, a mindenható Atyában, minden látható és láthatatlan (dolgok) teremtőjében ». A *dolgok* szó ugyan nincs benne az eredeti görög szövegben, de a mondat jellege világosan egy határozott válaszra mutat: minden, ami van és tapasztalható — minden, ami van, még ha nem is tapasztaljuk, egy végső

(3) T.S. Eliot, « East Coker », Vas István fordításában.

principiumtól függ, amelynek mindenható ereje a semmiből hozta elő a változó 'dolgokat'. Semmi sem áll ennek a végső Valóságnak hatalmán kívül, mert minden — dolog — tőle ered. Ez a válasz kizárja a gnoszticizmus különböző formáit, amelyek szerint nem *egy* forráshoz, hanem többhöz kell visszavezetnünk a földi dolgok eredetét. A késői görög filozófia egyistenhite éppen úgy, mint a zsidó meggyőződés, miszerint a teremtett dolgok isteni eredetük miatt önmagukban jók, benne foglaltatik az őskeresztény hitvallásban. Ennek dogmatikus kifejlődését, további csiszolódását a középkor és az újkor teremtés-hitének megfogalmazásaiban egészen az I. vatikáni zsinatig (1869-70), ha nem is ugyanaz, de hasonló kérdés-válasz komplexum határozza meg: honnan van a létező és mi az, ami a létet lehetővé teszi, fenntartja és céljához vezeti.

Az említett hitvallás második és a kereszténység számára legfontosabb tételét is végeredményben az első kérdés vezérli. Ha a teremtett dolgok egy és ugyanabból a forrásból erednek, akkor hogyan értsük a másik sokkal megdöbbentőbb tényt: Jézus Krisztusnak, az Isten Fiának eredetét. Az ő eredete nem lehet azonos a mienkével, még akkor sem, ha az Atyától van, mint minden teremtett dolog. « Született, de nem teremtmény, Isten az Istentől, világosság a világosságtól, valóságos Isten a valóságos Istentől: az Atyával egylényegű és minden (dolog) általa (is) lett ». Mi a semmiből vagyunk — ő, ha eredt is valahonnan, mégis — öröktől fogva van. Az Isten megtestesülésének paradoxonját az arianizmus eretnekségével szemben a hit csak úgy tudja valamiként megsejteni, ha ezt a világ teremtettségével szembesíti. A teremtésbe vetett hit teszi a Megváltó megtestesülésének hitét bizonyos fokig gondolhatóvá, ha nem is magától érthetővé. Ez vezet azután a harmadik és a niceai krédóban még rövidre fogott tételhez, amely

megelégszik ezzel a szűkszavú mondattal: « és hiszünk a Szentlélekben ». Csak egy generáció elmúltával, 381-ben kerül ehhez a mondathoz jelenlegi mise-krédónk kibővített Szentlélek-hite, « Urunkban és éltetőnkben, aki az Atyától és Fiútól származik, akit éppúgy imádunk és dicsőítünk... »

II.1.2. (A hagyományos teológia istenfogalma)

Bár az első századok hitvallásai éppúgy érvényesek és kötelezőek a ma keresztényére, mint 4. századi elődjeire, a mai ember joggal teszi fel a kérdést: milyen istenfogalom állt e szavak mögött, vagy még inkább, milyen istenélmény sugallta az ősi krédó mondatait? Sőt, ez a modern keresztény még egy alapvetőbb kérdést is felvethet: vajon az az isteni lét, amelyben történelmi elődjei hittek, csak a zsidó és görög istenhitnek a Szentháromság (Atya, Fiú és Szentlélek) változatával módosított elképzelését adta vissza, vagy valóban egy új kezdetet jelentett az emberi istenkeresésben? Ha az első alternatíva érvényes, akkor a keresztény istenfogalom módosulata a Szentháromságban, ha nem is elhanyagolható, másodrangú maradhat. Fontos, hogy *egy* az Isten (mégha ez egyszersmind Atya, Fiú és Szentlélek is). Fontos, hogy a világi ember minden porcikájában ettől az egytől függ, ha akarja, ha nem. Az ember viszonyát Istenéhez végeredményben teremtettsége határozza meg. Ha azonban a második alternatíva, vagyis az istenfogalom teljes újdonsága érvényes a keresztény hitben, akkor nemcsak a zsidó-görög istenkép módosulása áll fenn, hanem maga a keresztény istenkeresés halad új utakon. A kereszténynek egy radikálisan különböző istenélményből kellene kialakítania teológiájának istenfogalmát.

Ennek a második alternatívának lehetősége, mondhatnánk, mindig jelen volt, még a klasszikus istentan kialakulásában is. Úgy látszik azonban, hogy az egészen új istenfogalom nem tudott teljes mértékben tért hódítani. Így pl. *Aquinói szent Tamás* hitrendszerében, amely összefoglalta az őt megelőző hagyományt, világosan jelentkezik a két alternatíva belső feszültsége. Az objektív és szükségszerű istenismeret megpróbálja önmagába felvenni a kinyilatkoztatás Istenét, az Atyát, Fiút és a Szentlelket. Tamás rendszere egy kört ír le, amelynek kiindulópontja az abszolút isteni lét, és ennek kiáradása a teremtett világra visszavezeti a teremtést végső forrásához, az abszolút léthez. Ez a metafizikus gondolat-ráma keretezi be a nem szükségszerű, hanem kontingens üdvtörténetet. Ebben lesz az Isten emberré, hogy az ember, forrásához visszatérve, részese legyen Isten abszolút létének. A kezdő és záró gondolat az Isten abszolút léte. Ebben a keretben az ember célja eleve meghatározott: maga az Isten. Beteljesülése pedig ugyanennek az Istennek boldogító látása: a visio beatifica. Természetesen érzi szent Tamás is gondolatmenetének hiányosságát és siet hozzátenni, hogy az isteni lét valójában az Atya, a Fiú és a Szentlélek, *egy* isteni természet három személyben. A keresztény kinyilatkoztatás alapján a Szentháromság tana módosítja ugyan az abszolút lét fogalmát, de alig változtat valamit az üdvtörténet fogalmán. Fontos Tamás számára az isteni természet, amelynek teljességét már önmagában is személyes valóságnak fogja fel. A tökéletes isteni lét önmagának elegendő egyed, hiszen benne valósul meg minden tapasztalható emberi érték a maga teljességében. Egy ilyen emberi érték szabad személyiségünk. Amennyiben ez a személyesnek felfogott isteni természet az ember világának lét-alapja, nemcsak az emberi létezés, hanem az ember célhozjutása, üdvössége is az Isten hathatós

befolyásának következménye. Ennek a befolyásnak egyik és központi mozzanata az isteni lét történelmi megtestesülése Jézus Krisztusban és az embert megújító Szentlélek tartós jelenléte. Az isteni természet maga is testet ölthetett volna, de ahogy valójában történt, a Fiú lett emberré és a Szentlélek megszentelésünk erejévé.

Talán nem túlzás azt mondanunk, hogy az emberi üdv, a végleges célhozjutás elméletileg akkor is lehetséges lett volna, ha a keresztény istenfogalom módosulatából, a Szentháromságtól eltekintenénk. Az isteni természet önmagának elegendő személyi valóság, ez lép önkijelentésében a hivő szeme elé mint egy önmagát gondoló (Fiú) és önmagát szerető (Lélek) abszolut lét. Egy az Isten még a maga háromságában is: tőle függ az ember üdvössége.

II.2. *Az újkori istenkeresés személyes útja*

A középkor istenkeresésének és -fogalmának objektív és elméleti jellege idegeníti el az újkor emberét ennek hagyományos útjától. Már Luther is más hangnemben teszi fel az istenkeresés alapkérdését, amikor a történelmi bűntudatában vergődő személy nem a lét forrását akarja meglátni, hanem önmagának kegyelmes és megbocsájtó Istent keres. « Wer gibt mir einen gnädigen Gott? » Ez a kérdés nem elégszik meg elméleti válasszal és logikus következtetések eredményeivel, mert önmaga is a konkrét és személyes létezés élményéből fakad. Ahogy majd Kierkegaard mondja, a veszélyeztetett személyes lét rettegése kiált a személyes Isten jelenlétéért ebben a világban. A rettegés, szorongás (Angst) és veszélyeztetettség emberi tapasztalat és emberi élmény, amelyet csak egy hasonló istentapasztalat vagy -élmény tud kielégíteni. A végső létforrás fogalma ön-

magában semlegesíthető. Csak a személyes jelenlét tudata és ennek emberileg tapasztalt élménye tud meggyőzni és alapot adni a keresztény istenhitnek.

II.2.1. (A keresztény istenhit fölbomlása)

Az újkor gondolkozói hamarosan függetlenítik magukat a kereszténység Istenétől. Ha egyelőre meg is marad az irányzat istenkeresőnek, már nem él a középkori skolasztika objektív gondolatrendszerével. Központba kerül az emberi tudat és az a tapasztalat, amelyet az önmagára reflektáló szellem megél. Ha van is Isten, az Isten felé vezető útnak nem szükséges szigorú logikával következtetve, mintegy közvetve, céljához jutnia. *Descartes* az emberi tudatból közvetlenül jut Isten fogalmához, amíg *Kant* tagadja az emberi értelem képességét arra, hogy önmaga szubjektív világán túllépjen. Az elméleti ész megmarad a maga zárt világában, viszont a tapasztalaton alapuló gyakorlati értelem csak úgy tud ebben a világban létezni, ha közvetlenül feltételez egy végső rendet és rendezőt, egy túlvilági életet, ami az evilági élet jutalmát vagy büntetését jelenti. Ennek a túlvilági igazságszolgáltatásnak alanya maga az Isten. Kant istenfogalma az erkölcsös emberi élet közvetlen posztulátuma. A kanti kettősséget az elméleti és gyakorlati értelem között próbálja áthidalni *Hegel* rendszere. Az egész világ és benne az emberi egyed a maga korlátolt tapasztalatával futó pillanat az örök isteni gondolat kifejlődésében: az Istent közvetlenül megéljük az ember öntudatában, mert az ember is, mint az Isten, a végtelenbe fejlődő gondolat.

Könnyű volt ezek után *Feuerbachnak* és *Marxnak* megfordítania Hegel gondolatmenetét. Nem az isteni gondolat, hanem az ember vagy az emberiség (Feuer-

bach) a történelmi fejlődés hordozója — nem a szellemi lét, hanem az anyagi alapokon felépülő emberi társadalom (Marx). Ez halad a maga kiteljesedése felé és ebben a folyamatban az Isten fogalma fölösleges, a vallás pedig káros. Kant részleges agnoszticizmusa Feuerbachban valódi ateizmussá válik, és Marx szigorú vallászkritikája hamarosan átcsap *Nietzsche* és *Freud* antiteizmusába. Az angolszász gondolkodás tartózkodóbb úton jár. Számára nem a gondolat hegeli fejlődésének kalandja a számottevő, hanem a tárgyilagos emberi tapasztalat. *Locke* és *Hume* szkepticizmusa századunkban átalakul a nyelvi pozitivizmus filozófiájává és hamarosan kijelenti, hogy csak azoknak a szavaknak van jelentőségük, amelyeket a valóság tapasztalatával verifikálhatunk, vagy éppen hamisságukat alapjában fel tudjuk mutatni (Russell, Ayer, Popper). Mivel a vallás istenfogalma egyik kategóriába sem esik, tehát nem érdemes róla beszélni. Ha van Isten, önmaga a titok, amely előtt csak hallgatni lehet (Wittgenstein).

II.2.2. (Az újkori keresztény istenhit)

Az előbb említett irányzattal szinte párhuzamosan fejlődik ki a kereszténységen belül az újkor istenfogalma. Jellegzetes vonása az ember-központúság, amelyből közvetlenül tárul fel az Isten történelmi jelenléte. Találó E. Jüngel jellemzése: ellentétben a hagyományos istentannal, az újkor embere nem azt kérdezi, hogy van-e Isten, hanem inkább hol van, hol található meg és hogyan mondható ki ez az isteni valóság. Mert más egy objektív létforrásra következtetni, mint a mindent átfogó jelenlétet megélni, ezt szavakba önteni vagy erről tanúskodni. Az újkori istenkeresés Istennek ezt a jelenlétét és kimondhatóságát akarja közvetlenül fölmutatni.

A protestáns gondolkodók szinte teljes egészükben magukévá teszik Kant tételét, amely szerint az elméleti ész nem tud eljutni következtetésében Istenhez. Az ember mégis meg tudja tudatában élni, hogy valamitől függ. A függés tapasztalt ténye, ellentétben az ember evilágra utaltságával, semmiképp nem a szabad választás tárgya. A függés nem feltételes, hanem abszolút. Mármost *Schleiermacher* szerint az istenhit nem más, mint egy kísérlet, arcot adni, kifejezni és megnevezni azt a pontot, ahonnan az emberi lét feltétel nélkül függ. Ez a pont az Isten, és ennek megnevezésére az isteni önkinyilatkoztatás Jézus Krisztusban siet segítségünkre. Az Isten jelenlétét tehát az emberi tudatban fedezzük fel. Nincs szükségünk a racionális következtetés közvetett útjára.

Az istenkeresésnek ez a formája különböző változatokban újra és újra felmerül, attól függően, hogy éppen milyen filozófiai divatok szerint fejezzük ki ezt az alapvető belátást. Így pl. a kanti alapgondolat érződik ki R. Otto vallásfilozófiájából. Ahogy Kantnál az emberi tudat minden tevékenységét átfogó transzcendentális kategóriák szabályozzák, hasonló a priori vezeti az emberi vallásosság érzését is. Valami végső valóság faszcinálja és tartja egyszersmind rettegésben az emberi tudatot: a mysterium tremendum et fascinosum maga az Isten, akinek valósága *teljesen más*, mint a miénk. Ez az a priori vallásos viszony szabja meg az ember elméleti és gyakorlati magatartását. *Ritschl* szerint a hit az Istenben nem elméleti ténykedés, hanem értékelés. Ebben a felfogásban kimondottan vezető szerepet játszik Kant gyakorlati értelmének posztulátuma, — az ember ítélve, választva ad értéket istenfogalmának. Ugyanez merül fel *Tillich* és *Bultmann* inkább egzisztencialista gondolatmenetében: Isten nem más, mint az, ami az embert feltétlenül érdekli (ultimate concern) és amivel szembe-

sülve egész életéről döntenie kell. Az egyik Isten jelenlétét (Tillich), a másik az erre vonatkozó emberi döntést (Bultmann) emeli ki a gyakorlati formában megélt isteni valóság előtt. Az Isten jelenléte az emberi tudat történelmében található.

Az újkor katolikus tradíciójában sok szempontból hasonló változatokban nyilvánul meg az istenfogalom. Ennek múltszázadbeli variációit felesleges összefoglalnunk. Kant istentani agnoszticizmusa éppúgy hat a katolikus gondolkozásra, mint Hegel átfogó gondolatrendszere. Günther, Frohschammer, Lamennais, Bautain, valamint a modernista gondolkodás istenfogalmát a tanító egyház dogmatikus határozatai kritizálják és vetik vissza a hagyományos istenfogalom nevében. Ennek a tanítóhivatali ténykedésnek tipikus vetülete az I. vatikáni zsinat dogmája, amely két irányban védi a katolikus istenfogalmat. Egyrészt hangsúlyozza, hogy érvényes a természetes emberi értelem következtetése Isten létére, másrészt viszont a bölcselet önmaga nem alkalmas arra, hogy azt az istenfogalmat elérjük, amit a kinyilatkoztatás tár elénk. A hit Istene felülmúlja az ész Istenét: az isteni misztérium többet foglal magába, mint az abszolút isteni lény. A kettő között van ugyan híd, de ezen a hídon a hit útján ajánlatos közlekedni. Ez a dogmatikus határozat azonban még közel sem összefüggően kifejtett korszerű teológia. Egyetlen előnye a protestáns gondolkozás sokrétűségével szemben, hogy útmutatást ad a katolikus teológusok számára: Ebben a keretben kell a hagyományos istenfogalmat az újkor nyelvén a kortársak számára újra átgondolni.

Ezt próbálta meg hősiesen a századunk első felében kialakult áramlat, amelyet ma transzcendentális teológiának ismerünk. A belga filozófus Maréchal nyomán Karl Rahner vetítette át ezt az áramlatot a teológia egész terére, míg az angolszász világban B. Lonergan gondos-

kodott a transzcendentális gondolkodás elterjedéséről. Főképp erre a transzcendentális teológiára vonatkozott fenti megjegyzésünk: ebben cseng ki az újkor istenkeresése és ebben talál bevezetésre a jövő korszak istenismerete.

II.2.3. (A transzcendentális teológia istenképe)

Ha e gondolatmenetnek keletkezését és lényeges tartalmát kicsit irónikusan szabadna kifejeznem, azt mondhatnánk, hogy a transzcendentális teológia megkísérli a látszólag lehetetlent: benne a kecske is jóllakik és a káposzta is megmarad. Az istenismeret közvetlen élmény és egyszersmind közvetett következtetés. Már tudatos tapasztalat (bewusst), de még nem tudottan kifejezett tartalom (gewusst). Amint az előbbieknél láttuk, úgy a transzcendentális teológia központjában is az emberi tudat áll. A különbség ott van, hogy a tudat már önmagában is a lét egyik fajtája. Így a tudatban megélt lét önmagán túlra, a végtelenre mutat. A szellemi tudat lét-dinamizmusa már eleve megéli azt a célt, amelyre törekszik, anélkül, hogy ezt meg tudná nevezni (bewusst aber nicht gewusst). A tudat ebből a célból él és minden lépésében ezt a célt vételezi elő. Transzcendendális jellegű, mivel minden emberi aktust átölel (mint Kantnál), de Kanttal ellentétben azért ilyen, mert a Transzcendes Cél, az Isten vonzza szükségszerűen bűvkörébe. Az embert és szellemét egy elrejtett és még ki nem fejtett istenélmény határozza meg: a transzcendentális lét-tapasztalat (Transzendenzerfahrung).

A teológia feladata ezt a tudott, de még nem ismert istenélményt az emberi beszéd és bölcselet fogalmaival kifejezni, vagy ahogy a zsargon mondja, tematizálni. Ez a tematizálás valósul meg akkor is, amikor kifejezetten

istenérveket állítunk fel, hogy a már megélt istenélményt immár, ahogy mondják, kategorikusan is kimondjuk. Sőt, ennek a tematizálásnak ügykörébe esik a rejtett istenélményből eredő, de ebből le nem vezetheő történelmi találkozást az önmagát kinyilatkoztató Istennel előkészíteni. Amikor a transzcendentális teológia konkrét történelmi embere az önmagát közlő Istennel áll szemben, az isteni kinyilatkoztatás tartalma már nem teljesen ismeretlen előtte. Történelmi tudatában rejtve és kimondatlanul mindig azt várta, amit az Isten mondani fog. Az ember transzcendentális tapasztalata már eleve ezen a hullámhosszon mozog (gondoljunk Rahner természetfeletti egzisztenciáljára). Létezésével már eleve átölelte a Jézus Krisztusban megjelenő abszolút misztériumot, az Istent. Ahogy franciául mondanánk: *déjà vu*.

Összefoglalva: a transzcendentális teológia a hagyományos istenhit és az újkori istenfogalom szintézisét célozza. Eredetében nem más, mint Aquinói szent Tamás és I. Kant istenkeresésének morganatikus házassága, vagy tartalmilag, a hagyomány isteni transzcendenciájának összeboronálása a kanti tudat a priori és transzcendentális ideáival. Ezért tud a transzcendentális létélménnyel gondolkozó teológus a hagyomány közvetett következtetésével éppúgy beszélni, mint ahogy az újkor beszél a tudatban átélt közvetlen isteni jelenlétről. Az Isten fogalma az Abszolút Lét (mint a középkori tradícióban) és egyszersmind a tudatban megnyilatkozó jelenlét Misztériuma (ahogy az újkor kereste a maga Istenét).

Szükségesnek véltük az istenkeresésnek ezeket a fáradságos útjait végigjárni, hogy egyrészt érzékelhessük, mennyiben vezettek a felvázolt istenfogalmak a jelenkor válságához, másrészt pedig sejtessük a következő lépés irányát. Mert az újkori istenkeresés önkritikája már magába foglalhatja a jövő útjait is. Benne (különösen a transzcendentális teológia istenfogalmában) cseng ki a

régi és talál bevezetésre az új. « A vég a kezdet is » — az elérhetetlen isteni valóság felé.

III. *Emberi közösség és istenélmény*

Talán feltűnt, hogy amikor az újkori istenkeresők fogalmait vizsgáltuk, nem említettük meg a 20. század protestáns teológiájának legfontosabb nevét, Karl Barthot. Mulasztásunk megbocsájtható lesz, ha az ő gondolatmenetével pillantunk vissza kritikusan az újkor istenfogalmaira és az ő szemüvegén keresztül nézünk a jövő istenkeresése elé. Ezzel közel sem tesszük magunkévá Barth istentanát. Ellenkezőleg, Barth neve mint útjelző fog szerepelni: megállunk előtte, de ezt elhagyva, folytatjuk a hagyományban megkezdett és az újkorban kockázatossá vált istenkeresésünk útját.

III.1. *Karl Barth kritikája*

A barthi útjelző figyelmeztetés. Szerinte minden evilági tapasztalatra vagy tudatos élményre felépített istenfogalom egy bálványhoz, de nem az élő Istenhez vezet. Barth, akit Luther személyes istenkeresése éppúgy inspirál, mint Kant filozófiai agnoszticizmusa, mintegy kihúzza az emberi alapot az istenismeret kísérletei alól. Az önmagára reflektáló emberi tudat nem az Istent, hanem önmagát éli meg — önmagát tapasztalja.

Véleményünk szerint ez a vád áll a ma még mindig divatos transzcendentális teológiára. Nemcsak azért, mert ennek filozófiai alaptétele (a tudat önreflexiójában megélt valóság a lét egyik formája) erősen megkérdőjelezhető. Sokkal inkább kifogásoljuk ebben az ún. transzcendentális lét-élményt, amelynek végső tényezője a Végtelen, az Örök, más szóval az Isten. Szerintünk a tárgyilagos beszédnek a Végtelenről és

Örökről hallgatnia kell, ha nem akarja magát a matematikai absztrakciók világába száműzni vagy a költészet egzaltált nyelvébe menekülni. A Végtelen és az Örök olyan fogalmak, amelyekkel beszédünkben semmit sem tudunk közölni: tartalmuk jelentőség nélküli (meaningless). A traszcendencia élménye legfeljebb csak a vég nélküli sor időben vagy térben elnyúló érzését kelti fel bennünk, amely nem tartalmazhatja azt az Istent, aki a történelemben szólni fog hozzánk.

Mármost Barth szerint csak a Jézus Krisztusban önmagát *kijelentő* Istent, aki megtestesült Igéjével szól hozzánk, tudjuk mint Istent felfogni. Ez a *kijelentés* teszi képessé az embert arra, hogy az Istent hittel elfogadja és vele élni is tudjon. Különben az ember és az Isten között nincsen híd addig, amíg ez a történelmi esemény be nem következik, és amíg az embert a benne lakozó Szentlélek birtokába nem veszi. Az Istenről csak az Isten beszélhet: csak Ő tudja a szakadékot áthidalni, hogy kimondhassuk istenhitünk krédóját. Vagyis az istenhit nem az ember, hanem az Isten műve. Ennek a műnek alanya a Szentlélek, tárgya a Fiú és végső kiteljesedése az Atyaisten. A kereszténység Szentháromság-hite nem a zsidó-görög egyistenhit módosulata, hanem egy teljesen új istenfogalom forrása.

Barth sajátságos istenkeresését méltán bélyegezték fideizmusnak (csak a hit ismeri az Istent) vagy « kinyilatkoztatási pozitivizmusnak » (csak az isteni önkijelentés vezet Istenhez). Ha Barthot fenntartás nélkül követjük, be kell ismernünk, hogy ez az istenhit kizárólagosan a keresztény gettó tulajdona. Aki a kijelentésnek ezzel a formájával nem találkozott, vagy akinek nem adatik meg a Szentléleknek nevezett erő — annak istenkeresése hiábavaló. Sőt, ha szigorúan vesszük Barth tételét, amely szerint nincs híd a tudat vagy a tudatra jutott lét és az Isten között, akkor az istenkeresésnek nem keresztény változatai éppenséggel károsak: mint

csak emberi vallásosság, elvetendő. A fiatal Barth elkeseredett harca a katolikus analogia entis ellen még a hagyományos istentant is az antikrisztus művének bélyegzi. Mindez aligha elfogadható.

Barth azonban mégis fején találta a szöget, amikor a keresztény istenhitet a személyek közötti találkozás élményéből pattantotta ki. Az isteni önkijelentés a beszéd, a szavakban fogott kommunikáció formájában történik. A személyes isteni ÉN szólítja partnerét, az embert, a TE második személyében, amikor közöl vele valamit. A két beszélő közötti megértés csak akkor tud létrejönni, ha a kettő között közösség alakul ki és a többesszám első személyében mondják ki a jelentős eseményt: MI találkoztunk és MI megértettük egymást. Az igaz Isten ismeretének alapja a « MI közössége ».

Ezzel az elemzéssel azonban nyugodtan el is hagyhatjuk Barthot, aki éppen ebben mond önmagának ellent. Egyrészt ugyanis azt állítja, hogy nincs híd az Isten és az ember között, másrészt viszont az emberi találkozás-élmény analógiájával ábrázolja az Isten önkijelentésének szerkezetét. Az alapélményt egy olyan filozófiából kölcsönözte, amely éppenséggel nem a Szentháromság tényével kezdi el mondanivalóját, mert ezt el sem ismeri. A zsidó M. Bubert vehetjük az ún. perszonalizmus atyjának, aki egész gondolkozását a találkozásnak hasonlóan kielemzett élményére építi. Barth kinyilatkoztatástana ezzel az emberi analógiával él, ez a megértésnek hídja az ember és az Isten között. Túl kell Barthon lépnünk, mégha magunkkal visszük is hasonlatát.

III.2. *Istenkeresés és emberi beszéd*

A továbbhaladó lépésben természetesen újra felmerülnek a múlt istenkeresésének egyes elemei, márcsak azért is, mert reflexiónk nyelvét a mögöttünk hagyott

történelemből örököltük. A szóval, amit kimondunk vagy leírunk, éppúgy adósai vagyunk történelmünknek, mint a gondolatért, amely szó nélkül halott.

Ezért kölcsönözzük először a transzcendentális gondolkodás egyik alapbelátását: az emberi tudatban tükröződő lét valamilyen formában transzcendens. Ne beszéljünk azonban a tudatban felmerülő lét enigmájáról, hanem ehelyett gondoljunk a beszéd tényére. Ebből a primitív és alapvető beszéd-élményből kiindulva nézzük meg, mi van ebben és mi ennek a « szerkezete ». Első megállapításunk: azzal, hogy beszélünk és beszélnek hozzánk, már túlléptük önmagunkat. A beszéd szava mindent átjáró, transzcendentális tény. Sőt, ezt az előbbi megállapítást merészen meg is fordíthatjuk: az élmény, hogy én beszélek, ébreszti fel bennünk az ÉN tudatát. Tehát nem is annyira önmagunkat lépjük túl a beszédben, hanem a beszéd által jövünk rá önmagunkra. Ugyanez az élmény, hogy valaki beszél hozzánk, árulja el a külvilág tényét is, mert a beszéd legtöbbször valamilyen formában értesít a külvilágról is. Értesülésünk helyességét a beszélők közti konvergencia, ítéletük konszenzusa húzza alá. A szociológus nyugodtan következtet ebből, hogy az ember társas lény, hiszen ÉNje is annak a másiknak függvénye, aki őt megszólítja és közöl valamit. Azáltal leszünk ismerő alanyok, hogy ebben a közlésben megismerünk *valamit*, amíg a közölt valami ismeretünk tárgya lesz. A beszéd tényében nem lépünk ki önmagunkból, hanem ÉNünket és világunkat kapjuk ajándékul. Belekerülünk a két beszélő és a közölt tárgy között a beszéd háromszögébe.

Most vegyük figyelembe e beszéd-háromszög tartalmának szerintem legnehezebb részét: az ismeretet a két beszélő között. Hogy miért éppen ez a szempont a legnehezebb a beszéd szituációjában, könnyen belátható. Közölni *valamit* könnyű és magától értetődő dolog, akár

helyes, akár hamis tárgyi leírásunk. Nehezebb azonban egyrészt azt az önmagunkat közölni, amelyet történetünk vég nélküli kis beszéd-élményeiből kialakult ÉN-nek nevezünk — és másrészt felfogni a beszédben kinyilatkozó másik ÉN-t a közlött tárgyi vonatkozáson felül. Ehhez a kölcsönös önközléshez nem az ismeret transzcendenciája (önátlépése) szükséges, hanem az ön-kitárás, ön-átadás, sőt ön-kiszolgáltatás annak a másiknak, akitől ugyanezt várjuk. Ám legyen, tudunk következtetni ezer kis jelből, hogy KI a másik, aki szól hozzánk, még egy képet is alkothatunk róla, vagy ahogy mondják, kilétét « lekáderezzük ». De éppen ez lesz sokszor a félreértés forrása, ami a párbeszéd végleges megszakításához is vezethet. A beszélőkből ellenségek válhatnak vagy legalább is a két ÉN véglegesen elidegenedhet egymástól. Eltúlozva ugyan, de jogos a kérdés: mi magyarázza meg két ember találkozásában, hogy a tárgyi közlés momentumán felül vagy éppen enélkül is, miért nem ölik meg egymást. A békés találkozás nem magától értetődő dolog. Mondhatnánk ugyan, hogy a fennálló társadalom, ennek szabályai eleve megakadályozzák a találkozásnak ilyen violens, erőszakos kimenetelét, viszont hogyan magyarázzuk, hogy a találkozást körülölelő társadalom egyáltalán « fennáll », hogy megakadályozza azt a belénk született erőszakot, amelyet szinte beszédünknek első kimondott szavaival egyidőben észlelhetünk. Nem kell túl hosszú élettapasztalatra hivatkoznunk, hogy ezt belássuk.

És mégis ezzel a tapasztalattal egyidőben éljük meg a vágyat a találkozásra, kölcsönös ön-közlésre és talán ön-átadásra. Ha ez lehető lesz vagy « megesik », ha kialakul a két beszélő között a kölcsönös tárgyi közlésen túl egy mélyebb kapcsolat is, ne akarjunk ez esemény felett napirendre térni. Mert ez az egyetértés jelentőséggel terhes. Benne fedezzük fel egyrészt, hogy a tár-

sadalomnak mi az értelme, másrészt viszont, hogy ennek a társadalomnak keretein belül — éppen azért, hogy fennállhasson — nemcsak lehetséges, hanem szükséges is a személyes találkozásból kialakuló kis emberi közösség. Kis közösség vagy nagy társadalom: egyik sem magától értetődő. Ezért jellemző, hogy majdnem minden társadalmat magyarázó elmélet mélyén vallásos ideákkal találkozunk. Gondoljunk csak Hobbes nagyon is evilági Leviathan-elméletére, amely a társadalmat « halandó istennek » nevezi. Méginkább nyilvánvaló, hogy a nagy társadalmon belül kialakuló vagy éppen ezt előidéző kis csoportulások közösségében az ember egy egyedeket felülmúló erővel számol, és ezt vallásos jellegű képletekkel fejezi ki. Az ember társadalmi tapasztalata ennek mindkét megjelenésében önmagán túlra mutat: faszcináló, transzcendens élményt fejez ki.

Közel sincs szándékunkban, hogy ebből a jelenségből kiindulva Isten létét követeljük, vagy éppen egy istenfogalmat dolgozzunk ki. Inkább arra szeretnénk utalni, hogy a zsidó tradíció istenképe egy hasonló élményből fakadt. Tévedés lenne azt hinnünk, hogy az ószövetség eredeti istenhite a mindenható teremtő Isten fogalmának a krédója. Közelről sem. Szavahihető von Rad tétele, amely szerint a teremtő Istenbe vetett hit Izraelben egy társadalmi élményből ered. Az izraelita népcsoport megélte az Exodus, az Egyiptomból való kimenetel csodáját. Pusztai vándorlásában szervezett nép és társadalom lett, mintegy a semmiből, mert úgy hitték, hogy jelen volt köztük Jahwe, a nép Istene. Ezt az élményt vetíti vissza egy későbbi társadalom a kezdet kezdetére, a világ teremtésére. Jahwe a jelenlét, a szövetség istene, a kezdetben éppúgy mint később, a zsidóknál éppúgy mint az első keresztények közösségében.

III.3. *Pünkösd a keresztény 'istenélmény' forrása*

Mert a keresztény istenfogalmat is egy társadalmi élmény vezette be. Mondjuk meg pontosabban: a kimondottan keresztény isten*kép* az apostolok *közösségének pünkösdi Jézus-élményében* gyökerezik. Ebből alakul ki az első századok folyamán a már emberi bölcselet fogalmaival reflektált niceai hitvallás isten*fogalma*. Az első élmény isten*képe* nem szükségszerűen azonos a későbbi isten*fogalom*mal. Ezért érdemes visszatérni a forráshoz, megérezni a különbséget a kettő között, hogy tanulhassunk abból az előttünk álló új korszak istenkeresésében.

Ha a pünkösdi eseményt, melyről Lukács számol be az ApCsel 2. fejezetében, felületesen mérlegeljük, nem tudunk benne többet látni, mint egy új szekta megalakulását a zsidó vallásosság kereteiben. Ez az első meglátás azonban csak részben helyes. Igaz annyiban, hogy a pünkösd egy kis közösség tudatra ébredését jelenti, mégha nem is beszélhetünk annak az egyháznak születéséről, amelyet ma ismerünk. Egy biztos: pünkösdkor egy közösségi élménnyel állunk szemben. Azonban mélyebben megvizsgálva a részleteket, ennél többet fedezünk fel Lukács és a biblia feljegyzéseiben. Az a kis csoport, amely ennek az élménynek hordozója és hirdetője lett, már előtte is megvolt. A názáreti Jézus követői voltak, akik megélték ennek az embernek baráti közelségét, hallgatták tanítását, valahogy átérezték szenvedésének és halálának agóniáját és nagyjából együttmaradva közösen észlelték azokat a jeleket, amelyek ennek az embernek feltámadását bizonyították. Pünkösd napján ebből a még laza emberi csoportosulásból egy szorosan egybetartozó közösség alakult ki. Ezt a közösséggé-válást élték meg az apostolok és mindazt, amint ez az élmény magában foglal vagy amire ez mutatott. Ezt

vallották meg egy szívvel a világ előtt. Ennek a közösségi élménynek lett szócsöve Péter apostol (ApCsel 2, 14-35).

Péter pünkösdi beszéde nem a teremtő Istenről tanúskodott, a mindent meghatározó végső Valóságról, hanem az Istennek történelmi és többé vissza nem vonható jelenlétéről. Eddig igehirdetésük még nem lépi túl a jámbor zsidó istenhitet. A különbség ott jelentkezik, amikor megpróbálják kifejteni ennek a jelenlétnek újonnan megélt arculatát. Mert az isteni jelenlét hitük számára egy immár lezárult emberi személy életéhez kapcsolódik: számukra ez az emberi élet ad jelentőséget mindennek, ez a kulcs a történelem és a világ eseményeinek értelmezéséhez. Ezért írja le Péter beszéde elsősorban ennek a Jézusnak életét, halálát és feltámadását.

Ha felidézzük az előbb említett beszéd-háromszög képét, a beszámoló Jézus életéről a közlendő tárgy. De ez a tárgyi valóság még nem közli az ezzel kapcsolatos személyi meggyőződést. Vagy mondjuk így: még nem tárja fel a beszélők személyét a hallgatók személye előtt. Még nem adja át szavakban azt az eseményt, amiben az igehirdetők közösségi létük új személyiségét nyerték el, vagyis azt a tényezőt, ami őket a többesszám első személyében, a MI-ben engedi beszélni. Erről csak egy a zsidók által is ismert, de még teljesen át nem élt szimbólummal tudnak szólni. Péter, Lukács leírásában (uo. 17-21) Joél próféta szavait idézi: « Szétárasztom minden emberre Lelkemet... kiárasztom Lelkemet azokban a napokban... » (Joél 2,28-32). Vagyis Péter az Istennek Jézus életében megvalósult történelmi jelenlétét a Szentlélek eljövetelével érezteti. Az Isten Jézus által ebben a Lélekben már véglegesen itt van közöttünk: a prófétai szó legalább is részlegesen beteljesedett abban a közösségben, amely erről az eseményről beszámol. Ezzel próbálták meg személyes meggyőződésüket hall-

gatóikkal közölni. Nagyjából sikerült is: « Mit tegyünk hát testvérek? ». Figyeljük meg, hogy a hallgatók (akiknek a beszéd a tárgyi vonatkozáson felül a meggyőződést, hitet is közölte) kérdésüket többesszámban tették fel nem a beszélőhöz, hanem a közösséghez: TI. Péter felelete ismert: « Tartsatok bűnbánatot, keresztelkedjék meg mindenki és ezzel elnyeritek a Szentlélek ajándékát » (uo. 38.v). A keresztség belépő abba a közösségbe, amely éppen azért kollektiv személyiség, egy MI, mert ebben találkozhatunk az Isten üdvözítő jelenlétével: a Szentlélekkel.

III.4. *Pneumatikus istenkép és közösségi élmény*

Nyugodtan állíthatjuk, hogy ennek az első közösségnek isten*képe* pneumatikus volt: számukra az Isten és az Ő Jézusban mindennek értelmet adó jelenléte a közösségben felmerülő Szentlélekre vonatkozott. Mégsem szeretnénk azonban ezt az így közölt pneumatikus istenképet egyszerűen Szentlélek-élménynek, még kevésbé Szentlélek-tapasztalatnak nevezni. Az emberileg felmutatható élmény éppen az *emberi* közösség, az egymáshoztartozás élménye volt. Talán így is mondhatnánk: amennyiben egymás mellett álltak, mellettük állt az Isten; amennyiben egymást segítették történelmük értelmezésében, velük volt a mindennek értelmet adó Isten; amennyiben egymást vigasztalták, közöttük volt a Vigasztaló: amennyiben egymást szerették, megismerték a szeretet Istenét. — A hármas arculatban (Jelenlét, Értelem vagy Jelentőség, Vigasztaló) eléjük táruló egy Isten (Szeretet) hordozója a megélt közösség nagyonis emberi élménye. Az Istent magát nem lehet megélni és még kevésbé megtapasztalni. Csak *egy* földi embernek jutott ki ez az élmény — Jézus Krisztusnak, mert ő

maga is Isten volt. Az emberi vallásosságot állandóan kísértő misztikus istenélményt, amelyben az egyén túllépi önmagát és egyesülni vél a lét forrásával, a keresztény hit éppen leírt « istenélménye » szempontjából más szavakkal kell kifejeznünk. Nem a transzcendencia, hanem a találkozás kategóriája a legalkalmasabb erre. Mert a *találkozás élményében* tárul elénk az első keresztények pneumatikus istenképe.

Ne feledjük el: ez a találkozás elsősorban emberi és nagyonis emberi élmény: a közösségi MI, a többesszám első személyének tudatosulása. De ennek az átélt emberi közösségnek szüksége van arra, hogy szembesítse magát közösségének végső értelmével. A szembesítés azért szükséges, mert a közösség, ahogy említettük, nem magától értetődő, sőt világosan fenyegetett élmény: mint minden emberi valóság az elmúlás törvénye alatt áll. A szembesítés vágyával az emberileg átélt MI találkozni akar a hozzá hasonló végleges Valósággal. Mondjuk így — egy isteni MI-vel, amely éppenúgy személyi valóság, mint ennek emberileg megélt pendantja. Ahogy ez a rejtélyes MI kapcsolja össze az emberi közösséget, úgy keresi most ez a közösség az isteni MI összekötő kapcsát.

Talán érzékeltetni lehet ezt a nagyonis keresztény vágyat a Szentírásból, amelynek szavait ez az élmény és ez a vágy ihleti. Amikor Jézus imádkozni tanítja követőinek egy kis csoportját, az apostolokat, úgy látszik, különbséget tesz önmaga és a tanítványok kialakulófélben lévő közössége között: « TI tehát így imádkozzatok, MI Atyánk... » (Mt 6,9; Lk 11,2). A TI közösségtek imája, az emberi MI, amit valahogy megéltek, « HOZZÁNK », az Istenhez kiált. Tudatosan írtuk « hozzánk az Istenhez », mert Jézus szavaiból — szent János szerint — ítélve az Isten maga is közösség. « Aki szeret engem — mondja Jézus — megtartja tanításomat. Atyám is szeretni fogja őt. MI hozzá megyünk és benne

fogunk lakni » (Jn 14,23). Ehhez az ígérethez rögtön hozzáfűződik a használt többesszám első személyének magyarázata is a vigasztaló Szentlélekben (Jn 14,16 + 26). Az Atya és a Fiú által küldött Lélek, a Vigasztaló, ugyanaz, mint az őt Küldők, és mégis ez a Lélek tart titeket össze: « Az igazság Lelke, aki mindörökké veletek marad » (Jn 14,17). A keresztény közösség találkozik az Isten közösségével. Vagy mondjuk így: az isteni MI-vel, a Szentlélek Úristennel.

Szerintem erre a mindörökre velünk maradó Lélekkel való találkozásra utal az ApCsel egy meglepő kitétele. A 15. fejezet leírja az ősközösség első « zsinatját », és ennek végső határozatát Péter így vezeti be: « A Szentlélek és MI magunk azt tartottuk helyesnek... » (ApCsel 15,28). A közösség, bár önmaga beszél, feltételezi a találkozást a Szentlélek Úristennel. Ez végső tekintélyük alapja. Meggyőződésük szerint ez a Lélek teszi lehetővé, sőt hatalmazza fel őket arra, hogy a konkrét történelmi helyzet által felvetett kérdésben mintegy isteni tekintéllyel döntsenek. A Szentléleknek nevezett Valóság nemcsak személyes, hanem történelmi tényező is. A vele való találkozás alapján hiszik, hogy nemcsak ők, emberek, szólnak, hanem a Szentlélek is szól döntésükben (lásd még Mt 13,9 + 11). Hiszen nem ezt ígérte Jézus? « Amikor eljön ő, az igazság Lelke, elvezet titeket a teljes igazságra » (Jn 16,13).

Ez a kilátásba helyezett teljes igazság természetesen nemcsak a történelmi magatartás helyességére irányul, hanem inkább és elsősorban a közösség istenismeretére. A találkozás Lelke nyilvánítja ki az Istennek mintegy « természetét », amit már Jn 4,24-ben idéztünk: Lélek az Isten, és akik Őt imádják, Lélekben imádják. Ez a Lélek valójában önmagán túlra mutat. Nem arról tanúskodik, ami az övé, hanem akinek vagy aminek nevében vezet az igazság felé. Ő az, aki felcsillantja a közösség

előtt Jézus kilétét: « Nem mondhatja senki, Jézus az Úr, hacsak a Szentlélek által nem » — mondja Pál (1Kor 12,3). Vagyis az első közösség Jézus-élményét is a Szentlélek közvetíti. Sőt maradandó jelenléte összeköti az egymástól időben és térben távol álló közösségeket azzal a Jézus Krisztussal, aki azonosította magát történelmi sorsunkkal, beleértve a halált is. Ha ez a Lélek lehetővé teszi a hitet Jézusban (vagyis azt, hogy ő az Úr, éppúgy, mint Jahwe, akit Kyriosnak fordít az ószövetség első görög fordítása), akkor a közösség a Szentlélek által nemcsak Jézus életének és a mi életünknek értelmét (« kiüresítette önmagát és hasonló lett az emberekhez... » — Fil 2,7) értette meg, hanem magát az isteni Lélek személyes forrását is, az Atyát: « Arról ismerjük meg Isten szeretetét, hogy életét adta értünk. Tehát nekünk is oda kell adnunk életünket testvéreinkért » (1Jn 3,16). Ezt azonban csak akkor tudják belátni és megtenni, ha valóban kiárad rájuk a Szentlélek, az Isten saját Lelke (1Jn 4,13). A Szentlélek, a MI, a kapocs Krisztus és Atyja között. Tehát a pünkösdi Jézus-élményben feltáruló Isten önmaga is közösség, amivel a hivők kis-közössége találkozott. Bennük teljesültek be Jézus szavai: « Szeressétek egymást. Amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek egymást TI is. Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt » (Jn 13,35). Ennek a szeretetnek tanúbizonyságában, a TI szeretetetekben, a TI egységetekben az a Szeretet tükröződik, « aki » maga az Isten (1Jn 4,10-16). Ezért tehát « legyetek mindnyájan egyek. Amit TE Atyám bennem vagy és ÉN TE benned, úgy legyenek ők is MI bennünk » (Jn 17,21).

Ne higgyük, hogy János ezekben a szavakban a misztikus egyesülés élményéről beszél. Inkább azt tárja elénk, hogy mi van a MI közösségi élményünk mélyén: talál-

kozás azzal a Valósággal, amiben az Isten valóban Isten — a Szentlélekkel. Mert Őbenne van közöttünk mindörökké.

Mármost, ha ez volt az első kimondottan keresztény isten*kép* és ebből alakult ki háromszáz év elmúltával a niceai krédó isten*fogalma* a maga három tételével (Atya, Fiú és Szentlélek), akkor az őskeresztény istenkép és az az élmény, amire az felépül, még mindig érvényes. Vagyis a jelen istenfogalmát a keresztény közösség, ha nem is a niceai krédó vagy a hagyományos istentan fogalmainak megkerülésével, mindig újra fogalmazhatja.

Talán ez a « visszatérés » az eredetihez fogja jellemezni az új korszak keresztény istenfogalmát. Ez a fogalom már alakul a teológia reflektált nyelvén, de erről most ne beszéljünk. Fontosabb megállapítani, hogy ennek a kialakulófélben lévő istenfogalomnak mintegy elővételezett jegyei az ún. pneumatikus kis-közösségek élményvilágában burjánoztak fel. Nem csoda, hiszen az első istenkép alapja és kiindulópontja is a közösségi élmény. Írásunkban éppen ezt szerettük volna felmutatni. Ez az élmény teszi egyáltalán lehetővé, hogy keresztény istenélményről újonnan beszélni tudjunk.

Kénytelenek voltunk kis csoportokra és nem az általános egyházra utalni, amikor a közösség élményéről beszéltünk. Be kell látnunk, hogy ez az élmény, ahogy ismertettük, csak az emberi kis csoportosulásban élhető meg. Az egyetemes egyház ténye, amely sokszor elkerülhetetlenül a semleges társadalom arculatát érezteti velünk, nem kárpótolja azokat a kis « egyházakat », amelyek elszórva a világ minden táján megélik a Szentlélekkel való találkozást. Nem a mi feladatunk meghatározni, hogy ezeknek a kis közösségeknek mi a viszonya az általános és mindent összefogó egyházi társadalommal. De jelenlétükkel éppenúgy kell számolnunk, mint ahogy hiszünk a Szentlélek történelmi jelenlétében. Tagadha-

tatlan, sokak számára nem kényelmes, sőt veszélyes ezeknek létezése, hiszen lehet, hogy megosztják az « egyház egységét ». Tanúbizonyságuk azonban az egyházi társadalom fennmaradásának elengedethetetlen feltétele.

Ezeknek a kis keresztény közösségeknek létezése és szaporodása valamiként a párbeszéd szituációjába kényszeríti nemcsak az egyházi társadalmat a világ minden táján, hanem azt a társadalmat is, amely már lerázta magáról a szervezett egyház gondnokságát. Jelenlétükkel beszélnek és emlékeztetnek a keresztény istenhit gyökereire: ez volt a kezdet, innen ered a történelem folyamán szükségszerűen kialakuló szervezet, Jézus Krisztus minden embert átölelő egyháza. De ugyanakkor jelenlétük az egyház szervezetén kívülálló embereknek is szól. Nincs áthatóbb érvük az Isten léte mellett, mint elődjeiknek volt. De együttlétük boldogsága felmutathatja a mai társadalom közömbösségében fuldokló és elkallódó egyed előtt az utat az élmény felé, amelyből talán belátja az *Isten* szó mai jelentőségét.

A keresztény istenkép, az ún. « istenélmény » a közösséghez vezet, az emberi társadalom vagy éppen az egyházi társadalom szívéhez, amelyben megszületett az egyéni ÉNek találkozásában a közös MI. Ez a közösség tudja kimondani talán az eljövendő kor istenhitének krédóját: MI hiszünk az egy Istenben (aki Lélek), a mindenható Atyában és Jézus Krisztusban. MI hiszünk abban a jelenlétben, ami mindennek és a mi egész emberi közösségünknek is végleges és visszavonhatatlan értelmet ad.

SÁNTHA MÁTÉ

AMÍG A KÖZÖSSÉGI EMBER MEGSZÜLETIK

Wilhelm Willms mondja egy kis versében: « Hol a mennyország? Nem kívül vagy belül, nem rejtve a mélyben vagy fönn a magasban. Egy kéznyújtás jobbra-balra, egy ugrás magadból kifelé, egy 'igen' magadra és a másikra, — máris benne vagy. »

Sok szó esik manapság arról, hogy — a közelmúlt individualista beállítottságával szemben — közösségi korszakban élünk. A « mennyországot », vagyis földi kezdeteiben az élet elérhető boldogságát, kiteljesedését ma már nem annyira « legbelül » keressük, még az Istennel való kapcsolat terén sem, hanem önmagunkból kilépve, a másik ember, a többi felé tartva, velük összefogva, velük együtt szolgálva. Ami eddig rendjén is van, szép és igaz. « A mennyország: a többi ember » — mondja Gabriel Marcel, a katolikus filozófus. Csakhogy a közösségbe kapcsolódó ember mihamarébb megtapasztalja, hogy azért itt sincs csak úgy magától « mennyország », nem minden fenékig tejfel. A közösségi viselkedésnek van egy bizonyos kultúrája, etikája, esztétikája vagy aszketikája, akárminek is mondjuk, aminek hiányában igen sok csalódás, félrecsúszás, kudarc lehet az eredmény.

A következő gondolatoknak az a céljuk, hogy néhány szempontot adjanak ehhez a közösségi lelkülethez.

I. « *Viseljétek el egymást!* » (Kol 3,13)

Minél nagyobb, minél elvibb jellegű egy közösség, annál könnyebb a beletartozás. Nem jelenti ez, hogy az ilyen közösség csak elméleti. De mondjuk egy nemzetbe,

vagy az Egyesült Nemzetek Szövetségébe való tartozásunk a mindennapokban nem szokott különösebb gyakorlati nehézségekkel járni egymás iránt. Egy mammutplébániának még a templomban is csak töredékeivel találkozunk. « Én szeretem a nagy emberiséget Sok kis gonosz embernek ellenére » — írhatta Juhász Gyula, a költő, pontos ellentétét adva ezzel a keresztény gondolkodásnak. A cél ugyanis éppen az lenne, hogy a « sok kis gonosz embert » szeressük egyenként; könnyű a « nagy emberiséget » eszmeileg szeretni! Viszont minél közelebb kerülünk akár csak egy emberhez, vagy egy kisebb embercsoporthoz, annál több lesz a nehézség, az ellenérzés.

Miért? Mert minden ember « egyedüli példány » (Kosztolányi), sajátos egyéniség. Pusztán abból a tényből, hogy a másik « más », mint én, ellentétek adódnak. Múlhatatlanul. Még akkor is, ha nagyon jól egyetértünk. De egy közösségben sokféle ember van együtt. És általában nem mi választjuk meg őket. Házastársunkat még úgy-ahogy. (Bár sajnos a házasulandóknál annyiféle, sokszor mellékes szempont játszik szerepet, hogy igen gyakran háttérbe szorul a leglényegesebb: az, hogy hogyan illik össze a két fél.) De már gyermekeiket a szülők úgy « kapják », sokszor bizony egészen más egyéniséggel, mint szeretnék. Tehát még a legkisebb, legszervesebb közösségben: a családban is sokszor igen nehéz lehet az együttélés, annál inkább, mert igen szoros. Hát még egy kicsit nagyobb együttesben! Az ember első lelkesedésében azt hinné: a közös eszme, a vallási törekvés egysége stb. elég az összetartáshoz. Nem elég! Pontosabban: nem képes egymagában fémjelezni az összetartás minőségét. A megalakulás utáni első időkben még általában uralkodó az élmények újdonsága, a közösség varázsa. Nemcsak a házasságnak, mindenfajta közösségnek megvannak a « mézeshetei ». Hanem aztán

egy idő múlva azon kaphatom magamat, hogy valamelyik imapartneremet — ha nem is éppen megfojtani akarom, de szívesen víz alá nyomnám a fejét, vagy pedig magam menekülnék el pánikszerűen az összejövetelről. « Tudattalan önérvényesítésünkben — írja Boros László — naponta megsemmisítjük azokat az embereket, akik fölingerelnek. Ez a magunk-keresése lappang gyakran apró idegeskedéseknek, erényes botránkozásoknak, mindent-jobban-tudásnak, mások kis megalázásainak álarca alatt » (Az emberben felénk hajló Isten. Prugg Verlag 1973, 25.o.).

Ezt az időtényezőt nem árt szem előtt tartani. A közösségek legértékesebb szakasza nem föltétlenül a kezdeti lendület ideje. Inkább a kipróbált összeforrottságé. Ez azonban nem megy « a növekedés válságai » nélkül. És éppen mert közösségről van szó, minden egyének közti ellentét az egész közösségre kihat. Vajon fordítva is? Vagyis egyes tagok szorosabb barátsága előmozdítja az egésznek szorosabb összetartását? Talán igen, talán nem. Igen akkor, ha a barátkozás « nyitott », tudatosan a nagyobb közösség jegyében, annak gondolat- és feladatkörében megy végbe. Vagyis ha a közösségnek ez a sejtje kicsiben az egészet képviseli. Nem akkor, ha « különbarátság » jön létre, amely kiszívja a közösségnek szánt energiákat; az ilyen nem egyszer féltékenykedésnek, egyenlőtlenségnek, töréseknek forrásává válhatik. Természetes dolog, hogy egy közösségen belül az egymáshoz lelkileg közelebb állók közelebb kerülnek. Köztudomású, hogy még a családban is egyik gyerek az apához, másik az anyához, esetleg valamelyik nagyobb testvérhez bizalmasabb. De éberen kell vigyázni, hogy ne keletkezzék így « állam az államban ». A ma annyit emlegetett « én — te » viszony nem öncél: ez még csak kettős önzés lenne. Hanem a közösség alapsejtje, elvi nyitottságot követelve a « többi » iránt: a házastársak

a gyermek, a család a többi család, a barátok a többi hasonló gondolkodású ember felé fordulnak. Isten sem két személy, hanem három, és isteni szuverénitásából kinyúl utánunk, hogy közösségébe vonjon.

Nézzük tehát a közösségi lelkületnek azt az elemi fokát, amire az apostol figyelmeztet: « Viseljétek el egymást! » (A régebbi fordítás szerint még konkrétabban: « Szenvedjétek el egymást! »)

Néhány gyakorlati példa:

Rendszerint minden közösségben akad egy-két ember, aki állandóan beszél, mindent tud, sőt mindent jobban tud, mindenről van gondolata, javaslata, terve, tapasztalata, élménye. Könnyen és bőven árad belőle a szó, amint mondani szokás, « agyonbeszéli » a többieket. Az idő nem nyújtható tetszés szerint, és az összejövetelek sokszor nagyon megsínylik az ilyeneket. Idegesítő tud lenni az ilyen szóáradt, és az ember önkéntelenül is hozzászokik, hogy (Gyökössy Endre nagyszerű kifejezésével élve) « zsilipelve » hallgassa, csak minden tizedik mondatot vegyen tudomásul. Pedig az illetőt jószándék vezérli, őszintén segíteni akar, csak éppen kicsit túlzásba viszi.

Ellentéte ennek a zárkózott, hallgatag, gátlásos ember. Talán nem kevésbé értékes, sőt nem egyszer értékesebb, mint elődje. De nehézkességével, visszavonultságával kétségbeejti a közösség vezetőjét és tagjait is. Ha meg a nagybeszédűvel kerül össze, még inkább elhallgat, talán végképp elkeseredik és begubózik. Szeretnél közösen imádkozni vele: nem vállalkozik, holott maga is érzi, hogy szüksége volna a megnyilatkozásra.

Aztán ott a « született vezető » — teljesen mindegy, hogy csakugyan ő irányít-e, vagy valójában csak egyszerű tag —, akiben buzog az energia, egyszerűen kezébe ragad minden kezdeményezést, és mindent azonnal « megszervez ». Az esetek egyik részében szinte min-

dent maga végez, mert nincs türelme kivárni a többiek munkáját, miközben talán úgy látja, hogy megkíméli őket, sőt még kihasználtnak, vértanúnak is érezheti magát. Máskor szerepet hagy a többieknek is, de csak alárendelt módon.

A másik viszont inkább rest. Csak viteti magát. Élősködik a közösségen, de a maga részéről nem nagyon járul hozzá sem a termékeny vitákhoz, sem a vállalkozásokhoz. Nincsenek ötletei, mert nem erőlteti meg magát annyira, hogy gondolkodjék.

Ott a sértődékeny, a gyanakvó, aki minden mosolyban gúnyt lát, minden ártatlan megjegyzésben célzást sejt. A túlérzékeny, aki mindent szívére vesz. A csüggedékeny, aki minden nehézség elől — ilyen bőven adódik a közösségi élet során is — meghátrál, és vészharangot kongat: végünk! A fontoskodó, aki a bolhából elefántot csinál. A « fejbólintó János », aki mindig egy véleményen van az előtte szólóval, de különösen a vezetővel. A robbanékony, aki rögtön « a tizedik emeleten van », cseppet sem emelve ezzel a közhangulatot. A « fenegyerek », aki őszinteség címén jogot formál arra, hogy mindenkinek durván odamondjon. A pesszimista, aki sötétlátásával a többit is megmérgezi. A sort folytathatnánk...

A felsorolás azonban nem arra való, hogy lelkesen fölismerjük benne a — szomszédunkat. Inkább tegye ki-ki szívére a kezét, és kérdezze meg magától: nincs-e bennem is egyik-másik hibából? A legelső lépés az elviselés művészete felé ugyanis az, ha belátjuk, hogy bennünk magunkban is van éppen elég elviselni való. « Viseljétek el *egymást* », mondja Pál, nem pedig: viseljétek el nagylelkűen (és nagyképűen) a többieket. Nem fölényről, még csak nem is « felülemelkedésről » van itt szó, hanem egyszerű, józan és szerény belátásról. Valamennyiünkben bőségesen akadnak hibák a szo-

ciális viselkedés terén. Tűrnünk kell egymást. (Ami persze nem jelenti, hogy ne lenne szabad tapintatosan figyelmeztetni és javítani próbálni a másikat éppúgy, mint saját magunkat. De ez már más témába tartozik.)

Nem szükségesek azonban okvetlenül hibák a közösségi élet megnehezítéséhez. Elég a már említett természetes különbözőség. Az alapvető elgondolás és célkitűzés egysége mellett — ez minden közösség ábécéje — ilyenformán a részletekben, a módszerben, a stílusban sok eltérés, nem egyszer ütközés adódik. Egy focolare-tag (Chiara Lubich mozgalmának belső kisközösségei viselik ezt a nevet) beszélt egyszer arról, hogy olaszokból álló « családjukban » minden a legszorosabb közösségben történik, a lelki élet terén is: elmélkedéskor közösen bontják ki a témát, lelkigyakorlaton együtt beszélik meg az anyagot és élményeiket stb. Ez neki nagyon nehezére esik, mert több csendet igényelne, több « négyszemközti » érintkezést Istennel. Az ilyesmi tartósan komoly problémát jelenthet. Már említettük, hogy a nehézség az összetartozással arányosan növekszik (igaz, a leküzdésére szolgáló energiák is!), és tetőpontját éri el az együtt lakó közösségeknél. Közmondásos, hogy a család képes összeveszni azon, mit nézzenek a tévében, mert mindegyiküknek más az igénye, az ízlése. Egy kis remete-nővérközösség vezetője így fogalmazta a dolgot: « Bizony nem könnyű az élet, mikor az ember a könyökével állandóan a másikba ütközik. »

Mélyreható különbségek adódhatnak értelmi, elvi téren is. Egy vitás kérdést, egy megoldásra váró nehézséget tízen tízféleképpen láthatnak, ki-ki legjobb meggyőződése szerint. Semmiképpen sem cél, hogy a közösség « szellemi egyenruhában » járjon. Viszont az egészséges pluralizmusnak is megvannak a határai. Mindenesetre nem könnyű elviselni, ha a szomszédom adott esetben talán homlokegyenest ellenkező véleményen van.

Fiatalok ilyenkor könnyen kijönnek a sodrukból, és az « eszmecsere » parázs veszekedésbe torkollik. Meglett, kialakult emberek pedig engesztelhetetlen makacssággal tudnak ragaszkodni álláspontjukhoz.

Pál azonban még egy lépéssel tovább megy az intelemben: « És bocsássatok meg egymásnak, ha valakinek panasza van a másik ellen. » Ha keresztény közösségi ember akarok lenni, akkor ezt a második lépést is elkerülhetetlenül meg kell tennem. Ez pedig jóval nehezebb, mint az első. Nem könnyű elnézőnek és szelídnek maradni azzal szemben, ami a másikban izgató, ellenszenves, sőt valóban romboló és káros. Azt szokták mondani, hogy a bűnt gyűlölni kell, a bűnöst azonban szeretni. Csakhogy az eleven valóságban aligha boldogulunk ilyen elvi recepttel, hiszen a bűnös éppen azért bűnös, mert azonosul bűnével. A megbocsátás nem jelenti azt, hogy ami fájt, az most már nem fáj, ami helytelen, azt most helyesnek látjuk. De jelenti az indulat leszerelését és az irgalom felülkerekedését. Sőt még ennél is többet. Mert Pál még mindig folytatja: « Ahogy az Úr megbocsátott nektek, ti is bocsássatok meg egymásnak. » Hogyan bocsát meg az Isten? « Elfelejti », egyszerűen kitörli könyvéből azt, amivel megbántottuk. Nagy dolog ez. Hányszor halljuk: « Megbocsátottam neki, de elfelejteni nem tudom... » Isten nem így jár el velünk. Bánásmódja állandó felhívás: ne « írjunk le » magunkban senkit, tudjunk mindennap mindenkivel újrakezdeni, friss szemmel nézni rá, remélni megváltozásában, éppen úgy, mint a sajátunkéban.

II. « *Mindenkit tiszteljetek*! » (1Pt 2,17)

Ez a közösségi erkölcs második foka. Mintha csak erre figyelmeztetne, az apostolfő nyomban így folytatja: « ... a testvéri közösséget szeressétek. »

Elviselni egymást még csak passzív magatartás. Ha tovább gondolkodunk, rájövünk, hogy örülnünk kell a közösségben megnyilvánuló sokféleségnek, különbözőségnek. Különböző eszmék surlódásából nem egyszer teremtő erejű szikra pattanhat ki. Különféle ötletek nemcsak akadályozhatják egymást, hanem a megvalósulás szélesebb skáláját is létrehozhatják. Más-más egyéniségek sokszínűvé, gazdaggá teszik a közösséget. Magamban fájdalmasan érzem korlátaimat. Ha többen vagyunk, ezek a korlátok érezhetően tágulnak.

Érdemes tehát a másikat, a többi embert tudomásul venni úgy, amint van, megbecsülni, teret engedni neki, respektálni, szívesen venni sajátosságait, fejlődését. Természetesen keresztény emberben a kölcsönös tiszteletnek még mélyebb gyökerei is vannak: tudom, hogy a másik, éppen úgy, mint én, Isten teremtménye, amit pedig ő teremt, az « jó ». Tudom, hogy Krisztus azonosítja magát vele, tehát a legnagyobb tiszteletre méltó.

A tisztelet magatartása sajátos paradoxont zár magába. Azt mondhatnánk: távolság, ami a közelség létfeltétele. Mérhetetlenül fontos minden emberi viszonyban, annál is inkább, mert aránylag könnyen megfeledkezünk róla. Tisztelni a másikat annyit jelent, mint meghagyni önállóságát, szabadságát, nem törni be hívatlanul bensejébe, nem tanúsítani vele szemben — sem durván, sem finoman — erőszakot. De annyit is jelent, hogy komolyan vesszük, jóindulattal és készséggel fogadjuk minden megnyilvánulását. A tisztelet az a légkör, amelyben a « testvéri közösség » felvirágzik és gyümölcsöt hoz.

Vannak emberek, akik — akár tudatosan, akár öntudatlanul — befolyásuk alá kerítik az egész közösséget. Rájuk nyomják gondolkodásuk pecsétjét, és jaj annak, aki másképpen mer gondolkodni. Egyéniségük megszabja a kereteket, és jaj annak, akinek másfajta egyéni-

sége nem simul fenntartás nélkül beléjük. Mutatkozhat ez akár szellemi, akár lelki téren. Az ilyen « szelíd terrorizmus » alapjaiban ellenkezik a kölcsönös tisztelettel, és így — minden látszat ellenére, hiszen az ilyen közösség nagyon egységesnek tűnik — pusztítóan hat a közösségi szellemre.

Még a legszorosabb közösségben, a családban is nélkülözhetetlen a távolságtudó tisztelet. Gyönyörűen ír erről Khalil Gibran, a libanoni költőfilozófus:

« Egynek születtetek, és egynek kell maradnotok mindenkor. Egyek maradtok akkor is, ha a halál fehér szárnyai kettévágják napjaitokat. Egyek maradtok még Isten gondolatainak csendjében is. De együttlétetekben hagyjatok teret egymás között, s engedjétek, hogy a szél és a mennybolt táncra kerekedjék közöttetek. Szeressétek egymást, de ne tegyétek a szeretetet bilinccsé; alkossatok belőle inkább összekötő tengert lelketek partjai között. Töltsétek színig egymás kelyhét, de ne ugyanabból a kehelyből igyatok. Osszátok meg egymással kenyereteket, de ne ugyanabból a cipóból egyetek. Énekeljetek és táncoljatok együtt, legyetek vidámak, de hagyjátok egyedül is lenni mindegyikőtöket. Adjátok egymásnak a szíveteket, de ne letétbe. És álljatok egymás mellett, de ne túl közel egymáshoz. Mert a templom oszlopai egyenként emelkednek. És a tölgy meg a ciprus nem nő meg egymás árnyékában. » (K. Gibran: A házasságról.)

A hasonlatok persze csak hasonlatok, talán nem mindegyiket gondolnánk így, de a lényeg félreérthetetlen.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy ez a magatartás nem csekély önzetlenséget kíván. Itt kezdődik az a « kilépés önmagunkból », amiről Willms beszélt. Magunktól arra hajlunk, hogy a saját elgondolásunkat, a saját akaratunkat érvényesítsük másoké ellenében. Így sokszor el sem jutunk odáig, hogy tudomásul vegyük, mit

gondol, mit mond, mit akar a másik. Vagy azért, mert nem adunk neki módot a közlésére, vagy mert nem tudunk átállni a « hullámhosszára ». Bertolt Brechtnek van egy pompás kis irónikus aforizmája: « Ha K. úr szeret egy embert. » K. urat megkérdezik: « Mit csinál, ha szeret egy embert? » « Tervet készítek róla — feleli —, és gondom van rá, hogy hasonló legyen hozzá. » « A terv? » « Nem. Az ember. » Állandóan azon kapjuk magunkat, hogy a másik embert eleve « méretre szabjuk », ahelyett, hogy örömmel hagynánk nőni a saját mértéke szerint. Különösen fenyeget ez akkor, ha olyanokkal állunk szemben, akik valami téren kevésbé fejlettek nálunk, mondjuk szülő a gyermekkel, tanító a tanítvánnyal. A hitoktató remek órát tart a szeretetről, de próbáljon csak közben valamelyik gyerek rendetlenkedni! A bontakozó emberben is tisztelni az önállóságot, az egyéniséget: minden nevelés alaptétele.

A kölcsönös tiszteletből fakad a közösségi élet legszebb virága, a legnagyobb ajándék, amit egyik ember a másiknak adhat: a *bizalom*. Csodálatos, önkéntes kiszolgáltatottság! Megnyílunk a másiknak, rábízzuk életünk rejtett oldalait, benső világunkat, mert a felénk áradó tisztelet és jóindulat felbátorít, hogy nem fog visszaélni bizalmunkkal. Világos, hogy bizalmat nem lehet kikényszeríteni, vagy programul, követelményként felállítani. Nélküle nincs igazi közösség, de fejlődése csak fokozatosan, szervesen történhetik. Előfeltétele mindenki részéről az, hogy meglegyen az igény a megnyilatkozásra. Aki « önmagának elég », az nem való közösségbe. Megkönnyíti a bizalom útját, ha hasonló helyzetű, hasonló problémákkal bajlódó emberek kerülnek össze, amint ez a kisközösségekben lenni is szokott. Nagyon sokat segíthet, ha valaki « elébe megy » a többinek, például válságos helyzetben segítségért tud kiáltani. Aki átélte már egy másik ember lélekfeltárását, az tudja: ez az

élet legnagyobb élményei közé tartozik, megrendít fölemel, és képes átizzítani az egész közösséget. Minden erőnkből törekednünk kell, hogy ne legyünk méltatlanok társaink bizalmára, hogy megnyilatkozásaikat úgy fogadjuk, amelyen fogadtatást a magunkénak szeretnénk. Ugyanakkor kinek-kinek vállalnia kell a bizalom kockázatának nem kicsiny tétjét is. Emberek vagyunk; mindig fenyeget a veszély, hogy akarva-akaratlanul visszaélünk egymás bizalmával. Nem szabad ennek legkisebb jelére sebzetten visszahúzódnunk. Hinnünk kell abban, hogy testvérünkben is a jobbik odal az igazi.

Testvérem, társam, embernek fia,
Igaz: a hegyen nem maradhatunk.
Igaz: a völgyben más az alakunk.
Nekünk lényegünk, hogy szürkék vagyunk.
Botránkozásul vagyok neked én,
És botránkozásul vagy te nekem.
Mégis: legyen nekünk vigasztalás,
Legyen nekünk elég a kegyelem:
Hogy láttuk egymás fényes arculatját,
Hogy láttuk egymást Vele — a Hegyen.
(Reményik Sándor: Lefelé menet)

Kölcsönös bizalmunk sziklaalapja és állandó példaképe: Az, aki ránk bízta teremtését, szavát, Fiát, és egy élet nyomorúságos bukdácsolásai között nem vonja meg tőlünk ezt a bizalmat.

A kölcsönös tisztelet az igazi biztosítéka a közösségi összejövetelek vagy döntések szép rendjének is. Roppantul megszívlelendő tanítást ad erre nézve Szent Pál. Ma ezt a karizmatikus mozgalommal kapcsolatban szokás emlegetni, de könnyű belátni, hogy tágabb értelme is van: « próféta » minden keresztény, aki Istentől ihletett szavával hozzájárul a közösség építéséhez. « A pró-

féták közül is kettő vagy három beszéljen, a többi pedig bírálja meg. Ha egy másik jelenlevő kap kinyilatkoztatást, az előbbi hallgasson el. Egymás után mind prófétálhattok, hogy mindenki tanuljon és felbuzduljon. A prófétaság lelke alá van vetve a prófétáknak. Isten ugyanis nem a zűrzavarnak, hanem a békességnek az Istene. » (1Kor 14,29-33.)

Megvan itt a tisztelet minden eleme: saját nézetünk szerény alávetése mások bírálatának; készség mások meghallgatására; okulás szavukból; önuralom a közösség érdekében. Ha meggondoljuk, hogy « a prófétaság lelke » nem más, mint a Szentlélek, akkor Pál megállapítása egyenesen megrendítő: nem kevesebbet tartalmaz, mint hogy mi gazdálkodunk Isten adományával, és Isten « engedelmeskedik » nekünk, hogy a közösség rendje ne csorbuljon.

A tisztelet kötelezettsége érvényes az egész közösségre is más közösségek iránt. Minél meggyőződöttebb, dinamikusabb, életrevalóbb egy közösség, annál nagyobb az egyoldalúság, a türelmetlenség veszélye. Mélyen átélik saját összefogó eszméjüket, eszményüket, szeretnék minél inkább továbbadni, és közben esetleg nagyon is kicsinyes összeütközésbe jutnak másokkal, akik ugyanúgy vannak. Az aprócska ember hajlamos « egyedül üdvözítőnek » érezni azt, ami eltölti. De Isten gondolata a sokféleség. Az üdvözülés, a kiteljesedés, a segítés útjai is sokfélék. Ezt is tiszteletben kell tartani. « Élni és élni hagyni », sőt örülni mások élete felvirágzásának, segíteni benne! « A szeretet nem féltékeny » — mondja Pál szeretethimnuszában; és másutt: « Vajon tőletek ered az Isten tanítása, vagy csak hozzátok jut el? » (1Kor 14,37) Az egyik szerzet szabályai között szerepel a következő: « Buzgón gyakorolják szolgálatukat, de úgy, hogy ne csak nagyra becsüljék mások szolgálatát,

és ahol csak lehet, törekedjenek segíteni benne, hanem legyenek készek nekik engedni át az első helyet. »

III. « *Odaadással szolgáljatok!* » (Ef 6,7)

Minden közösség lelke a kölcsönös szolgálat. A közösség minden tagjának vannak képességei, energiái, kegyelmi ajándékai. A közösség legnagyobb áldása, hogy mindez a jó megsokszorozódva érvényesül benne. Nemcsak puszta összeadási műveletről van szó. Sokkal többről. Emberileg: a közösség igénye mintegy állandó kötelességtudat, szüntelen felszólítás az egyénnek, felszínre hoz, kibontakoztat benne addig talán rejtett vagy csak félig-meddig kifejlődött adottságokat. Természetfölötti oldalról: a szolgáló készség odaadása Istent több kegyelem osztogatására bírja, mint ha ugyanazokat a képességeket mondjuk csak saját érvényesülésünk érdekében akarnók felhasználni.

Ha például valaki optimista életszemléletű, áldásosan befolyásolhatja egy egész kis kör hangulatát. Ha jó gyakorlati érzéke van, gondoskodhatik az anyagiak kezeléséről, a programbeosztásról, szervezésről. Ha kézügyessége, apró ajándékokat csinálhat, hogy megörvendeztessék azokat, akikre más nem gondol, vagy lelket melengetővé varázsolhatja egy ünnepi összejövetel közös asztalát. Ha baráti körben könnyen oldódik, főtényezője lehet egy imaösszejövetel elmélyülésének. Ha jó humorérzékkel van megáldva, kedves ötletei szikraként eleveníthetik meg a már-már ellaposodó együttlétet. És így tovább.

Szolgálhatom természetesen a többieket ismereteimmel, tapasztalataimmal, műveltségemmel, meggyőződésem továbbsugárzásával is. De itt fokozottan kell vigyáznunk az adagolásra, a módra; különösen akkor, ha tár-

saink akár értelmileg, akár a hit tekintetében különböző fokon állnak.

A szolgálatnak egyetlen szabálya van: az, hogy igazán *szolgálat* maradjon. Tehát érvényesítsük magunkban minél buzgóbban, minél teljesebben mindazt, ami a többinek hasznos, — de ne mi akarjunk érvényesülni. Sokszor nehéz eltalálni a határt a kettő között. De hatásaiból pontosan kiolvasható. Vagyis miközben szolgálunk, állandóan érzékenyen kell figyelnünk a többiek reagálását. Ha türelmetlenség, tiltakozás, kedvetlenség mutatkozik, akkor valahol valami nincs rendjén. A hibát mindenekelőtt magamban kell keresnem. Talán nem is a lényegben, hanem a módban: nem elég ügyesen, nem elég szerényen, nem elég tapintatosan szolgálok. Egy életre szóló iskola ez, az Úr Jézus felülmúlhatatlan mintája nyomán.

Előfordul, nem is ritkán, hogy szolgálatunkat a többiek nem értékelik, sőt talán észre sem veszik. Ilyenkor óhatatlanul fölmerül bennünk a kérdés: érdemes volt? Egyáltalán: hol a szolgálat határa? Az odaadó szolgálat, amiről az apostol beszél, nem számítgat, hanem nagylelkű. Egy gyermekkori karácsony jut eszembe. Apám valahogy nem jutott abban az évben karácsonyfához. Minden elő volt készítve, de hiányzott a fenyő. Mi történjék most? Apám deszkát, enyvet, zöld papírt vett, és szerszámaival bezárkózott a lakás egy félreeső zugába. Egész éjjel dolgozott. Reggelre elkészült a karácsonyfa. Természetesen tetejétől talpáig beborították mindenféle dísszel, cukorral, s így azután csalódásig hasonlított az igazihoz.

Érdemes volt éjjelezni, fáradni, aprólékos, babra türelemjátékkal? Egy karácsonyfáért? Nem, semmiképpen. De a családért? Azért, hogy ne lásson csalódást az arcukon karácsony estéjén?

Ugyanakkor — és ez sem könnyű — nekem is tudnom kell elfogadni a szolgálatot társaimtól. Hiszen kölcsönös szolgálatról van szó: ez biztosítja a közösség egyensúlyát, sokoldalúságát. Ha valaki mindig csak adni akar, elfogadni nem képes, az nemcsak a többieknek lesz kellemetlen, de neki magának is veszedelmes. Előbb-utóbb óhatatlanul kifejlődik benne vagy a felsőbbség gőgje, vagy a kihasználtság keserűsége (esetleg sajátos módon mind a kettő együtt). És ez megmérgezi a szolgálatot. A családban is érvényes ez. A szülők bizonyára sok áldozatot hoznak gyermekükért; de senki sem kívánja tőlük, sőt nem is szabad saját életüket szellemi, lelki igényeiket mindenestül « áldozatul hozni » értük. Már csak azért sem, mert belsőleg kiüresedve hogyan állhatnának példakép gyanánt előttük? És kétségtelen tény, hogy — öntudatlanul, majd egyre inkább tudatosan — a gyermekek is adnak a szülőknek, a családnak, nagyon is nagy értékeket, s erre nevelni is kell őket.

Mit tesz az ember akkor, ha jószándékú és legjobb lelkiismerete szerint nyújtott szolgálatát közösségében nem fogadják el? Ha ez egészen világossá válik, akkor először alaposan meggondolja: csakugyan szüksége van-e a közösségnek erre a szolgálatra. Vagyis tudnunk kell visszavonulni, akkor is, ha véleményünket fenntartjuk. Ha viszont tartósan úgy érezzük, hogy ez a közösség nem igényli, amit nyújtani tudnánk neki, akkor másikat kell keresnünk.

Szent Pál azt mondja, hogy odaadással szolgáljunk. Odaadással, nem azonosulással. A kettő közt lényeges a különbség. Nem jó túlságosan azonosulni semmivel: sem emberekkel, sem egy üggyel. Ez beszűkíti a látókört, és mögötte többnyire saját magunk kiélése lappang. Sokszor felhozott mintapélda erre: a szülő « majomszeretete », aki saját ambícióit akarja megvalósulva

látni gyermekében. Azonosulás annyit jelent, hogy saját magamat mentem át valakibe, valamibe. Odaadás annyit, hogy kilépek magamból, megfeledkezem magamról valakiért, valamiért. Ez tesz képessé az igazi szolgálatra.

Mindezek után az olvasónak valószínűleg erős hiányérzete van: hol maradt a közösség lelke, a *szeretet*?

Folyvást róla volt szó. Csak magát a kifejezést kerültük. Szándékosan. A sokszorosan elkoptatott és nem egyszer visszaélésre használt szó helyett a jóakaratban és cselekvésben megnyilvánuló lényeget próbáltuk megéreztetni.

A 81 éves Bárdos Lajos kórusművet írt Szent Pál híres « szeretethimnuszára », az első korintusi levél 13. fejezetére. Nem romantikus áradással, viharos kitörésekkel, bonyolult szólamszövedékkel. Egyszerű, csendes, dísztelen zene. Ilyen az egymást elviselő, egymást tisztelő, egymást szolgáló, jóakaró, odaadó szeretet. Isten adjon hozzá erőt és kegyelmet minden közösségnek, mindnyájunknak!

TARTALOMJEGYZÉK

ALSZEGHY ZOLTÁN
Bevezetés . . . 5

ANDRÁS IMRE
Kisközösség, világjelenség . 9

BENKŐ ANTAL
Brazíliai tapasztalatok . 24

CSÓKAY KÁROLY
Chilei élmények . 62

ALSZEGHY ZOLTÁN
Olaszországi benyomások 71

SZABÓ FERENC
Üzenet a Vatikánból . 87

SZILAS LÁSZLÓ
Kisközösségek az egyháztörténelemben . . 104

ŐRY MIKLÓS
A keresztény család Pázmány szemléletében . . 112

MOREL GYULA
Isten népe szociológiai szemléletben . . 138

SZENTMÁRTONI MIHÁLY
A kisközösségek pszichodinamizmusa . . 151

ŐRSY LÁSZLÓ
Megjegyzések az egyházjog világából . . 164

VASS GYÖRGY
Közösség és istenélmény . . 168

SÁNTHA MÁTÉ
Amíg a közösségi ember megszületik . 197

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR

Szerkesztőbizottság:

Alszeghy Zoltán (Róma) - Nagy Ferenc (Hamilton) -
Szabó Ferenc (Róma) - Weissmahr Béla (München)

I. BEVEZETŐ TANUMÁNYOK

1. Alszeghy Zoltán SJ, Bevezetés a teológiába
2. Weissmahr Béla SJ, Bevezetés az ismeretelméletbe
3. Hardy Gilbert O.Cist., Vallásbölcseleti bevezetés
4. Horváth Tibor SJ, A kinyilatkoztatás teológiája
5. Horváth Tibor SJ, A kinyilatkoztatás kritikája
6. Farkasfalvy Dénes O.Cist., Bevezetés a szentírástudományba
7. Szabó Ferenc SJ, Mai teológusok 1 (H. de Lubac-Y. Congar)
8. Szabó Ferenc SJ, Mai teológusok 2 (Karl Rahner)

II. ÜDVÖSSÉGÜNK ISTENE

1. Weissmahr Béla SJ, Isten léte és mivolta
2. Mehrle Tamás OP, Egy az Isten
3. Nemeshegyi Péter SJ, A Szentháromság
4-5. Kereszty Rókus O.Cist., Krisztus
6. Alszeghy Zoltán SJ, A kezdetek teológiája

III. ISTEN NÉPE: AZ EGYHÁZ

1. Gánóczy Sándor, Az Egyház
2. Mihályi Gilbert O.Praem., Az Egyház liturgikus élete
3. Őrsy László SJ, Egyházjog és teológia
4. Babos István SJ, Szentségek - keresztség, bérmálás
5. Nemeshegyi Péter SJ, Az Eukarisztia

6. Alszeghy Zoltán SJ, A gyónás
7. Babos István SJ, A betegek kenete
8. Nemeshegyi Péter SJ, Isten népének szolgái
9. Alszeghy Zoltán SJ, A házasság
10. Békés Gellért OSB, Ökumenizmus

IV. ISTEN MŰVE: EMBER ÉS VILÁG

1. Nemesszeghy Ervin SJ, Az anyagi világ
2. Benkő Antal SJ, Bevezetés a vallászlélektanba
3. Szentmártoni Mihály SJ, A személyi érettség felé
4. Juhász László SJ, Bölcseleti embertan
5. Nemeshegyi Péter SJ, Jó az Isten
6. Varga Andor SJ, Az erkölcsi élet alapjai
7. Varga Andor SJ, Élet és erkölcs
8. Farkasfalvy Dénes O. Cist., A lelki élet teológiája
9. Alszeghy Zoltán SJ, Az ember jövője

TKK/KIEGÉSZÍTŐ FÜZETEK

1. Alszeghy Z. és mások, Kereszténység és közösség

A Teológia Kiskönyvtár a következő
címen rendelhető meg:

Ritz S. - Szabó F.
Via della Pilotta, 25
I-00187 ROMA